ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 16 (2595)
ПЯТНІЦА
21
красавіка 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

22-га красавіка— 102-я гадавіна з дня нараджэння У. І. Леніна

Канстанцін ВАНШЭНКІН

ЛЕНІНСКІ ПАРТРЭТ

Няма ў Расіі, пэўна, дома,
Дзе б не знаходзіўся партрэт:
Прыйшоў ён, блізкі і знаёмы,
Яшчэ ў далёкі, ранні свет.

Жывём,
і кожны з нас сагрэты
На ўсе гады свае і дні.
І зноў стаім перад партрэтам
Сярод глыбокай цішыні.

Так толькі дзеці — кроў жывая
Даўно загінуўшых бацькоў —
У родным твары адкрываюць
Святло нябачаных штрыхоў.

З рускай пераклала
Эдзі АГНЯЦВЕТ.

Андрыс ВЕЯН

МОЙ ЛЕНІН

«Ён кепку зняў імкліваю рукой...»

Таксама мужыкі — сябры мае, браты —
Пасля касьбы, нялёгкае работы,
Сціралі кепкай з твару кроплі поту,
Камячылі яе ў руках, зусім, як ты.

«Ён кепку зняў імкліваю рукой...»—
Стралка латышскага я ведаў словы
І адчуваў: ты блізкі, свой, вясковы,
Хоць не жывеш у вёсачцы малой.

Калі на шыбах промні ўспыхвалі
раптоўна, —
Здавалася,
ты запаліў святло ў хаціне
цёмнай!
Ты падымаў нас з беднасці балотнай
І клікаў на бальшак,
І сіл хапіла ў мужыкоў гаротных.

Ты проста, як сваяк,
Паклаў далоні ім на плечы,
Глядзеў, глядзеў на іх:
Тады ў вачах тваіх
Змясціўся свет
і смуткаў чалавечых,
І ўсіх надзей вялікіх, чалавечых.

Яшчэ маленькі хлопчык,
адчуваў я гэта!
Сам уяўляў цябе такім,
Яшчэ не бачыўшы тваёго партрэта.

З латышскай пераклала
Эдзі АГНЯЦВЕТ.

Макс ЦЫМЕРЫНГ

ЛЕНІН СЛУХАЕ «АПАСІЯНАТУ»

«Я не ведаю нічога прыгажэйшага за «Апасіянату» — слухаў бы яе кожны дзень. Цудоўная, незямная музыка. Заўсёды думаю з радасцю, магчыма — з наіўнай: — Глядзіце, якія цуды маглі стварыць людзі!»

(Ленін — Горкаму).

Абняўшы левай правую руку,
адвольны ў позе, сам-насам з сабою,
ён слухае. Бародка ў кулачку
і задуменне ў позірку з журбою.

Акорды то рыдаюць, то пяюць,
а ён нібы ў лунанні мар і мрояў,
і толькі бровы ўзлётам выдаюць
напружанасць душэўнага настрою,
што затаіў сакратаўскі, круты
ягоны лоб — там роздум і лятункі.

Трымціць бемоль — і жылкі, як жгуты,
пульсуюць зноў на скронях працай думкі.
Увесь ён — чуткі слых, і пад брывом,
здаецца, перажытае заснула.
Ды раптам стрэліць зірк, і мёртвым
швом
свет заўтрашні нітуецца з мінулым.

Крэшчэнда нарастае, як прыбой,
гудуць басы — на моры куча-мала,
грувасцяцца валы і за кармой
адчайны крык.
Ён быццам ля штурвала,
і флагман курсам, як ішоў, ідзе.
А ўжо з-пад кіпеня ўстаюць мільёны
паўстаўшых мас, і чутна дзе-нідзе,
як рушацца імперыі і троны.
Плямёны хлынулі на штурм цвярдынь.
Грыміць апафеоз да крайняй змогі.
Фартысіма — усенародны ўздым
і вольны свет на плошчах перамогі.

Уздых палёгкі: — Ах, Бетховен, ах!.. —
І ўсмешка шчасця ў Леніна ў вачах.

З нямецкай пераклаў
Язэп СЕМЯЖОН.

50 год утварэння СССР

Гутарка нашага карэспандэнта з першым намеснікам старшыні СП БССР, Старшынёй Вярхоўнага

РАЗВІЦЦЁ, УЗАЕМАЎЗБАГАЧЭННЕ,

ПЫТАННЕ: Іван Пятровіч, Пастанова ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік» з увагай вывучаецца савецкімі людзьмі, у тым ліку і літаратарамі. Хацелася б пачуць ад вас, зразумела, у рамках газетнага артыкула, аб поспехах рэспублікі, аб развіцці беларускай літаратуры ў адзінай сям'і братніх літаратур за гады Савецкай улады.

— Пастанова ЦК КПСС аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння СССР выклікала ў кожнага савецкага чалавека пачуццё гонару за нашу шматнацыянальную краіну, глыбокія сур'ёзныя разважанні. Мне, як пісьменніку, уяўляюцца асабліва цікавымі і важнымі палажэнні, якія падкрэсліваюць вынікі рэвалюцыйнай дзейнасці ўсіх савецкіх народаў, тую новую гістарычную супольнасць людзей, што ўзнікла на шляху карэнных палітычных і сацыяльна-эканамічных змен, імя якой—савецкі народ.

У Пастанове ЦК КПСС ёсць вельмі важныя словы аб інтэрнацыяналізме, якія варта напомніць: «Плячом к плячу, ствараючы камуністычнае грамадства, працуюць у нашай краіне больш ста нацый і народнасцей. І да якой бы з іх ні належаў савецкі чалавек, ён, перш за ўсё, ганарыцца тым, што з'яўляецца грамадзянінам вялікага Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік». Менавіта пачуццё вялікай дружбы, інтэрнацыянальнага адзінства савецкіх людзей ляжыць у аснове жыццядзейнасці нашага сацыялістычнага грамадства. Гэтая дружба савецкіх народаў загартавалася ў працэсе агульнай барацьбы працоўных супраць унутраных і знешніх ворагаў. Толькі ў адзінай сям'і братніх народаў мы змаглі адстаяць справу рэвалюцыі ў гады грамадзянскай вайны, стварыць самую магутную дзяржаву ў свеце, абараніць заваёвы Вялікага Кастрычніка ў грозны час Вялікай Айчыннай вайны, а потым аднавіць разбураную вайной народную гаспадарку і рушыць далей па шляху камуністычнага будаўніцтва. Да гэтай высакароднай тэмы—усепераможнай еднасці савецкіх людзей—мы, пісьменнікі, неаднаразова звярталіся ў сваіх творах.

Прыемна пісаць і гаварыць аб поспехах беларускага народа ў сям'і адзінай. Паўвека назад Беларусь была вельмі беднай і адсталай у эканамічных і культурных адносінах. А сёння? Тую прамысловую прадукцыю, якую давала дакастрычніцкая Беларусь за цэлы год, цяпер прадпрыемствы рэспублікі выпускаюць за якія чатыры—пяць дзён. Па 40—50 цэнтнераў збожжа з гектара збіраюць хлебаробы лепшых калгасаў і саўгасаў. А сярэдні ўраджай у мінулым годзе перавышаў 24 цэнтнеры з гектара. Ці марыў калі беларускі селянін пра такія ўраджаі! І ўжо зусім немагчыма параўноўваць культурны ўзровень сучаснага беларуса з тым, што мы мелі 50 гадоў назад. Нават у мае юнацкія гады цяжка было сустрэць у рэспубліцы рабочага з сярэдняй адукацыяй. Цяпер жа на Мінскім аўтазаводзе дзве трэці рабочых маюць сярэднюю і нават няпоўную вышэйшую і вышэйшую адукацыю. У рэспубліцы—28 вну, у тым ліку два універсітэты. Мы прывыклі да нашага імклівага жыцця, да таго, што ў мінулым непісьменная Беларусь, а сёння—рэспубліка ўсеагульнай адукацыі, магутнай прамысловасці і перадавой сельскай гаспадаркі, навукі, культуры—пераможна крочыць у будучыню. Але мы не павінны забываць, што ўсе нашы дасягненні ў галіне эканомікі, небывалы росквіт культуры ў рэспубліцы—гэта перш-наперш плён ленінскай нацыянальнай палітыкі, мудрага кіраўніцтва Камуністычнай партыі.

Збліжэнне і супрацоўніцтва сацыялістычных нацый ствараюць надзвычай спрыяльныя ўмовы для росквіту іх культур. Беларуская зямля заўсёды была багатая талентамі. Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Цётка—сапраўдныя песняры народныя, услед за рускімі рэвалюцыйнымі дэмакратамі, Тарасам Шаўчэнкам клікалі народ да сацыяльнага і нацыянальнага разняволення. Вялікі Кастрычнік, утварэнне БССР адкрылі шырокі прастор для росту і росквіту народных талентаў. Імкліва пачала развівацца беларуская літаратура. Янка Купала, Якуб Колас, Кузьма Чорны, Міхась Лынькоў, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Эдуард Самуйлёнак, Змітрок Бядуля, Янка Маўр, Міхась Чарот, Янка Скрыган і многія іншыя сталі, па-сутнасці, стваральнікамі беларускай савецкай літаратуры. Для іх была вялікай творчай школай і падтрымкай руская і ўкраінская прагрэсіўная літаратура XIX стагоддзя, а таксама руская савецкая літаратура, якую дастойна прадстаўлялі Горкі, Маякоўскі, Фадзееў, Федзін, Шолахаў, А. Талстой, Фурманаў, М. Астроўскі, Сейфуліна, Ціханаў, Твардоўскі і іншыя. Тыя ж літаратурныя працэсы, што адбываліся ў Расіі ў 20-х гадах, былі ўласцівыя ў той ці іншай ступені і беларускай літаратуры.

За гады Савецкай улады, асабліва ў пасляваенны час, беларуская нацыянальная культура дасягнула сапраўднага росквіту дзякуючы пастаянным клопатам партыі і засваенню творчага вопыту літаратур і мастацтва братніх савецкіх народаў. Беларуская кніга стала карыстацца поспехам ва ўсесаюзнага чытача, шырокую папулярнасць заваяваў, у прыватнасці, беларускі раман, які перакладаецца не толькі на мовы братніх рэспублік, але і на мовы краін свету. У гэтым сэнсе мы асабліва цэнім працу нашых калег, якія перакладаюць творы нашай прозы, паэзіі на мову вялікага рускага народа, мову, якая з'яўляецца магутным сродкам культурнага абмену народаў. Далёка за межамі рэспублікі вядомы імёны Петруся Броўкі, Кандрата Крапівы, Максіма Танка, Івана Мележа, Міхася Лынькова, Васіля Быкава, Андрэя Макаёнка, Аркадзя Куляшова, Піліпа Пестрака, Аляксея Кулакоўскага, Пімена Панчанкі, Янкі Брыля, Алеся Савіцкага, Івана Пташнікава, Міхася Калачынскага, Міколы Аўрамчыка, Кастуся Кірэенкі, Аляксея Пысіна, Максіма Лужаніна, Рыгора Барадуліна і многіх, многіх іншых.

Разам з тым у Беларусі надаецца вялікая ўвага перакладам і выданням аўтараў з другіх рэспублік. Іх творы з'яўляюцца і ў часопісах, і асобнымі кнігамі. Шкада толькі, што часам мы яшчэ не аператыўна знаёмім беларускага чытача з лепшымі кнігамі нацыянальных літаратур (не хапае вопытных перакладчыкаў). Бадай, самыя цесныя сувязі склаліся ў нас з братняй Украінай, бо ўкраінскую мову ўсе мы разумеем і пэўна кожны з нас што-небудзь пераклаў. Літаратурныя ж сувязі вымяраюцца колькасцю ўзаемных перакладаў.

Плённы рост беларускай літаратуры яскрава падкрэсліваюць і некаторыя лічбы. У літаратуру штогод прыходзіць новае папаўненне маладых. Калі ў 1945 годзе СП БССР налічваў усяго 46 пісьменнікаў, то сёння іх—290. 290 тых, хто здольны, павінен і робіць свой уклад мастацкім словам у вялікую і пачэсную справу камуністычнага выхавання працоўных. Можна назваць шэраг вядомых твораў, але пералік атрымаецца доўгім...

Мне хочацца звярнуць увагу на іншы факт. Па колькасці кніг, у якіх расказваецца пра жыццё рабочых, сялян, інтэлігенцыі, у нас, магчыма, усё ў парадку. Але наўрад ці хто стане абвяргаць, што яшчэ трэба вельмі многае зрабіць, каб па-сапраўднаму ярка, таленавіта раскрыць і вобраз сучаснага рабочага, і вобраз сучаснага селяніна—прадстаўніка новага сацыялістычнага сяла. Аб гэтым, дарэчы, вельмі добра гаварылася на нядаўнім пленуме праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

ПЫТАННЕ: Як вядома, за мяжой спрабуюць прадставіць у ілжывым святле развіццё нацыянальнай культуры нашай рэспублікі. Што вы маглі б сказаць у гэтых адносінах?

— Нашы дасягненні ў галіне эканомікі і нацыянальнай культуры, аб якіх я ўжо гаварыў, не пакідаюць каменя на камені ад той бессаромнай хлусні, якую распаўсюджваюць агенты імперыялізму на Захадзе. Натуральны працэс збліжэння сацыялістычных нацый яны спрабуюць прадставіць як нейкую «асіміляцыю», «русіфікацыю» і г. д. Кожны ведае, што развіццё культуры, сацыялістычнай па сваім змесце, не адмаўляе, а ўсяляк захоўвае яе нацыянальныя формы. І, як ужо падкрэслівалася, руская мова, як мова міжнацыянальных зносін, садзейнічае ўзаемаўзбагачэнню нацыянальных культур, не шкодзіць ім. Для чаго ж патрэбна ідэолагам антыкамунізму ілжывае сцвярджэнне аб «русіфікацыі»? Не цяжка здагадацца: іх мэта — аслабіць еднасць і дружбу народаў Краіны Саветаў.

Камуністычная партыя вучыць беражна адносіцца да духоўнай спадчыны народа. На яе падставе развіваецца пасля Вялікага Кастрычніка наша літаратура і мастацтва. 80 працэнтаў кніг, якія штогод выдаюцца ў рэспубліцы,—на роднай беларускай мове. У нас кожны са школьнай парты знаёмы з імёнамі вядомых дзеячоў культуры Беларусі, аб іх пішуць, іх памяць ушаноўваюць. Не так даўно мы шырока адзначылі, напрыклад, юбілеі Максіма Багдановіча і народнага артыста СССР Рыгора Шырмы, а цяпер актыўна рыхтуемся да вялікіх народных святаў, да 90-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Дарэчы, гэтыя даты будуць адзначаны ў краіне з той жа ўважлі-

---

Ад пятніцы да пятніцы

У МАСКОЎСКІХ КАЛЕГ

У Маскве, ва Усесаюзным доме кампазітараў, адбыўся канцэрт беларускай камернай музыкі. Праграма яго была разнастайная і цікавая. На вечары прагучалі Струнны квартэт М. Аладава, пяць беларускіх народных песень у апрацоўцы А. Багатырова, паэма для скрыпкі і фартэпіяна Э. Тырманд, п'есы для фартэпіяна Р. Суруса, для скрыпкі — Я. Глебава, «Беларускія напевы для цымбал і фартэпіяна» Д. Камінскага, «Накцюрн» і «Гумарэска» з Сюіты для цымбал і фартэпіяна С. Картэса, вакальныя творы Г. Вагнера, Д. Смольскага, І. Лучанка.

У канцэрце прынялі ўдзел С. Данілюк, Л. Малышава, Т. Міянсарава, Н. Цёмкіна, Л. Гарэлік, Я. Гладкоў, Л. Івашкоў, Р. Нодэль і А. Падгайскі.

ХЛЕБ - СОЛЬ ГАМЯЛЬЧАН

Незвычайнае ажыўленне панавала ў ясны вясновы дзень на граніцы Беларускай і Украінскай рэспублік, на стыку Ранкаўскага і Гомельскага раёнаў. Гамяльчане сустракалі работнікаў Чарнігаўскага абласнога музея і артыстаў народнага хору «Дзясна». Гасцям паднеслі хлеб-соль — пахучы, духмяны беларускі каравай.

Увечары гасцей запрасілі ў новы будынак Гомельскага раённага дома культуры (у Навабеліцы). Навуковыя супрацоўнікі Чарнігаўскага абласнога музея прачыталі даклады, прысвечаныя брацкаму саюзу ўкраінскага, беларускага і рускага народаў.

З вялікай разнастайнай праграмай выступіў народны хор «Дзясна» пад кіраўніцтвам заслужанага артыста УССР Л. Пашына — аўтара многіх песень, якія ўвайшлі ў рэпертуар праслаўленага хору.

У знак дружбы гамяльчан і чарнігаўцаў і ў памяць аб вечары госці ўручылі супрацоўнікам Гомельскага абласнога краязнаўчага музея нацыянальны сцяг Украінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

М. ГАТОЎКІН.

ПАЭЗІЯ — ГОСЦЯ МІЛІЦЫІ

Да гэтага літаратурнага вечара рыхтаваліся задоўга да таго, як ён меў адбыцца. Супрацоўнікі брэсцкай міліцыі чакалі гасцей — пісьменнікаў, якія жывуць і працуюць у Брэсце. І вось да іх прыйшлі Ул. Калеснік, М. Рудкоўскі, А. Авечкін, М. Цялічка, Н. Гарагляд і іншыя члены літаратурнага аб'яднання пры абласной газеце «Заря». Старшыня аб'яднання Ул. Калеснік пазнаёміў аўдыторыю з паэтамі. У зале прагучалі вершы аб Брэстчыне, яе працавітых і мужных людзях, аб пагранічніках і настаўніках, аб каханні і вернасці...

Хвалюючая размова была вельмі сугучна з тэмай вечара, вызначанай двума словамі: «Вясна і паэзія».

А. ГАРАЙ.

САЮЗ ПРАЦЫ І МУЗЫ

Калектывы Беларускай дзяржаўнай філармоніі і мінскага прыборабудаўнічага завода імя У. І. Леніна заключылі паміж сабой дагавор аб садружнасці.

Для калектыву завода будуць арганізаваны канцэрты сімфанічнай, камернай, арганнай і эстраднай музыкі.

Сумесна намечана правесці вечары, прысвечаныя святкаванню 1 Мая, Вялікага Кастрычніка і залатому юбілею Саюза ССР.

Удзельнікі заводскай мастацкай самадзейнасці змогуць пастаянна атрымліваць кансультацыі і метадычную дапамогу рэжысёраў, балетмайстраў, вядучых артыстаў філармоніі.

Нядаўна ў клубе завода адбылася сустрэча артыстаў філармоніі з прафсаюзнымі і камсамольскімі работнікамі прадпрыемства.

Рыхтуецца сумесны святочны канцэрт, у якім прымуць удзел артысты філармоніі і пераможцы заводскага маладзёжнага конкурсу «Ало! Мы шукаем таленты!».

В. ТОРМАСАЎ.

Падзеі Факты Навіны

● 10 гадоў назад драматычнаму гуртку мастацкай самадзейнасці Брэсцкага чыгуначнага клуба было прысвоена званне народнага тэатра. За гэты час калектыў пражыў вялікае творчае жыццё.

У яго активе каля чатырохсот выступленняў. Тэатр паказаў п'есы М. Горкага «На дне», А. Астроўскага «Не ўсё кату масленіца», А. Чэхава «Спатканне», М. Пагодзіна «Чалавек з ружжом», А. Макаёнка «Лявоніха на арбіце», М. Матукоўскага «Амністыя» і іншыя. Народны тэатр часты госць у чыгуначнікаў лінейных станцый, у калгасах і саўгасах.

Л. Сасімовіч.

● Калектыў народнай харавой капэлы Магілёва, якім кіруе Аляксей Аляксеевіч Бянько, падрыхтаваў новую праграму, прысвечаную 50-годдзю ўтварэння БССР. Нядаўна самадзейныя артысты паказалі яе ў Быхаўскім раённым палацы культуры. У канцэрце прынялі ўдзел жаночы вакальны квартэт і аркестр народных інструментаў гарадскога Дома культуры.

М. Ножнінаў.

На сцэне опернага — зноў «Пікавая дама». Паставіў спектакль заслужаны дзеяч мастацтваў БССР А. Дадзішкіліяні, дырыжор — народная артыстка БССР Т. Каламійцава, афармленне народнага мастака БССР Я. Чамадурава, хормайстры — народны артыст БССР А. Кагадзееў і Г. Луцэвіч, балетмайстар — С. Тулуб'ева. У спектаклі побач з вядучымі майстрамі Л. Галушкінай, С. Данілюк, К. Старыкавай, Г. Лебедзевай, З. Бабіем, І. Сарокіным, В. Гур'евым, А. Саўчанкам і іншымі ўдзельнічае і моладзь: І. Адзінцова, М. Галкоўскі, І. Атлыгіна, У. Іваноўскі,

На здымку — сцэна са спектакля. У ролі Германа — народны артыст БССР З. Бабій, Лізы — І. Адзінцова.
Фота Ул. КРУКА.

Савета БССР І. П. ШАМЯКІНЫМ

васцю і маштабнасцю, якой былі адзначаны юбілеі і іншых прадстаўнікоў культуры народаў СССР. У Маскве і Кіеве рыхтуюцца вечары, прысвечаныя пачынальнікам беларускай савецкай літаратуры. І нікому не аспрэчыць факт, што толькі ў выніку збліжэння з рускай культурай, з культурамі іншых народаў беларускі народ за гады Савецкай улады нязмерна ўзбагаціў сваю нацыянальную культуру.

ПЫТАННЕ: Як адзначалася ў пастанове ЦК КПСС, «умацаванне дружбы народаў, працэсы росквіту і збліжэння сацыялістычных нацый жыватворна ўплываюць на ўсе сферы жыцця савецкага грамадства — эканоміку і палітыку, ідэалогію і мараль, культуру і быт»... У гэтым сэнсе цікава было б пачуць, які ўплыў адчувае беларуская літаратура ў апошнія гады з боку іншых літаратур?

— Які канкрэтна ўплыў мы адчуваем з боку братніх літаратур—гэта тэма для многіх навуковых дысертацый. Але давайце возьмем элементарныя прыклады. Я, напрыклад, уважліва сачу за кніжнымі навінкамі, чытаю творы рускіх, украінскіх, літоўскіх праза-

РОСКВІТ

ікаў, мне цікава, як яны вырашаюць складаныя мастацкія пытанні ў паказе вобраза нашага сучасніка. Упэўнены, тое ж робяць пісьменнікі ў іншых рэспубліках, магчыма, нехта з маіх калег у Казахстане ці Арменіі ўважліва праглядаў мой раман «Снежныя зімы» або аповесці Васіля Быкава, якія выдаваліся амаль ва ўсіх братніх рэспубліках. Далей. Ёсць у нас усесаюзны часопіс «Вопросы литературы». Мы, літаратары, узбагачаем сябе, беручы з гэтай агульнай тэарэтычнай крыніцы. А колькі асабістых сустрэч у нас, літаратараў, колькі нарысных паездак! Сустракаючыся на пленумах, нарадах у Маскве, мы, прадстаўнікі шматлікіх нацыянальных літаратур, вядзём размовы, абмяньваемся цікавымі думкамі па надзённых пытаннях развіцця літаратуры. Менавіта такія сустрэчы аказваюць непазбежны ўплыў на літаратурны працэс і ў нашай рэспубліцы. Карацей кажучы, нашы творчыя пошукі былі б менш плённымі, калі б на ўзбраенні ў нас не было вядомых таленавітых твораў савецкай літаратуры,— такіх, напрыклад, як раманы А. Ганчара і К. Сіманава, М. Стэльмаха і С. Залыгіна, М. Слуцкіса і Ч. Айтматава, І. Друцэ і Ю. Бондарава, і многіх іншых.

ПЫТАННЕ: Што робіцца Саюзам пісьменнікаў БССР напярэдадні 50-годдзя СССР па далейшым развіцці міжнацыянальных сувязей?

— Распрацаваны даволі вялікі план цікавых мерапрыемстваў. Правядзенне іх каардынуем з Саюзам пісьменнікаў СССР. Намецілі шэраг сустрэч з літаратарамі саюзных рэспублік на беларускай зямлі.

З поспехам праходзіў у нас Усесаюзны тыдзень дзіцячай кнігі. Гасцінна прынялі мы больш трыццаці пісьменнікаў краіны. Акрамя азнаямлення з жыццём рэспублікі, сустрэч з піянерамі і школьнікамі, мы правялі з імі сур'ёзную гаворку аб праблеме інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры, абмяняліся вопытам літаратурнай працы—што варта зрабіць па выхаванні чалавека камуністычнага светапогляду.

На святкаванне юбілею Янкі Купалы і Якуба Коласа з'едуцца да нас госці з усіх рэспублік краіны. Адбудзецца своеасаблівае свята інтэрнацыянальнай дружбы народаў. Сярод гасцей будуць і кіраўнікі творчых саюзаў, работнікі выдавецтваў, перакладчыкі. Выкарыстаем іх прыезд, каб паглыбіць, умацаваць нашы творчыя сувязі і кантакты. У прыватнасці, дамовімся аб перакладах шэрагу твораў літаратараў братніх рэспублік—у гэтым мы маем вострую патрэбу з прычыны стварэння ў нас новага выдавецтва мастацкай літаратуры.

Мае цікавай быць і рэгіянальная нарада ў Кіеве пісьменнікаў Украіны, Беларусі і Малдавіі. Гаворка пойдзе на ёй аб раманах і аповесцях на гістарычную і гісторыка-рэвалюцыйную тэму ў літаратуры трох братніх рэспублік.

У верасні запросім да сябе прадстаўнікоў літаратур усіх саюзных і некаторых аўтаномных рэспублік на Дні літаратур народаў СССР. Гэта—вельмі важнае і цікавае мерапрыемства. З удзелам пісьменнікаў братніх рэспублік правядзём урачысты юбілейны пленум, прысвечаны 50-годдзю СССР. Пры СП БССР створана спецыяльная камісія па сувязях з літаратурамі народаў СССР і замежных краін. У яе нямала надзённых спраў.

Як бачыце, праграма дзейнасці СП БССР сёлета — вялікая і адказная.

ПЫТАННЕ: Іван Пятровіч, паколькі вы — празаік, раманіст, ці не маглі б хоць коратка ахарактарызаваць адметныя рысы сучаснага літаратурнага працэсу ў рэспубліцы, а таксама сказаць, які тып рамана найбольш блізкі вам, нарэшце, якія прагнозы на развіццё беларускага рамана ў будучым?

— Адказаць кваліфікавана на гэтакі комплекс пытанняў мог бы, бадай, толькі добры крытык... Я не буду залазіць у нетры важкіх вывадаў і абагульненняў. Падзялюся некаторымі выключна сваімі назіраннямі.

Якія адметныя рысы літаратурнага працэсу ў рэспубліцы? Мне здаецца, што намеціўся істотны паварот пісьменнікаў да тэм сучаснасці. Маю на ўвазе, перш за ўсё, нашага брата празаіка. Прыгадайце творы нядаўняга часу... Часопісы літаральна запаланіла тэма «ўспамінаў». Пісалася пра дзяцінства, пра вайну, пра сяло далёкага мінулага... Сённяшні дзень рэдка трапляў у творчую арбіту пісьменніка. Думаю, што тлумачыцца гэта з'ява адным—мы слаба вывучалі тыя важныя сацыяльныя працэсы, што адбываліся вакол нас у жыцці. І ўсё ж для многіх з нас гэты час не прайшоў марна. Быў плённы творчы роздум. Былі развагі. І мне вядома, што многія празаікі працуюць над творамі, якія набліжаны да нашых дзён, якім перш-наперш уласціва глыбіня пранікнення ў нетры народных характараў, дакладнае разуменне сутнасці з'яў нашага часу. Зразумела, што добрыя прагнозы не даюць падстаў для самазаспакаення.

Што датычыць паэзіі, то і тут назіраецца, як кажуць, перааацэнка некаторых каштоўнасцей. Было захапленне любоўнай лірыкай. Цяпер больш выразна загучалі тэмы грамадзянскія, сацыяльныя.

Значна большага чакаем мы ад нашай літаратурнай крытыкі пасля вядомай Пастановы ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы», пасля той шырокай дыскусіі ў часопісах і штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», нарэшце, пасля чарговага пленума праўлення СП БССР па пытаннях крытыкі... Гэтыя важныя, істотныя падзеі ў нашым пісьменніцкім жыцці, бясспрэчна, ажывяць літаратурны працэс.

Наконт рамана. Які тып рамана мне бліжэй—сацыяльна-гістарычны, сямейна-бытавы, сацыяльна-псіхалагічны? Думаецца, што кананізаваць нейкі адзін тып нявapта. Урэшце, не форма твора вызначае поспех, а талент мастака. Я мог бы назваць нейкія пэўныя рысы, уласцівыя беларускаму раману наогул—раман абапіраецца на апавядальныя традыцыі эпічнага плана, ахоплівае шырокае кола падзей, напоўнены вялікай колькасцю характараў, сюжэтных ліній і г. д. Ды сутнасць пытання не ў гэтым. Перш за ўсё раман павінен быць творам шырокага грамадскага гучання. Стылявыя і іншыя мастацкія адрозненні твораў, вядома існуюць: мой раман не падобны на мележаўскі раман, проза Кулакоўскага адрозніваецца ад прозы Быкава і г. д. Разнастайнасць стылявых манер, пісьменніцкіх індывідуальнасцей сведчыць аб сталасці нашай літаратуры.

Як ужо гаварылася, беларускі раман упэўнена крочыць да ўсесаюзнага чытача. Можна спадзявацца, што ў далейшым пісьменнікі памножаць свае поспехі ў гэтым жанры. «Полымя» пачало друкаваць новы раман Тараса Хадкевіча, заканчваюць раманы Іван Мележ, Аляксей Кулакоўскі, Іван Чыгрынаў, пішуць—Барыс Сачанка, Вячаслаў Адамчык і іншыя. Працую і я над новым раманам. Не буду пераказваць сюжэт. Скажу толькі, што ў ім прадстаўлены і партыйна-савецкія работнікі, і рабочыя, і творчая інтэлігенцыя. Падзеі адбываюцца ў нашы дні.

Мне думаецца, што Пастанова ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік» ставіць перад мастацкай літаратурай вялікую, складаную і высакародную задачу: стварыць вобраз савецкага чалавека-інтэрнацыяналіста, паказаць гістарычныя вяхі развіцця нашага сацыялістычнага грамадства, адлюстраваць гісторыю краіны, партыі, поспехі ленінскай нацыянальнай палітыкі.

ЦУД XX СТАГОДДЗЯ— ДЗІЦЯЧЫ ТЭАТР

УСЕСАЮЗНАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ «БРАНЦАЎСКІЯ ЧЫТАННІ»

На гэты раз традыцыйныя «Бранцаўскія чытанні» адбыліся ў Мінску. На іх ішла размова пра здабыткі дзіцячых тэатраў нашай краіны ў апошні час, пра неабходнасць творчых сувязей паміж калектывамі розных рэспублік. Да нас прыехалі госці з Масквы, Ленінграда, Рыгі, Тбілісі, Таліна, Саратава і іншых гарадоў — мастацтвазнаўцы, рэжысёры, акцёры, педагогі.

Канферэнцыю адкрыла старшыня праўлення БТА народная артыстка СССР Ларыса Александроўская, якая пажадала ўсім яе ўдзельнікам вялікіх поспехаў у высакароднай справе выхавання дзяцей і юнакоў дастойнымі грамадзянамі нашай краіны.

Ленінградскі тэатр юнага гледача, які шмат гадоў узначальваў Аляксандр Бранцаў, аказваў пастаянную дзейсную дапамогу асобным работнікам і цэлым калектывам дзіцячых тэатраў краіны. Таму ў выступленнях амаль усіх прадстаўнікоў братніх рэспублік гучала ўдзячнасць рускім калегам. Педагагічныя і эстэтычныя прынцыпы Бранцава сталі асновай, на якой будуюць сваю работу дзіцячыя тэатры краіны. Заўсёды будзе лічыць сваім настаўнікам А. Бранцава і Мінскі тэатр юнага гледача, для якога ён зрабіў нямала добрага.

Каб развіццё тэатра ішло так інтэнсіўна, бурна, так хутка, як сёння развіваюцца нашы дзеці, гаварылася на канферэнцыі, трэба наладзіць пастаянны і сур'ёзны абмен вопытам паміж тэатрамі розных рэспублік— гэта датычыць і рэпертуару, і рэжысуры, і педагагічнага вопыту. Сапраўды, руская драматургія ўзбагаціла і ўпрыгожыла афішу кожнага нацыянальнага калектыву. А вось п'ес украінскіх, узбекскіх, прыбалтыйскіх драматургаў амаль што не сустрэнеш у рэпертуары суседзяў. Вельмі прыемна, што сёлета, у гадавіну ўтварэння Савецкага Саюза, адчуваюцца прыкметныя зрухі ў такім узаемаабмене. Гэты абмен дасць вельмі многа і для інтэрнацыянальнага выхавання будучых грамадзян, бо толькі разумеючы і паважаючы культуру народа суседняга, чалавек можа па-сапраўднаму паважаць сваю культуру.

На канферэнцыі адзначалася, што іншы раз пастаноўшчыкі блытаюць паняцце нацыянальнага характару з яго знешнімі, чыста этнаграфічнымі прыкметамі. Рэдка якога рэжысёра спыняе «нацыянальны каларыт», калі ён ставіць Мальера ці Гоцы. Калі ж гаворка ідзе пра грузінскую ці башкірскую п'есу, то дзеянне ў ёй звычайна расквечваецца такой масай этнаграфічных дэталяў, што яны не дапамагаюць, а перашкаджаюць успрыняццю таго самага нацыянальнага характару, у імя якога ставіцца п'еса.

Прамоўцы справядліва адзначалі, што драматургі не вельмі ахвотна супрацоўнічаюць з дзіцячымі тэатрамі. Але думаецца, што мелі рацыю і тыя, якія лічаць, што гэтыя тэатры не павінны абмяжоўваць сябе нейкай спецыяльнай дзіцячай драматургіяй, а ставіць п'есы класікаў, цікавейшых сучасных «дарослых» драматургаў, бо няма такой добрай п'есы, якая была б супрацьпаказанай альбо незразумелай падлеткам. Шэкспір, Астроўскі, Гоголь, Горкі, Розаў, Арбузаў — іх драматургія можа прынесці нямала карысці на дзіцячай сцэне.

Некаторыя рэжысёры чамусьці лічаць, што дзіцячы спектакль павінен быць абавязкова павучальны, дыдактычны, і станоўчыя героі ў іх заўсёды аднапланавыя, бязгрэшныя, «блакітныя». Такіх сумных герояў не могуць палюбіць дзеці, яны не стануць прыкладам для пераймання. Толькі яркі, эмацыянальны, сапраўды мастацкі спектакль можа даць жаданы вынік.

Напярэдадні канферэнцыі госці пазнаёміліся са спектаклямі «Дай вады, калодзеж!» і «Зялёная птушка» ў тэатры юнага гледача і «Васіліса Прыгожая» ў лялечным тэатры. Асаблівае ўражанне пакінуў спектакль «Зялёная птушка». Спектакль пастаўлены свежа, з багатай фантазіяй, па-тэатральнаму ярка. Ён прасякнуты не толькі гумарам, але і тонкай іроніяй, якую так разумеюць і любяць падлеткі. Калі ўжо гаварыць пра спецыфіку тэатраў юнага гледача, то «Зялёная птушка», безумоўна, адпавядае ёй. Праўда, адчуваецца, што мінскія акцёры яшчэ не прызвычаіліся працаваць у такім плане. Але тое захапленне, з якім яны іграюць, сведчыць, што з часам гэтая рэжысура можа стаць для іх арганічнай.

Цікавым выкарыстаннем фальклорнага матэрыялу прывабіў і спектакль «Дай вады, калодзеж!», хоць шмат у чым ён здаўся спрэчным.

Казка — улюбёны жанр лялечных тэатраў. Гэта натуральна, бо казка — тое зерне, з якога пачынае прарастаць любоў да роднай культуры. Дзіўнай здаецца адсутнасць беларускай нацыянальнай казкі ў рэпертуары Мінскага лялечнага тэатра. А тая руская казка, якую давялося паглядзець гасцям, таксама не задаволіла іх якасцю літаратурнага матэрыялу, хоць не выклікае сумненняў прафесійнае майстэрства рэжысёра, мастака, артыстаў.

Дзіцячы тэатр — адзін з цудаў XX стагоддзя. Вельмі радуе, што ў нашай краіне яму ўдзяляецца шмат увагі. Значэнне яго цяжка пераацаніць, сказаў, закрываючы канферэнцыю, міністр культуры БССР Ю. Міхневіч. Ён шчыра падзякаваў гасцям за іх зацікаўленую, глыбокую, сур'ёзную размову, за пажаданні і прапановы, якія надзвычай прыдадуцца ў паўсядзённай дзейнасці тэатраў.

Сапраўды, вельмі каштоўнымі, цікавымі былі «Бранцаўскія чытанні» ў Мінску. І вельмі шкада, што асноўны даклад, зроблены кандыдатам мастацтвазнаўства С. Пятровічам, утрымліваў толькі агульнавядомыя звесткі з гісторыі тэатра юнага гледача і не адпавядаў ні тэме канферэнцыі, ні ўзроўню сучаснай тэатразнаўчай думкі. Шкада таксама, што запрошаныя на канферэнцыю прадстаўнікі Гомельскага і Брэсцкага лялечных тэатраў не знайшлі магчымасці прысутнічаць на ёй.

На здымку — народная артыстка Латвійскай ССР Вера Сінгаеўская, рэжысёр Мікалай Шыйко, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР і Грузінскай ССР Канстанцін Шах-Азізаў, украінскі драматург Яфім Чапавецкі, педагог Рыжскага тэатра юнага гледача Ніноль Луфт, мастацтвазнаўца з Ленінграда Уладзімір Сахноўскі-Панкееў, педагог Рыжскага тэатра юнага гледача Аўсма Стурытэ.

Фота Ул. КРУКА.

«...У МАСТАЦТВЕ САМАЕ ЦІКАВАЕ — ГЭТА ПРАЎДЗІВАЕ АДЛЮСТРАВАННЕ...»

«Якая захапляючая галіна — гісторыя мастацтва. Колькі тут работы для камуніста. Учора да раніцы не мог заснуць, усё разглядаў адну кнігу за другой. І прыкра мне стала, што ў мяне не было і не будзе часу заняцца мастацтвам», — гаварыў У. І. Ленін у час першай рускай рэвалюцыі А. Луначарскаму.

Нават у эміграцыі Уладзімір Ільіч не прапускаў выпадку наведаць музеі. Н. К. Крупская прыгадвае, як ён «забраў неяк у Варўскага цэлы стос ілюстраваных характарыстык розных мастакоў і пачаў іх падоўгу па вечарах чытаць і разглядаць прыкладзеныя да іх карціны».

Вывучаючы тэарэтычную спадчыну У. І. Леніна, мы бачым у ёй выразную эстэтычную канцэпцыю. Разглядаючы пытанні мастацтва, якое Уладзімір Ільіч лічыў «агульнапартыйнай справай», ён зыходзіць з матэрыялістычнага разумення гісторыі. Ленінская тэорыя адлюстравання стала філасофскай асновай марксісцкай эстэтыкі.

Мастацтва заклікана спрыяць правільнаму пазнанню рэчаіснасці і яе рэвалюцыйнаму пераўтварэнню. Такую задачу, паводле Ільіча, можа выканаць толькі мастацтва, якое дае праўдзівае адлюстраванне жыцця ў яго дыялектычным развіцці, г. зн. мастацтва рэалістычнае.

Новую культуру, як вучыў У. І. Ленін, можна ствараць толькі на аснове стараннага вывучэння і перапрацоўкі з пазіцый марксізма лепшых узораў і традыцый сусветнай культуры, назапашанай чалавецтвам у працэсе яго развіцця. Вядома, як рашуча крытыкаваў Ільіч план стварэння так званай чыстай «пралетарскай культуры», пад выглядам якой рабочым падносілі буржуазныя погляды ў філасофіі, а ў галіне мастацтва выхоўвалі недарэчныя, скажоныя густы. Вядома, як горача спрачаўся ён 25 лютага 1921 года ў камуне студэнтаў ВХУТЭМАСа (Вышэйшых мастацка-тэхнічных майстэрань) аб выяўленчым мастацтве, аб задачах жывапісу, які павінен ісці ў нагу з рэвалюцыяй. Зразумела, Ільіч адстойваў жывапіс рэалістычны. Леніну вельмі спадабаўся малады запал вхутэмасаўцаў, іх непасрэднасць, палымянае жаданне служыць рэвалюцыі. Але ў выніку гарачай палемікі яму стала ясна, што ў маладых мастакоў не было правільнага разумення шляхоў далейшага развіцця мастацтва.

З успамінаў сучаснікаў вядома, як рэагаваў Уладзімір Ільіч на розныя творы выяўленчага мастацтва, створаныя ў першыя гады Савецкай дзяржавы. Да ліку нямногіх ухваленых Леніным работ адносіцца барэльеф Сцяпана Халтурына, створаны Н. Альтманам. Калі абмяркоўваліся праекты помніка Карлу Марксу, Ленін асабліва прасіў звярнуць увагу мастака на партрэтнае падабенства.

Пра патрабаванні Ільіча да мастакоў прыгадваюць тыя з іх, каму выпала рэдкае шчасце ствараць партрэты Леніна з натуры.

Мастак і інжынер А. Магарам пазнаёміўся з Леніным у эміграцыі, у Швейцарыі, у 1916 годзе. Эцюд, створаны Магарамам, Уладзіміру Ільічу спадабаўся. На яго думку, падабенства было ўлоўлена, і ён згадзіўся пазіраваць для партрэта. Мастак у той час захапляўся Рэмбрантам і вырашыў пісаць Леніна ў капелюшы, каб стварыць «рэмбрантаўскае асвятленне». Калі работа набліжалася да завяршэння, Ленін прызнаўся, што эцюд яму падабаўся больш. «Мне думаецца, — сказаў ён, — што вы мудрагеліце. Мастак не павінен нікога пераймаць: ён павінен быць самабытны». І другі раз з повада таго ж партрэта: «усякае перайманне падобнае на крыўлянне. Памойму, у мастацтве самае цікавае — гэта праўдзівае адлюстраванне таго, як мастак адчувае, а няшчырасць і крыўлянне адразу кідаюцца ў вочы».

У 1920 годзе, на ўрачыстым адкрыцці II кангрэсу Камінтэрна ў палацы Урыцкага ў Петраградзе мастак І. Бродскі зрабіў алоўкам малюнак Уладзіміра Ільіча. Бродскі папрасіў Леніна паставіць пад малюнкам аўтограф. Уладзімір Ільіч не без падстаў заўважыў, што на малюнку ён атрымаўся не падобным на сябе. «Першы раз у жыцці падпісваюся пад тым, з чым не згодзен», — сказаў ён, распісваючыся.

Тады ж, у 1920 годзе, Н. Альтман стварыў першы скульптурны партрэт Леніна з натуры. Замест некалькіх гадзін, як спачатку меркавалася, скульптар працаваў у кабінеце правадыра 250 гадзін, на працягу якіх ім было створана 10 падрыхтоўчых лістоў. Ленін уважліва сачыў за падабенствам.

У «Філасофскіх сшытках» Уладзіміра Ільіча можна знайсці выпіску з Феербаха: «Мастацтва не патрабуе прызнання яго твораў за **рэчаіснасць»**. Апошняе слова падкрэслена. На жаль, Ленін не пракаменціраваў гэтую думку, унесеную ў «філасофскія сшыткі» не раней 1909 года.

Увогуле, як сведчаць, напрыклад, Н. К. Крупская і А. В. Луначарскі, Уладзімір Ільіч па пытаннях мастацтва выказваўся вельмі стрымана.

Гісторыі гэтых медаляў і плакеткі розныя. Медалі знаходзяцца ў экспазіцыі Беларускага дзяржаўнага музея. Плакетку знайшлі ў зямлі школьнікі Лынтупскай сярэдняй школы.

Медалі з'яўляюцца першымі ў вялікай нумізматычнай Ленініяне. Пра адзін вядома, што ён выкананы на Манетным двары ў Петраградзе вопытным гравёрам Дзмітрыем Сцяпанавым і быў прысвечаны другой гадавіне Вялікага Кастрычніка.

Другі медаль перадаў у музей мінчанін Л. Хурсік. Медаль быў выпушчаны да першай гадавіны рэвалюцыі і ім узнагароджвалі чырвонагвардзейцаў, якія ўдзельнічалі ў абароне Царыцына.

Пра плакетку амаль нічога не вядома. Лынтупскія краязнаўцы звярталіся за даведкамі ў Ленінград на Манетны двор і ў Музей У. І. Леніна ў Маскве, але ўсё дарэмна. Звестак пра яе няма. Толькі з Саюза мастакоў СССР школьнікам адказалі, што, магчыма, плакетка самаробная. Гэта і навяло лынтупскіх краязнаўцаў на думку:

— А ці не з'яўляецца плакетка сведкам нейкай невядомай дагэтуль старонкі з дзейнасці КПЗБ?

Гэтая гіпотэза здаецца верагоднай, і рэдакцыя далучаецца да просьбы лынтупскіх школьнікаў і звяртаецца разам з імі да ўсіх нашых чытачоў:

— Ці не ведае хтонебудзь гісторыі гэтай плакеткі? Яе аўтара? Калі і з якой нагоды яна была створана?

НЯГАСНАЕ СВЯТЛО

У. І. ЛЕНІН І БІБЛІЯТЭЧНАЯ СПРАВА

Упершыню ў гісторыі грамадскай думкі Уладзімір Ільіч Ленін стварыў стройнае цэласнае вучэнне аб культурнай рэвалюцыі як састаўной часткі пабудовы новага грамадства. Ён быў найвялікшым арганізатарам культурнага будаўніцтва, у тым ліку ў галіне бібліятэчнай справы.

Першы народны камісар па асвеце Анатолій Луначарскі ўспамінае цікавы эпізод: «...Уладзімір Ільіч, — піша ён,—звяртаў асаблівую ўвагу на ўсё, што мае адносіны да кнігі. Яго з першага дня перавароту хвалявала пытанне аб бібліятэках. У наступную пасля ўзяцця Зімняга палаца (рэзідэнцыі буржуазнага Часовага ўрада) ноч, гадзіны ў 4 або 5, ён адвёў мяне ўбок, пасля таго як адбылося маё прызначэнне камісарам па асвеце, і сказаў: «Пастарайцеся звярнуць у першую чаргу ўвагу на бібліятэкі... Як мага хутчэй трэба зрабіць кнігу даступнай масе».

Адносіны Уладзіміра Ільіча да бібліятэк—не проста факт яго асабістай біяграфіі. Ленінскае разуменне ролі кнігі, значэння бібліятэкі легла ў аснову савецкага бібліятэказнаўства. Ленінскія словы — «Кнігу — народу», «Кніга — велізарная сіла», ...«бачыць гордасць і славу.... бібліятэкі... у тым, наколькі шырока абарачаецца кніга ў народзе...»—не проста палітычныя лозунгі. У іх змяшчаецца прынцыпова новая разгорнутая праграма распаўсюджвання кніг сярод шматмільённых мас насельніцтва ва ўмовах сацыялістычнага грамадства.

Захавалася больш як 270 артыкулаў Леніна, яго дакладаў і прамоў, пісьмаў і тэлеграм, заўваг і паправак да праектаў дакументаў, прысвечаных бібліятэчнай справе. Каштоўнасць іх велізарная. «Калі цяпер перачытваеш выказванні Ільіча па бібліятэчнай справе,—пісала Н. К. Крупская,—адчуваеш, як важна і жыццёва патрэбна тое, што ён гаворыць, і хоць прайшлі гады, але артыкулы яго, напісаныя з повада гэтага, і цяпер—бадай, больш, чым калі-небудзь — служаць кіраўніцтвам да дзеяння».

Ажыццявіўшы ленінскую бібліятэчную праграму, савецкі народ здабыў славу самага чытаючага народа ў свеце. «Гэта прызнаюць нават тыя,—падкрэсліў Генеральны сакратар ЦК КПСС Л. І. Брэжнеў у прамове на ўрачыстым пасяджэнні ЦК КП Беларусі і Вярхоўнага Савета БССР 28 снежня 1968 года, — хто не здольны радавацца нашым поспехам. А яшчэ ж параўнаўча нядаўна тры чвэрці насельніцтва краіны не ўмела чытаць і пісаць». Не баючыся перабольшання, можна сказаць: усе поспехі савецкіх людзей у прамой сувязі з тым, што задачы бібліятэчнага будаўніцтва былі выстаўлены Леніным як генеральныя ў культурнай рэвалюцыі. Абапіраючыся на дапамогу шырокай сеткі бібліятэк, партыя і ўрад у небывала кароткі тэрмін пакончылі з непісьменнасцю народа і вырашылі задачы не толькі ідэйна-палітычнага і духоўнага выхавання людзей, але і агульнай і прафесійнай адукацыі.

На заранку Савецкай улады Ленін марыў аб 50 тысячах бібліятэк, аб стварэнні такой планамернай арганізацыі бібліятэчнай абслугі насельніцтва, якая б дазволіла «пісьменнага напаіць і непісьменнага навучыць». Цяпер гэта мара матэрыялізуецца ўсё больш паслядоўна і поўна. Пераважная большасць савецкіх людзей карыстаецца бібліятэкамі па месцы пражывання, работы, адпачынку, у дарозе. Ніводная краіна свету не можа параўнацца з СССР па колькасці бібліятэк, кніг, платных бібліятэчных работнікаў на душу насельніцтва, разгалінаванасці бібліятэчнай сістэмы.

Савецкі чалавек прывык да лічбаў, якія ўражваюць уяўленне. І тым не менш маштабы сучаснай савецкай бібліятэчнай «дзяржавы» здзіўляюць усякага, хто хоць раз пазнаёміўся з ёй. У СССР больш 360 тысяч бібліятэк. Да паслуг 180 мільёнаў чытачоў— 3,3 мільярда кніг. Бібліятэкі рознага роду або іх філіялы ёсць не толькі ў гарадах і вёсках, але і ў цэхах заводаў, на аддаленых ад пастаяннага жылля жывёлагадоўчых фермах, пры палявых доміках горных пастухоў, на караблях і ў паяздах.

Вялікае тэарэтычнае і практычнае значэнне для станаўлення бібліятэчнай справы ў краіне мелі ленінскія прынцыпы нацыянальнай палітыкі, гарманічнага развіцця нацыянальных культур. Аб гэтым не лішне сказаць напярэдадні 50-годдзя ўтварэння СССР. Уладзімір Ільіч неаднаразова звяртаў увагу на арганізацыю бібліятэчнай абслугі ўсіх нацыянальнасцей, стварэнне і распаўсюджванне кніг на іх роднай мове. У пісьме «У Народны Камісарыят асветы» ён рэкамендаваў заахвочваць тыя бібліятэкі, якія найбольшую колькасць паляпшэнняў і найлепш правялі. Да такіх паляпшэнняў ён адносіў «прыцягненне новых слаёў чытачоў, жанчын, дзяцей, нярускіх і да т .п.».

Крыху больш як паўстагоддзя назад на ўскраінах царскай Расіі зусім не было публічных бібліятэк. Ды яны і не маглі існаваць, бо народ быў непісьменны. Не было публічных бібліятэк ва Узбекістане, у Кіргізіі, Таджыкістане, Туркменіі. Цяпер савецкі чалавек любой нацыянальнасці, дзе б

Ленін ведаў, што ўмовы мастацкай творчасці спецыфічныя, таму ён падкрэсліваў, што ў пытаннях культуры паспешлівасць і размашыстасць шкодныя. «Талент — рэдкасць. Трэба яго сістэматычна і асцярожна падтрымліваць», — пісаў ён.

Ленін не закрываў вочы на недахопы творчых работнікаў, але прапанаваў бачыць у іх дзейнасці галоўнае і вызначальнае, умеў аб'ектыўна ацаніць іх заслугі незалежна ад іх поглядаў і напрамкаў. Колькі павучальнага ў яго перапісцы з Аляксеем Максімавічам Горкім!.. Колькі каштоўнага для нас!..

Ленін падтрымліваў і падбадзёрваў людзей у цяжкую для іх хвіліну. У яго паводзінах не было ні намёку на «мецэнацтва», на пагляд «зверху ўніз». У ім шчасліва спалучаліся просты, таварыскі падыход да людзей, сардэчны клопат аб іх, чуласць і строгая патрабавальнасць да работнікаў культурнага фронту.

Паводле яго перакананняў, камуністы не павінны ў галіне культурнага будаўніцтва даваць развівацца хаосу. Камуністы павінны «ўпаўне планамерна кіраваць гэтым працэсам і фарміраваць яго вынікі». Для яго кіраваць зусім не азначала адміністраваць. Кіраваць, паводле Леніна, гэта здолець захапіць веліччу і прыгажосцю камуністычных ідэалаў, «прасякнуць сваім духам, запаліць агнём сваёй ініцыятывы».

Уладзімір Ільіч успрымаў мастацтва як магутную сілу, здольную спрыяць пераўтварэнню свядомасці мільённых мас народа. I таму сярод пытанняў, пастаўленых на першы план у гады станаўлення сацыялістычнага ладу ў нашай краіне, апынуўся славуты ленінскі план манументальнай прапаганды.

Да розных помнікаў, якія ўзнікалі згодна з гэтым планам, ён ставіўся па-рознаму. Прымаў да сэрца няўдачы. Радаваўся ўдачам.

Ленін гаварыў, што мастацтва належыць народу, што яно павінна ісці сваімі карэннямі ў самую тоўшчу шырокіх працоўных мас, што яно павінна быць зразумелае гэтым масам і любімае імі. I каб мастацтва магло наблізіцца да народа, а народ да мастацтва, неабходна «ўзняць агульны адукацыйны і культурны ўзровень».

Чытаючы і перачытваючы Леніна, яго творы, непасрэдна і ўскосна звязаныя з праблемамі мастацтва, у тым ліку выяўленчага, успаміны, дзе дарагая нам кожная рыска, якая пралівае святло на адносіны Уладзіміра Ільіча да мастацтва, нельга не падзяліць пачуцці Рамэна Ралана, які пісаў:

«Я не ведаю другой, настолькі ж магутнай асобы ў Еўропе нашага стагоддзя. Ён так глыбока, так магутна скіраваў руль сваёй волі ў хаатычны акіян мяккацелага чалавецтва, што баразна яго доўга, доўга не згладзіцца ў хвалях; нягледзячы на ўсе буры, карабель нясецца на ўсіх парах да новага свету...»

I далей:

«Ніколі яшчэ чалавецтва не стварала ўладара дум людскіх настолькі абсалютна бескарыслівага. Яшчэ пры жыцці ён выліў сваю маральную фігуру ў бронзу, якая перажыве вякі».

Ірына НАЗІМАВА.

ён ні жыў, мае поўную магчымасць чытаць кнігі, часопісы, газеты на рускай і іншых мовах народаў СССР. Ва ўсіх саюзных і аўтаномных нацыянальных рэспубліках СССР створана разгалінаваная сетка бібліятэк. Толькі ва Узбекістане, у Кіргізіі, Таджыкістане і Туркменіі да пачатку 1971 года было каля 10 тысяч масавых бібліятэк.

Сімптаматычна і іншае: інтэрнацыянальны характар дзейнасці савецкіх бібліятэк. Шматнацыянальныя іх фонды, шматнацыянальная чытацкая аўдыторыя. У бібліятэках Савецкай Татарыі сабрана літаратура больш чым на сарака мовах народаў СССР. Гэта невыпадкова. У нафтавых раёнах Татарыі жывуць і працуюць тысячы людзей, якія прадстаўляюць дзесяткі нацыянальнасцей. Бібліятэкі імкнуцца прыцягнуць да чытання ўсе народы, што насяляюць гарады і вёскі. Напрыклад, на будоўлях і палях Казахскай ССР працуюць прадстаўнікі 122 нацыянальнасцей і народнасцей, і бібліятэкі бесперабойна забяспечваюць іх кнігамі і інфармацыяй.

Мы ганарымся таксама тым, што нам удалося выканаць запавет Леніна аб прыцягненні да чытання мільёнаў дзяцей, жанчын (для рэспублік Сярэдняй Азіі гэта было асабліва актуальна).

Паспяхова ажыццяўляюцца ленінскія прынцыпы планамернай арганізацыі і цэнтралізацыі, пастаяннай дзяржаўнай дапамогі бібліятэкам, агульнадаступнасці кнігасховішчаў. Усё гэта, асабліва бясплатнае карыстанне бібліятэкамі,і характэрна для сацыялістычнага грамадства.

Савецкія бібліятэкары шмат робяць каб кніга стала неад'емнай часткай духоўнага жыцця савецкіх людзей, надзейным памочнікам у вучобе і працы.

Раней у Савецкай краіне, як і ў іншых краінах, масавыя бібліятэкі разглядаліся толькі як культурна-асветныя ўстановы. Аднак пад уздзеяннем навукова- тэхнічнай рэвалюцыі, ва ўмовах фарміравання агульнадзяржаўнай сістэмы навукова-тэхнічнай інфармацыі патрабаванні да бібліятэк змяніліся. Яны ўжо не толькі агульнаадукацыйныя ідэалагічныя ўстановы, але ў радзе выпадкаў (асабліва на сяле, у раёнах, дзе часам няма тэхнічных і іншых спецыяльных бібліятэк), і цэнтры інфармацыі, што садзейнічаюць пашырэнню дасягненняў навукі, тэхнікі, перадавога вопыту.

Савецкія бібліятэкары, якія атрымліваюць вышэйшую і сярэднюю адукацыю ў спецыяльных навучальных установах, выхоўваюць у народзе любоў да кніг. Яны імкнуцца ўзняць бібліятэчна-бібліяграфічную культуру насельніцтва, і перш за ўсё моладзі, бо толькі бібліяграфічна пісьменны чытач здольны разумна распарадзіцца кніжнымі фондамі бібліятэк — гэтымі дзівоснымі кладоўкамі духоўных багаццяў і велізарных ведаў, накопленых за многія стагоддзі чалавецтвам.

Барыс БАЧАЛДЗІН,
галоўны рэдактар часопіса «Библиотекарь». (АДН).

ЗНАЧНАСЦЬ ДУМКІ, ДАКЛАДНАСЦЬ ПАЗІЦЫІ

ПЛЕНУМ ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА КАМПАЗІТАРАЎ БССР

Пастанова ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы» знаходзіць усё больш шырокі водгук сярод работнікаў розных творчых саюзаў. Размова пра тое, якой павінна быць літаратурна-мастацкая крытыка, аналіз крытычнай думкі і пазіцыі крытыкаў становяцца ўсё больш сур'ёзнымі і канкрэтнымі.

На мінулым тыдні адбыўся пленум праўлення Саюза кампазітараў Беларусі, які быў прысвечаны абмеркаванню праблем музычнага жыцця рэспублікі ў святле Пастановы ЦК КПСС.

У дакладах музыказнаўцаў В. Сізко і Л. Аўэрбаха, а таксама ў выступленнях падкрэслівалася, што, нягледзячы на значныя поспехі беларускай музычнай крытыкі і асабліва музыказнаўства, яны яшчэ ў многім адстаюць ад жыцця, ад дасягненняў беларускіх кампазітараў. Адзначалася, што крытыкі нашы ўсё яшчэ ў вялікім даўгу перад слухачом, густ якога яны павінны выхоўваць. І таму ўдзельнікі пленума з вялікай зацікаўленасцю і добрым запалам гаварылі пра тое, як трэба ўхіляць недахопы крытыкі, абмяркоўвалі яе нявыкарыстаныя магчымасці. А магчымасці ў нашых крытыкаў ёсць, хоць атрад тых, хто піша пра музыку, пакуль што невялікі.

Сярод крытыкаў і музыказнаўцаў называліся імёны І. Нісневіча, А. Ракавай, Т. Шчарбаковай, А. Ладыгінай, якія з'яўляюцца аўтарамі ўсесаюзнага часопіса «Советская музыка». На старонках перыядычнага друку і з манаграфічнымі даследаваннямі выступаюць Г. Куляшоў, З. Мажэйка, І. Зубрыч, К. Сцепанцэвіч, Г. Глушчанка, Л. Мухарынская, Л. Аўэрбах і іншыя.

Манаграфіі абагульняюць вялікі жыццёвы і творчы матэрыял, як, напрыклад, гэта зроблена ў работах, прысвечаных беларускай народнай музычнай творчасці, беларускай оперы, асобным кампазітарам. Аднак, на жаль, недахоп многіх манаграфій у тым, што ў іх занадта многа біяграфічных фактаў, звестак агульнага характару і мала аналізу, вывадаў, пранікнення ў асаблівасці творчасці таго ці іншага кампазітара.

Аб неабходнасці аналізаваць мастацкі твор, суадносячы яго з жыццём, з тымі з'явамі, якія характэрныя сёння для ўсяго савецкага і сусветнага музычнага мастацтва, гаварыла музыказнаўца А. Ладыгіна. Яна падкрэслівала, у прыватнасці, што чалавек, які бярэцца за крытычнае пяро, павінен не толькі дасканала ведаць фактычны матэрыял, але і валодаць марксісцка-ленінскай метадалогіяй. А ў работах некаторых беларускіх музыказнаўцаў назіраецца часам альбо чысты эмпірызм, слізганне па фактах, альбо голае тэарэтызаванне. Ідэйна-эстэтычны ўзровень музычнай крытыкі павінен быць вышэйшым.

Многа заўваг было зроблена ў адрас тых, хто займаецца аператыўным рэцэнзаваннем музычных твораў. Музычныя крытыкі, аддаючы ўвагу прэм'ерам оперных і балетных спектакляў, першаму выкананню тых ці іншых твораў асобных кампазітараў, зусім не заўважаюць новых праграм цэлых творчых калектываў, такіх, як камерны аркестр, Дзяржаўны народны хор БССР, Акадэмічная харавая капэла БССР, тэатр музкамедыі. Зусім мала ўвагі ўдзяляецца і шматлікім эстрадным калектывам.

Размова на пленуме ішла не толькі пра беларускія эстрадныя калектывы, але і пра «заезджыя», якія часам збіраюць вялікую аўдыторыю зусім не таму, што вылучаюцца выдатным выканаўчым майстэрствам, а таму, што маюць сенсацыйны, «ультра-сучасны» характар. Тут бы і сказаць сваё слова нашым рэцэнзентам, паспрачацца з дурнымі густамі, заўважыла ў сваім выступленні Л. Доўнар.

В. Сізко ў дакладзе і ўдзельнікі спрэчак адзначылі, што артыкулы многіх крытыкаў і музыказнаўцаў грашаць інфармацыйнасцю, з аднаго боку, а, з другога, загрувашчаны прафесіяналізмамі, выкладаюцца цьмянай, заблытанай мовай. Фразеалогія іх незразумелая.

З гэтым, відаць, некаторыя музыказнаўцы не згодны, бо яны кідалі папрокі ў адрас рэдакцый газет і часопісаў, якія нібыта спрашчаюць мову рэцэнзій, правяць тэкст.

Як сказаў пісьменнік А. Бачыла, некаторыя крытыкі даюць свае ацэнкі творам у выглядзе нейкіх незразумелых формул. Безумоўна, крытыка павінна быць прафесійнай, але і яснай таксама. Хто ясна мысліць, той ясна піша.

З некаторымі папрокамі ў адрас журналістаў, безумоўна, нельга не згадзіцца. Так, напрыклад, музыказнаўца Л. Мухарынская заклікала газетчыкаў адмаўляцца ад практыкі ўжывання агульных высокіх слоў, за якімі нічога не стаіць альбо стаіць нешта процілеглае таму, што сцвярджаецца. У прыватнасці, у артыкуле «Спяваюць шырмаўцы», надрукаваным у «Літаратуры і мастацтве», аўтар паўтарыў безліч кампліментаў капэле, якая заўсёды «абяцае сустрэчу з харàством». А справа ў тым, што нашай акадэмічнай харавой капэле трэба дапамагчы справіцца з вялікімі цяжкасцямі, якія яе напаткалі ў апошні час, трэба разабрацца, чаму знізілася яе выканаўчае майстэрства. Ад дзяжурных дыфірамбаў карысці няма.

Сур'ёзныя папрокі былі адрасаваны рэдакцыі «Вячэрняга Мінска», якая друкуе на старонках газеты некваліфікаваныя артыкулы аб музыцы.

Газеты і «тоўстыя» часопісы мала выступаюць па пытаннях музычнага мастацтва. Вельмі рэдка рэцэнзуюцца і выступленні музыкантаў, якія прыязджаюць да нас на гастролі.

Найбольш горача абмяркоўвалася пытанне аб узаемаадносінах крытыка і таго, каго ён крытыкуе, аб этыцы гэтых узаемаадносін. Ішла гаворка пра тактоўнасць і добразычлівасць крытыка і разам з тым пра яго прынцыповасць і перакананасць.

Калі адны выступалі супраць катэгарычнасці ацэнак і выказванняў, дык другія даводзілі, што за катэгарычнасцю стаіць перакананасць, што рэцэнзент абавязан адстойваць свае погляды, не хаваючы іх за абцякаемымі «я думаю», «мне здаецца»... (Заўважым толькі, што некаторыя прамоўцы, прызнаючы аб'ектыўнасць адным з галоўных крытэрыяў і выступаючы супраць залішняй катэгарычнасці, самі былі якраз занадта катэгарычныя, асабліва тады, калі аспрэчвалі крытыку ў свой адрас).

Клопатам аб выхаванні кадраў музычных крытыкаў было прасякнута выступленне К. Сцепанцэвіч. Яна гаварыла пра тое, што ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі неабходна стварыць факультэт музычнай крытыкі, і давяла да ведама ўдзельнікаў пленума, што кіраўніцтва кансерваторыі робіць захады, каб такі факультэт быў створаны. А пакуль што рэдакцыі газет і часопісаў павінны шырэй прыцягваць да рэцэнзавання студэнтаў іншых факультэтаў кансерваторыі. К. Сцепанцэвіч адзначыла таксама, што па-за ўвагай рэдакцый і Саюза кампазітараў БССР застаюцца музыказнаўцы і выкладчыкі музыкі, якія працуюць на перыферыі. Таму мы амаль нічога не ведаем пра музычнае жыццё нашых абласных і раённых цэнтраў, не гаворачы ўжо пра музычнае жыццё вёскі.

Гаварылася на пленуме і пра тое, што нашы бібліятэкі, нават цэнтральная, не маюць музыказнаўчай бібліяграфіі, а тыя даведкі, якія ёсць, не сістэматызаваны.

Выказваліся думкі аб неабходнасці мець у рэспубліцы свой музычны часопіс і больш выдаваць музычныя творы кампазітараў асобнымі выданнямі.

У спрэчках таксама выступілі музыказнаўцы Н. Калеснікава, Н. Юдзеніч, галоўны рэдактар музычных перадач Беларускага тэлебачання Г. Ананьева.

Удзельнікі пленума прынялі рашэнне прадоўжыць размову пасля пленума праўлення Саюза кампазітараў СССР, які адбудзецца 25 красавіка ў Маскве.

Павел МАЛЧАНАЎ,
народны артыст СССР

КУПАЛА І КОЛАС У МАІМ ЖЫЦЦІ

СТАРОНКІ ЎСПАМІНАЎ

ВЯСНОЙ 1936 года я вярнуўся ў Віцебск з Ленінграда, дзе некалькі гадоў працаваў на студыі «Белдзяржкіно» і трапіў, як гавораць, «з карабля на баль». У тэатры ў гэты час рэпетыцыі «Беспасажніцы», якую ставіў рэжысёр Віктар Андрэевіч Дарвішаў, падыходзілі к канцу, і ён раптоўна ўвёў мяне ў ролю старога цыгана. Я іграў на гітары і пад уласны акампанемент выконваў раманс «Не искушай...».

Так незвычайна адбыўся яшчэ адзін мой «дэбют» на роднай сцэне.

Затое мая наступная работа была вельмі цікавай і адказнай. Я ўпершыню ўзяўся за тэатральную рэжысуру, вырашыў паставіць камедыі Янкі Купалы «Паўлінка» і «Прымакі», якія разам з п'есай В. Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта» павінны былі скласці адзін спектакль пад назвай «Вечар камедый». Выклікана гэта было жаданнем у адзін вечар даць гледачу ўяўленне аб жанравай разнастайнасці беларускай драматургіі: «Паўлінка» — лірычная камедыя, «Прымакі» — вадэвіль, «Пінская шляхта» — сатырычная камедыя.

Мара аб «Паўлінцы» і «Прымаках» жывілася маёй любоўю да аўтара. Як паэта і як чалавека, я ведаў яго яшчэ па нашай студыі ў Маскве, калі Я. Купала і іншыя беларускія пісьменнікі — Я. Колас, Зм. Бядуля, Ц. Гартны, М. Чарот — былі частымі нашымі гасцямі. Узяцца за пастаноўку купалаўскіх п'ес мяне заахвочвала і тое, што, пачынаючы з 1920 года (калі на сцэне БДТ-1 была пастаўлена «Паўлінка»), наша нацыянальная класіка была забыта, а «Прымакі» наогул не іграліся на прафесійнай сцэне.

Я прыехаў у Мінск і расказаў Купалу аб сваім намеры і задуме. Іван Дамінікавіч аднёсся да маёй прапановы вельмі сур'ёзна і падтрымаў мяне. Уладзіслава Францаўна з захапленнем успрыняла гэту вестку, захвалявалася, пачала ўспамінаць першую Паўлінку — Мядзёлку і ўсё паўтарала: «Ах, якая добрая была Паўлінка! Якая прыгожая! Як добра, што зноў надумаліся паставіць Янкаву п'есу»... Я слухаў яе і радаваўся разам з ёю. І раптам яна мяне быццам цэбрам халоднай вады абліла: «Толькі ведаеце што, «Прымакоў» не трэба ставіць. Ведаеце, Купала пісаў гэта даўно, калі малады быў, любіў жартаваць, дурэць. А цяпер неяк няёмка. Пастарэў ён. Могуць няправільна зразумець...» На што Купала, усміхнуўшыся, сказаў: «А-а, нічога, хай хлопцы іграюць!»

Я прыехаў не з пустымі рукамі. У мяне былі гатовыя прапановы адносна некаторых старонак п'ес.

Скажам, мне хацелася зрабіць вобраз Якіма Сарокі ў «Паўлінцы» больш пэўным у палітычных адносінах. На п'есе гэтага не адчувалася. Якім Сарока прыходзіць на спатканне і прыносіць забароненую кніжку. І больш аб кніжцы нічога не гаварылася. Я прапанаваў Купалу такі варыянт. Паўлінка бярэ кніжку і павольна, няўмела чытае: «Мак-сім Гор-кі... «Песня о Бу-ре-вест-ни-ке». Усхваляваная, яна просіць Якіма: «На, ты пачытай!» Якім бярэ ў яе кніжку і ўголас выразна чытае хрэстаматыйна вядомы заклік: «Пусть сильнее грянет буря!»

Купала не пярэчыў. Цяпер гэта ўвайшло ў тэкст «Паўлінкі», а ўпершыню на сцэне игралася так у спектаклі Другога БДТ.

Мяне, вядома, непакоіў і фінал п'есы. Яна так і не закончана Купалам. Дзеянне ўвесь час ідзе весела, там многа спяваюць, гуляюць, п'юць, танцуюць, а канчаецца ўсё трагічна: Паўлінка, даведаўшыся, што Якім арыштаваны, крычыць: «Якімку арыштавалі! Маю зорачку ясную арыштавалі!.. Звяры сляпыя!» — і, «як сноп, валіцца на зямлю». Я лічыў, што тут не маю права парушаць задуму аўтара. І п'еса ў нашым тэатры канчалася гэтак жа, як была напісана Купалам. Рэжысёр жа Л. Літвінаў, паставіўшы «Паўлінку» на сцэне Першага БДТ у 1944 г., змяніў канцоўку п'есы. У яго пастаноўцы, якая да гэтага часу ідзе на сцэне тэатра, Паўлінка не траціць прытомнасць, не праклінае тых, хто арыштаваў яе Якіма. Усё канчаецца шчасліва: яна ўцякае з дома праз акно да свайго Якімкі, які нейкім чынам вырываецца з рук жандараў, і абодва, шчаслівыя, едуць на тройцы. Такое вырашэнне п'есы Купалы выклікала ў свой час нямала спрэчак...

У Першым БДТ былі выдатныя выканаўцы роляў — Р. Кашэльнікава, Г. Глебаў, У. Дзядзюшка, Б. Платонаў, Л. Ржэцкая, В. Пола... Наш спектакль не меў ні таго поспеху, які выпаў на долю купалаўскай пастаноўкі, ні таго грамадскага рэзанансу, але некаторыя акцёры вельмі добра выступілі ў п'есе. Гэта тая самая Р. Кашэльнікава, якая потым іграла Паўлінку і ў літвінаўскай пастаноўцы, амаль поўнасцю захаваўшы ранейшы малюнак ролі, і Л. Мазалеўская, якая сакавіта і па-народнаму каларытна выконвала ролю Агаты...

Адносна пастаноўкі «Прымакоў» у мяне таксама былі свае меркаванні, якія датычылі канцоўкі п'есы. У Купалы п'еса канчаецца так: на шум, які ўзняўся ў хаце Трахіма Сініцы з-за таго, што Паланея і Даміцэля пачалі высвятляць, хто ж вінаваты ў тым, што іх мужы гэтай ноччу пераблыталі хаты і начавалі не ў сваіх жонак, прыходзяць ураднік і соцкі. Яны мiраць сямейныя пары, а Мацейка і Кацярына дабіваюцца блаславення бацькоў і спраўляюць заручыны. Я прапанаваў Купалу не выводзіць прадстаўнікоў улады, а зрабіць так: калі ў доме Сініцы пачынаецца агульная сварка, маладыя — Мацейка і Кацярына — вырашаюць напалохаць іх ураднікам, каб спыніць бойку. Яны выходзяць на авансцэну, і Мацейка голасам ўрадніка гаворыць: «Гэта што за разбой сярод белага дня»... Для гэтага выкарыстоўваецца частка тэксту ўрадніка. Атрымліваецца як бы тэатр у тэатры. Старыя чуюць голас ўрадніка і, спалохаўшыся, хаваюцца. Тут маладыя пачынаюць смяяцца. Старыя вылазяць са сваіх сховішчаў і гавораць: «Вось што прыдумалі, але добра, што ўраднік не прыйшоў». Тут наступае агульнае прымірэнне, усе цалуюцца. «А цяпер дазвольце нам памірыцца, як вы памірыліся», — гавораць маладыя.

Знаходка не бліскучая, але тут яна была дарэчы, таму што паказваць ўрадніка ў ролі дабрадзея не хацелася. Памятаючы адносіны да п'есы Уладзіславы Францаўны, я па магчымасці пазбягаў яўна фрывольных месц, змякчаў іх. Паказваючы ідыятызм вясковага жыцця, я стараўся ўвесь час падкрэсліць, што гэтыя людзі п'юць не з разбэшчанасці, а з бяды, з гора. Тут я адштурхоўваўся ад фразы, якая ёсць у п'есе: «Вып'ем з гора».

У спектаклі было шмат камедыйных знаходак, жартаў, весялосці, igravых прыёмаў, асабліва ў сцэне бойкі. Памятаю такую мясціну — маленькі Кутас (гэту ролю выконваў я) робіць скачок і, апынуўшыся на грудзях высачэзнага Сініцы (яго іграў І. Катовіч), пачынае яго трэсці. У спектаклі добра выступалі Т. Бандарчык (Паланея), Я. Глебаўская (Даміцэля). Удалая была музыка да спектакля, створаная Міхаілам Красевым.

Купала цікавіўся ходам работы над спектаклем. Разам з Уладзіславай Францаўнай і Петрусём Броўкам ён прыязджаў да нас у Бабруйск (мы ў той час там гастраліравалі) на рэпетыцыі. На памяць аб гэтай сустрэчы яны сфатаграфаваліся з калектывам тэатра. Другі раз Купала прыязджаў да нас у тэатр на прэм'еру «Вечара камедый». Гэта былі незабыўныя сустрэчы.

За час работы над спектаклем я блізка сышоўся з сям'ёй Купалы, яны лічылі мяне сваім. Калі неўзабаве тэатр прыехаў у Мінск на гастролі, Уладзіслава Францаўна прапанавала мне жыць у іх. Да вайны наша сям'я некалькі разоў спынялася ў доме Купалы. Вельмі добра памятаю быт і атмасферу купалаўскага дома, людзей, якія бывалі там.

У садку каля дома заўсёды шмат кветак. Там на лаўцы любіла сядзець маці паэта, у той час зусім ужо старэнькая. Яна вельмі падружылася з маёй дачкой і, калі дзяўчынкі не было каля яе, заўсёды пыталася: «Дзе гэта мая разрыўка?» (па-польску — весялушка).

Купала адносіўся да мяне па-сяброўску, толькі заўсёды паджартоўваў з маёй «беларускасці». «Вось Малчаніха, — гаварыў ён, — сапраўдная беларуска». А мяне ён называў «маскалём».

— Іван Дамінікавіч, які ж я маскаль? Я ж гомельскі беларус. А што гавару часам не гладка па-беларуску, дык не я адзін такі ў акцёрскім асяроддзі... Авалодваем мовай, вучымся ў вас, літаратараў...

Іван Дамінікавіч смяяўся, задаволены тым, што я вымушаны быў апраўдвацца. Ды і заўвагі акцёрам наконт сцэнічнага вымаўлення ён сам рабіў даволі часта.

Прыхільнасць Купалы да сябе я бачыў у тым, што ён мне першаму, калі я бываў у яго ў доме, даваў чытаць свае новыя вершы. Кажа: «Паслухайце, што я напісаў», — і пачынае чытаць. Потым: «Ай, не ўмею чытаць, чытайце вы»...

Я часта бачыў, як Іван Дамінікавіч, абапіраючыся на кіёк, з папяросай, выпраўляўся ў горад. Бывала, ён затрымліваўся на рагу Кастрычніцкай вуліцы каля піўнога ларка. Прыслухоўваўся да гамонкі, адпачываў, выпіваў куфаль добрага мінскага піва, і выглядаў тады ён у людскім натоўпе нейкім свойскім чалавекам.

Многа людзей хадзіла ў дом да Купалы. Ён заўсёды з глыбокай сімпатыяй ставіўся да таленавітай моладзі.

Неяк пры мне прыйшла Купалу бандэроль з Заходняй Беларусі — малады паэт Максім Танк прыслаў яму на суд свае вершы. Як радаваўся Ку-

---

Тэатр

ДЛЯ ЧАГО ЖЫВЕШ, ЧАЛАВЕК?

«АДНЫ, БЕЗ АНЕЛАЎ» Л. ЖУХАВІЦКАГА У МАГІЛЕЎСКІМ АБЛАСНЫМ ТЭАТРЫ ДРАМЫ І КАМЕДЫІ У БАБРУЙСКУ

Яны прыйшлі ў п'есу з жыцця. Розныя, няпростыя, са сваімі пошукамі і ваганнямі, радасцямі і стратамі, надзеямі і расчараваннямі. Фанатык-вучоны Сяргей. Фанатык? Жонка характарызуе яго яшчэ больш рэзка: «Ты — робат. Кібернетычная машына... Я не думаю, каб шчасце чалавецтву мог прынесці той, хто не здольны даць шчасце чалавеку — хоць бы аднаму». Архітэктар Косця, які заўсёды нешта карыснае параіць, на грудзях якога можна выплакацца, які ўсіх разумее. Разумее? «Калі каму-небудзь дрэнна, Косця заўсёды побач, — гаворыць закаханая ў яго дзяўчынка. — Іншыя — калі добра, а ён, калі дрэнна». Валерыя, жанчына надзвычай прыгожая, чалавек неардынарны. Неардынарны? «Дом, у які ходзіць такая жанчына, вытанчаны, паважаны... нават высокапастаўлены дом», — лічаць сябры. Галя, шаснаццацігадовая дзяўчынка, якая яшчэ не ведае сваіх жаданняў і магчымасцей, не ведае, што ў жыцці галоўнае, што — другараднае. Не ведае? «Ты коцішся і коцішся па нахіленай плоскасці, — у адчаі гаворыць старэйшая сястра. — Можаш ты хоць на адзін дзень спыніцца і задумацца?»

Аўтар настойліва заклікае нас спыніцца, задумацца. П'еса дае падставы для размовы пра дабрату сапраўдную і ўяўную, «аўтаматычную», што ідзе не ад сэрца, а ад зададзенасці; пра чалавека — часцінку чалавецтва; пра жаданні і патрэбы людзей, якія адных робяць духоўнымі жабракамі, а другіх — багацеямі.

Відаць, гэта і прыцягнула ўвагу рэжысёра В. Шыманскага і групу маладых бабруйскіх артыстаў, блізкіх па ўзросце да персанажаў п'есы і, адпаведна, да іх праблем. Рэжысёр не надзяляе герояў ні падкрэслена дадатных і падкрэслена адмоўных, не навязвае гледачу нейкага надуманага, абавязковага для ўсіх шляху. Ён спрабуе паставіць спектакль-роздум. Гэта зусім не азначае, што рэжысёр старонні абыякавы назіральнік. Паставіўшы ў цэнтры надзей Галю з яе свежым, чыстым, сумленным успрыманнем жыцця, ён нібыта запрашае нас разам з ёй, не вачыма зірнуць на тое, што адбываецца вакол, і вырашыць, у імя чаго жыве чалавек...

...Чым жывуць яны ўсе — выразна чытаем мы на твары Галі (артыстка А. Бендава), — чаму так мітусяцца, ганяюць яе з пакоя ў пакой? Сёння ж яе дзень нараджэння. Яна для іх ніхто? Чаму яна ніхто? Яна ж чалавек. Зрэшты, яна дарма абагульняе. Яны не падобны адзін на аднаго. Вось Косця...

Дзіўная рэч! Артыстка яшчэ і двух слоў не сказала, а наша ўвага ўжо прыкавана да яе. Да яе вачэй, здзіўленых, недаўмённых, нібы поўных стрымліваемых слёз. Да яе рухаў — у іх і нейкі выклік, і няўпэўненасць, разгубленасць. Амаль фізічна адчуваеш, як ёй няўтульна, нязручна ў гэтым доме, дзе нават на яе свята сабраліся тыя, каго палічыла патрэбным паклікаць старэйшая сястра. Мабыць, Галя яшчэ не сфармулявала назву для таго, што яе тут акружае, але непрымальную для яе задушлівую атмасферу мяшчанства ўжо адчувае ўсёй істотай. Яны ёй чужыя, зусім чужыя. Хіба толькі Косця... Потым Косця будзе яе першым каханнем, першым расчараваннем.

Што ж вабіць Галю ў Косці? Яго інтэлігентнасць, дабрадушнасць, пачуццё гумару, уменне і жаданне знайсці суцяшальнае слова для кожнага, нават для яе, «брыдкага качаняці»: «У цябе найлепшы ўзрост — ты маладая, цудоўная, і свет ля тваіх ног». З якім захапленнем, як глыбока верачы, што гэтыя словы належаць ёй і толькі ёй, дзеліцца Галя з сяброўкай: «Жыві, гаворыць, лепей! І інтанацыя такая чалавечная»... Сапраўды, добрыя словы, сказаныя ў час, многае даюць чалавеку, усяляюць веру ў сябе. Але толькі потым Галя зразумее, што такая чуласць зрабілася для Косці амаль аўтаматычнай.

У выкананні артыста В. Філатава Косця сапраўды таварыскі, просты, даступны — і крыху раўнадушны... І ўсё. На нашу думку, артыст не здолеў расказаць пра свайго героя галоўнае: раскрыць трагедыю чалавека, які, разменьваючыся на дробныя, хай добрыя, справы, не змог стаць асобай. Не маючы сапраўднай вялікай мэты ў жыцці, ён паступова робіцца да ўсяго раўнадушным, сам палохаецца гэтага і хаваецца пад маскай звыклай дабраты. «Крызіс жаданняў» — так можна вызначыць душэўны стан, да якога ён дайшоў. В. Філатаў, якога мы бачылі напярэдадні ў спектаклі «Прачніся і спявай», дзе ён стварыў вельмі дакладны характар, тут нібы разгубіўся, зблытаў акцэнты, прайшоў недзе побач з вобразам.

Сяргей па ідэі — антыпод Косці. Менавіта іх жыццёвыя пазіцыі выносяцца рэжысёрам на суд гледача, адсунуўшы на другі план любоўныя перыпетыі трохкутніка (Сяргей — Валерыя — Косця). У Сяргея сапраўды высакародная мэта — знайсці лякарства ад невылечнай хваробы. У імя яе ён працуе дні і ночы (хоць разумее, што аднаго чалавечага жыцця не хопіць, каб зрабіць такое адкрыццё) і не ведае нават звычайнай радасці ўрача — убачыць свайго хворага здаровым. Менавіта пра гэтую фанатычную адданасць справе расказвае нам артыст В. Шушкевіч. І мы гатовы ўжо ўсёй душой палюбіць яго героя — моцная асоба заўсёды вабіць! — але ўсё ж нешта перашкаджае. Не, не тое, што перашкаджала сцэнічнай Валерыі (артыстка Н. Мароз). Тая не магла дараваць яму вечнай занятасці. Валерыя — не з тых адкрытых мяшчанак, якім усё замяняе дабрабыт. Ёй патрэбен муж інтэлектуальны і сумленны, але яна павінна мець магчымасць хадзіць з ім у тэатры, на канцэрты, нарэшце, дэманстраваць яго на «свецкіх» вечарах. Толькі ардынарны чалавек, як іграе Валерыю Н. Мароз, мог расстацца з Сяргеем па такіх, хай сабе складаных для сумеснага жыцця, але малаістотных прычынах. Гледачу ж замінае іншае. Мабыць, занадта лёгка ідзе Сяргей — Шушкевіч на свае падзвіжніцтва. Бо на гэта здольны духоўна багаты чалавек, звычайны «серадняк» не пацягне такую ношу. Між тым Сяргей на бабруйскай сцэне выглядае крыху абмежаваным. Не таму, што не паспявае на ўсе

пала, што ў беларускай паэзіі ёсць такі таленавіты паэт!

Моцная, сапраўдная дружба звязвала Купалу з Якубам Коласам, нягледзячы на тое, што яны былі вельмі розныя.

Апошні раз я бачыў Купалу ў 1940 годзе, калі быў на гастролях у Мінску. Купала заставаўся ўважлівым да мяне як да акцёра, я заўсёды адчуваў яго сардэчнасць. У хуткім часе ён пацвердзіў гэта, праявіўшы сапраўдныя клопаты і сяброўскі ўдзел у лёсе маёй сям'і. Летам 1941 года мая жонка Л. Мазалеўская была ў Мінску на здымках фільма

На ўспамін аб сустрэчы Другога БДТ з Купалам у Бабруйску засталася гэта фатаграфія...

і жыла, як звычайна, у Купалы. Тут і застала яе вайна. Дачка з маці заставалася ў Віцебску, я быў на гастролях у Петразаводску. Купала дапамог маёй жонцы выбрацца з Мінска і сустрэцца з роднымі.

Пасля смерці Купалы ў 1942 годзе нашы адносіны з Уладзіславай Францаўнай заставаліся такімі ж сяброўскімі і цёплымі аж да апошніх яе дзён.

АМАЛЬ АДНАЧАСОВА з рэпетыцыямі купалаўскіх п'ес у тэатры ішла работа над п'есай Я. Коласа «Вайна—вайне». У канцы лета 1936 года група акцёраў, у якую ўваходзіў і я, паехала ў вёску недалёка ад Пухавіч, дзе Колас здымаў у тое лета дачу. Месца было дзівоснае. Дом, акружаны вялікім яблыневым садам, стаяў на самым беразе Свіслачы, шпаркай і чыстай. У адным месцы Колас падкормліваў ляшчоў (ён быў заўзятым рыбаком), ды, відаць, яны падводзілі свайго «дабрадзея». Глебка любіў жартаваць з гэтага захаплення Коласа; мне неяк давялося чуць іх размову:

— Ну як, злавілі што-небудзь?
— Злавіў ляшча, ды худы, падла...

Колас і яго жонка Мар'я Дзмітрыеўна прынялі нас вельмі ветліва, ласкава і шчыра, адразу надаўшы нашай сустрэчы просты і сяброўскі характар. Удзень мы чыталі п'есу, а вечар правялі на беразе ракі, палілі касцёр, спявалі песні, многа смяяліся. Колас быў вельмі гаваркі, вясёлы, многа жартаваў...

Адным словам, у той вечар мы сасваталі п'есу.

З восені пачаліся рэпетыцыі. П'еса была вялікая, масавая, быў заняты ўвесь калектыў тэатра.

Я іграў ураднікa-дзяржыморду Шышлу. Роля падабалася мне, і працаваць над ёй было лёгка. Я добра ведаў гэты тып людзей, подлых, прадажных шпіёнаў, з рабскай псіхалогіяй і жывёльнымі інстынктамі. Памяць захавала ўражанні далёкага дзяцінства, калі мне даводзілася бачыць падобнага ўрадніка. Ён хадзіў заўсёды з нагайкай, сыты і самазадаволены, біў вінаватага і невінаватага, наводзячы страх на жыхароў вёскі. Некаторыя рысы вонкавага аблічча гэтага ўрадніка сталі прыналежнасцю Шышлы.

Шышла з'яўляецца ў спектаклі ў двух выпадках. У першай сцэне ён выкрадае пісьмы настаўніцы. У другой сцэне сядзіць за сталом і складае данос на рэвалюцыйна настроенага настаўніка Алеся Шабуру і яго нявесту Марыну. «А што калі я пачну гэту сцэну не так? Шышла ж нераўнадушны да настаўніцы, ён хоча расправіцца з Шабурам і такім чынам атрымаць Марыну. Шышла закаханы, а значыць, паводзіны яго павінны адпавядаць гэтаму». Я пачынаў сцэну так: Шышла ляжыць, іграе на гітары і, напяваючы, абдумвае, што ён напіша ў даносе. Уяўляе сябе гусарам, падкручвае вусы і вымаўляе сваё нязменнае: «Так, собственна, так». Потым пачынаў пісаць. Дайшоўшы да слова: «Гэны, вышэй памянёны Шабура» — напяваў: «Шабура-Шабура...» З'яўляецца настаўніца і патрабуе ад Шышлы, каб ён аддаў ёй пісьмо Алеся Шабуры. Але ў Шышлы адна мэта — спадабацца Марыне, і ён пачынае перад ёй строіць з сябе кавалера, кружыцца вакол яе, дамагаецца яе прыхільнасці. Калі ён хоча абняць Марыну, яна выхоплівае ў яго рэвальвер, адбягае да дзвярэй і накіроўвае на яго. Тут адчыняліся дзверы, і ўваходзіў поп. Гучаў стрэл, поп ад сполаху падаў, а Марына ўцякала.

Унесеныя мной у роль прыстасаванні, дэталі, дапаўненні—ігра на гітары, песні—рабілі эпізадычную фігуру Шышлы больш яркай.

Спектакль «Вайна—вайне» атрымаў шырокі грамадскі рэзананс, стаў прыкметнай з'явай у тэатральным мастацтве і трывала ўвайшоў у рэпертуар. На прэм'еру ў Віцебск прыехаў Колас. Гэта стварыла асаблівую прыўзнятасць і святочнасць у тэатры. Спектакль у час дзеяння не раз перапыняўся апладысментамі. Перад пачаткам другога акта публіка даведалася аб прысутнасці на спектаклі любімага паэта і вітала яго працяглымі апладысментамі. Колас быў шчыра рады за ўдалы спектакль, хваліў акцёраў Ц. Сяргейчыка, А. Ільінскага, М. Звездачотава, М. Бялінскую...

Поспех п'есы «Вайна—вайне» ўмацаваў сувязі тэатра з Якубам Коласам і прывёў да таго, што летам 1937 года ён інсцэніраваў для нас сваю аповесць «Дрыгва» пад назвай «У пушчах Палесся». Набліжалася 20-я гадавіна Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі. Твор Коласа па значнасці тэмы, маштабнасці і сваіх мастацкіх якасцях як нельга лепш падыходзіў да слаўнай даты. Рэжысёр В. Дарвішаў і калектыў тэатра радасна і старанна працавалі над новым спектаклем. Прэм'ера адбылася ў кастрычніцкія дні 1937 года. Колас зноў прысутнічаў на прэм'еры, гледачы горача прынялі аўтара і наш спектакль. Выдатна ігралі акцёры А. Ільінскі, Р. Кашэльнікава, Ц. Сяргейчык.

Я выконваў ярка напісаную ролю маладога партызана Дарвідошкі. І тут, як і ў ролі Шышлы, я тое-сёе дадаў ад сябе. Дарвідошка ў спектаклі стаў зусім камедыйным персанажам. Я заўсёды, дзе толькі была магчымасць, насычаў свае ролі спевамі, музыкай. І мой Дарвідошка быў запявалам у атрадзе, весяліў партызан сваімі жартамі, смешнымі выхадкамі. На адным са спектакляў, у сцэне, калі партызаны захопліваюць панскі маёнтак, мне трапіў у рукі раскошны дамскі чорны веер. Я схапіў яго, яшчэ дакладна не ведаючы, як яго выкарыстаць. Але вось паны былі арыштаваны, яны праходзілі ланцужком праз усю сцэну. У гэты момант з шумам адкрывалася вялікае акно панскага палаца. Дарвідошка з'яўляўся ў акне ва ўвесь рост, з вінтоўкай за плячыма, у хвацка заломленай фуражцы і пеў услед адыходзячым ворагам гарэзлівую прыпеўку:

На стале талеркі,
Пабітыя міскі,
Ад Варшавы да Масквы
Шлях не так жа блізкі...

Затым нечакана вымаў з-за спіны чорны веер, раскрываў яго і абмахваўся. Ну, вядома, выбух смеху ў зале, апладысменты...

Колас сардэчна павіншаваў нас, знайшоў для кожнага сардэчнае слова. Асабліва рад ён быў поспеху А. Ільінскага, Ц. Сяргейчыка, які стварыў незвычайна каларытную фігуру канакрада Саўкі Мільгуна. Ён абняў Сяргейчыка і ўсё прыгаворваў: «Савачка мой...»

Мяне ён павіншаваў па-сяброўску і сказаў смеючыся: «Ну, вы малайчына, вы расквецілі і абагацілі майго Дарвідошку. Я б сам да гэтага не дадумаўся...»

У далейшым сувязі тэатра з Коласам парушыліся. Ён гаварыў: «Брацы, я ж не драматург, я паэт і празаік, п'есы—гэта не мая справа, я празмерна заняты. Трэба паэму канчаць, дэпутацкія розныя справы, ды яшчэ акадэмія...»

Сустрэча з Я. Коласам пакінула глыбокі след у творчым лёсе тэатра, які пазней быў названы яго імем. П'есы «Вайна—вайне» і «У пушчах Палесся» доўга яшчэ ўпрыгожвалі нашу афішу і радавалі гледача.

Хаця Колас і не пісаў больш для тэатра, мы не забывалі яго. Гастралюючы ў Мінску, мы заўсёды запрашалі яго на свае спектаклі, і самі наведвалі яго дома. Ён усіх добра памятаў і прымаў вельмі ласкава і ветліва. У сталовай у яго стаяла печ, на ёй усе, хто наведваў дом, пакідалі свае аўтографы. Былі там аўтографы украінскіх і маскоўскіх пісьменнікаў, пакінулі там свае подпісы ў час аднаго наведвання і мы: Аляксандр Ільінскі, Іосіф Дорскі і я.

У двары было многа простых палявых кветак і нават палоска жыта, якая пералівалася хвалямі пад ветрам. Ён спецыяльна сеяў яе, каб было так, як у полі. Мяне заўсёды здзіўляла ў ім яго прыхільнасць да прыроды. Ён быў заўзятым грыбніком і рыбаком, і гэта захапленне ішло ў яго ад імкнення больш быць сам-насам з прыродай, зліцца з ёй. Любіў ён больш не гарачае, сухое лета, а шэранькае надвор'е, з дожджыкам. У такія дні ён лепш сябе адчуваў і яму лепш працавалася.

Помню, што Канстанцін Міхайлавіч быў, як кажуць, адкрытым чалавекам і часцей, чым гэта робяць звычайна паэты, чытаў нам яшчэ не апублікаваныя ў друку вершы. Прыслухоўваўся, прыглядаўся, як мы ўспрымаем напісанае ім.

Пазней я сустракаў Коласа ў Доме творчасці ў Каралішчавічах. Там была лаўка, на якой ён любіў адпачываць. Ён сядзеў задуменны, і я не адважваўся яго трывожыць.

Апошні раз бачыў Коласа на ўрачыстасцях з выпадку яго 70-годдзя. На вечары адбыўся імправізаваны канцэрт, у якім я выступіў з маналогам Якуба Коласа са спектакля «Шчасце паэта». Чытаў маналог з характэрнымі коласаўскімі інтанацыямі, чым даставіў вялікае задавальненне юбіляру.

Цяпер мне радасна гаварыць і пісаць пра гэтых двух вялікіх людзей, з якімі мне давялося сустрэцца на сваім творчым шляху.

Літаратурны запіс
Людмілы ШРУБОК.

канцэрты ці чытае кнігі па строгім спісе. А таму, што ён нейкі манатонны, аднастайны ў сваіх паводзінах, без моцных выбухаў і спадаў пачуццяў. В. Шушкевіч, артыст вельмі здольны, мог бы стварыць вобраз псіхалагічна больш складаны, але для гэтага перад ім павінны былі быць пастаўлены дакладныя рэжысёрскія задачы.

Яшчэ вастрэй адчуваецца недастатковая рэжысёрская прадуманасць у распрацоўцы вобразаў Галінай сястры Лідзіі (артыстка В. Вялічка) і яе жаніха Ігара (артыст Г. Комбар). Яны ўвасабляюць свет адкрытага мяшчанства. На жаль, толькі мяшчанства. Нібыта ніякіх асабістых якасцей у іх проста няма. Але ж і мяшчане бываюць розныя і па-рознаму ўмеюць прыстасоўвацца. Чаму менавіта дом Лідзіі стаў цэнтрам прыцягнення для ўсіх герояў п'есы? Да канца спектакля мы так і не зразумелі, што яна за чалавек: любіць сваю сястру ці проста бяздушна выконвае абавязкі выхавацельніцы, патрэбен ёй муж дзеля дабрачыннай прыстойнасці, каб было «як ва ўсіх», ці яна сапраўды кахае Ігара. І ўжо зусім невыразная фігура самога Ігара.

Робячы гэтыя папрокі рэжысёру, нельга не сказаць, што агульная канцэпцыя спектакля дастаткова паслядоўная. Даверыўшыся маленькай гераіні спектакля Галі, яе свежаму, непасрэднаму светаўспрыманню, мы міжволі, абвостраным зрокам, заўважаем нават ледзь прыкметныя рысы няшчырасці, абыякавасці, эгацэнтрызму ў людзях, якія яе акружаюць. І разам з ёй паступова расчароўваемся ў Косці і развітваемся з ім, з яго філасофіяй, словамі, якія некалі так уразілі Галю, а цяпер у яе вуснах гучаць і як папрок, і як празрэнне, і як папярэджанне: «Ты таксама — жыві лепей».

Іншы раз артысткі, якія іграюць ролі падлеткаў, робяць сваіх герояў інфантыльнымі, карыстаючыся адной-чы няўдала прыдуманым кімсьці штампам. А. Бендава разумее, што яе гераіні не **яшчэ** 16, а **ўжо** 16. Яна зусім не робіць Галю больш дарослай. У ёй ёсць усё, што ўласціва маладым: рамантычная ўзнёсласць, жаданне бачыць свет з лепшага боку, даверлівасць, трапяткое прадчуванне незвычайнага, найвялікшага ў свеце кахання. Але ёсць і тое, што вызначае сённяшнюю, «акселераваную» моладзь: імкненне высветліць і растлумачыць прычыну кожнай з'явы, арыентавацца ў складаных перыпетыях жыцця, не ўсё браць на веру. Ігра А. Бендавай дапамагае гледачу ўспрыняць асноўную думку спектакля: чалавек не павінен разменьвацца на дробязі, трэба жыць па вялікім рахунку. І калі Галя пераходзіць на вячэрняе аддзяленне тэхнікума, каб днём працаваць у клініцы Сяргея (там цяжка з персаналам, каму хочацца быць побач з хворымі, асуджанымі на смерць?), мы разумеем, што яна абрала сабе жыццё. На нашых вачах сталее і фарміруецца сапраўды неардынарная асоба. Астатнія героі, на жаль, успрымаюцца хто больш, хто менш схематычнымі.

Не дапамагаюць акцёрам і дэкарацыі. Хоць сучасны глядач падрыхтаваны да любой умоўнасці, неяк цяжка сумясціць лесвіцу, якая «вядзе ў нікуды», і зусім натуральны службовы пісьмовы стол не лепшага гатунку на авансцэне, які, здаецца, толькі-толькі прынеслі з нейкай канторы. Калі гэты стол сімвалізуе клініку, калі — пакой закаханых, разабрацца бывае цяжка. Таксама цяжка зразумець прызначэнне вялізнай копіі з карціны Пікасо «Дзяўчынка на шары», што вісіць у глыбіні сцэны. Можа, яна сімвалізуе нялёгкія пошукі душэўнай раўнавагі? Можа, магутная спіна мужчыны — увасабленне надзейнасці, трываласці, упэўненасці? Магчыма. Карціна досыць змястоўная і цікавая, яна дае падставы для роздуму. Але арганічнай сувязі паміж ёй і тым, што адбываецца на сцэне, няма. Яна хутчэй адцягвае ўвагу ад спектакля, чым дапамагае яго зразумець. Такі адораны мастак, як А. Салаўёў, мог прапанаваць цікавейшае рашэнне і нават у нечым павесці за сабой маладога рэжысёра.

Так, спектакль шмат у чым недасканалы. Але калі дапусціць параўнанне рэжысёра з лучнікам, то можна сказаць, што страла хоць і не прабіла «дзесятку», усё ж трапіла ў кальцо мішэні. Спроба ўсур'ёз пагаварыць пра сэнс жыцця, пра прызванне і прызначэнне чалавека на зямлі, напэўна, закране не адну маладую душу, а старэйшых прымусіць задумацца, ці не блукаюць яны па вузенькіх сцяжынках, так і не дасягнуўшы сваёй магістралі.

●

А цяпер невялікае пасляслоўе, якое, безумоўна, не ўкладаецца ў рамкі абранага намі жанру артыкула, але мае самае непасрэднае дачыненне да яго тэмы. Мы судзілі спектакль па самым высокім рахунку, бо творчы калектыў бабруйскага тэатра здольны, перспектыўны і не мае патрэбы ў паблажлівасці рэцэнзентаў. Мы не рабілі скідкі на ўмовы, у якіх ён працуе. Але мы не ўпэўнены, што маем тут рацыю. З умовамі непасрэдна звязаны і творчыя вынікі. Ці можа артыст па-сапраўднаму ўжыцца ў вобраз, калі ў адказную хвіліну прызнання ў час танца захлынаецца радыё і яму застаецца толькі ліхаманкава шукаць выйсця са становішча? Калі герою трэба гаварыць напаўголаса, а яго заглушае рыпенне ассвятляльных прыстасаванняў?

Урад рэспублікі патраціў велізарныя сродкі на стварэнне тэатра ў Бабруйску. Зараз ідзе рэканструкцыя старога будынка тэатра — па сутнасці, узводзіцца новы. Дык няўжо ж мясцовыя ўлады не могуць паклапаціцца, каб стварыць хоць крышку здавальняючыя ўмовы для работы тэатра ў гэты перыяд часовых цяжкасцей? Гаворка ідзе не аб тыднях ці месяцах, а аб некалькіх гадах, дарэчы, вельмі важных гадах, калі адбываецца станаўленне тэатра. Калі ўжо не знайшлося ў горадзе лепшага памяшкання, чым дом культуры, які значна ўступае па зручнасцях большасці вясковых клубаў, то можна было б хоць прывесці яго ў такі стан, каб ён не абражаў эстэтычныя пачуцці гледачоў: пафарбаваць сцены, паставіць новую мэблю, абсталяваць гардэроб. Хіба можна лічыць празмернымі патрабаванні тэатра, каб у час рэпетыцый у зале не працаваў гурток кройкі і шытва, а ў фае не іграў духавы аркестр? Відаць, не лішнім было б і асвятліць вуліцу, на якой стаіць тэатр, і запаліць над ім рэкламу, а адміністрацыі выдзеліць хоць адзін пакойчык.

У газеце «Советская культура» ўжо ўзнімалася пытанне аб ненармальных умовах, у якіх працуе тэатр. Прайшло амаль пяць месяцаў, а зрухаў пакуль што ніякіх. Наадварот, становішча яшчэ пагоршылася, бо ў час рэканструкцыйных работ былі пашкоджаны дэкарацыйны, сталярны і бутафорскі цэх (яны заставаліся ў старым будынку), і цяпер рабочыя працуюць літаральна на вуліцы.

Магчыма, было б мэтазгодна паслаць калектыў на доўгатэрміновыя гастролі ў які-небудзь іншы горад, дзе ёсць добрае памяшканне. Маладыя гарады маюць патрэбу ў прафесійных мастацкіх калектывах. Такім ці іншым чынам, але трэба неадкладна дапамагчы тэатру, каб захаваць для рэспублікі цікавы калектыў.

С. КЛІМКОВІЧ,
І. ПІСЬМЕННАЯ.

БУШАВАЛА завіруха. Жалобны стогн бліжняга лесу зліваўся з выццём азвярэлай стыхіі.

З наступленнем цемры ў бліндаж камандзіра палка зайшоў афіцэр, з ног да галавы аблеплены снегам.

— Дазвольце звярнуцца!

Дакладваючы аб сваім прыбыцці і аб справах у сваім падраздзяленні, ён па-дзіцячы лыпаў заінелымі вейкамі, не адважваючыся змахнуць кропелькі вады ад снегу, што растаў, і ад гэтага твар яго здаваўся заплаканым.

Камандзір палка, маёр Васіль Раманаў, выслухаўшы даклад афіцэра, моцна паціснуў яму руку.

— Знаёмцеся, капітан,— звярнуўся Раманаў да мяне,— гэта лейтэнант Алімджан. Я вам казаў аб ім. А таварыш капітан,—кіўнуў у мой бок Раманаў, — ваенны карэспандэнт. Распранайцеся, Алімджан, і пагутарце з нашым госцем, а я вярнуся праз паўгадзіны.

Гэтай сустрэчы я даўно чакаў.

Раманаў ужо ў першы дзень майго прыбыцця на перадавую шмат чаго расказваў пра адважнага лейтэнанта. Пакуль Алімджан здымаў шынель, я ўважліва разглядваў яго. Гэта невялікага росту, шырокі ў плячах, малады чалавек, з сіняватасмуглым тварам.

Усё, што я чуў пра Алімджана, здалося мне неверагодным — так мала ён быў падобны на вопытнага абстралянага байца!

Пра апошнюю танкавую атаку фашыстаў мне расказвалі яшчэ ў штабе дывізіі. Няўжо гэтыя грозныя страшыдлы Алімджан прымусіў уцякаць, ды яшчэ тры з іх падпаліў!

Маёр Раманаў не мог перабольшваць. Я добра ведаў камандзіра палка. Не такі гэта быў чалавек, каб пускаць пыл у вочы. «Мала чаго не бывае на вайне! — падумаў я. — Можа быць, у такой заварусе, як гэта, вызначыць, хто падбіў танк, было немагчыма? Прыпісалі іх хлопцу — ён і трапіў у героі».

Тым часам Алімджан ціха прысеў каля печкі. Нібы падслухаўшы мае думкі, маўчаў. Ад прапанаванай папяросы адмовіўся. Размова не клеілася.

— Адкуль вы родам, лейтэнант? — запытаў я, адчуваючы, што інакш ён можа маўчаць да раніцы.

— З Ферганы. Я узбек,— адказаў ён густым басам.— А вы — армянін, так?

Калі маёр нас знаёміў, то прозвішча майго не назваў, а гавару я па-руску, здаецца, без акцэнту, ды і з выгляду мала падобны на армяніна, таму здзівіўся: як гэта хлопец здагадаўся аб маёй нацыянальнасці? А ён усміхнуўся і растлумачыў:

— У мяне шмат сяброў армян.

Ён сказаў гэта па-армянску.

— Вы здзіўлены? — ён весела засмяяўся.— А я не бачу ў гэтым нічога асаблівага! Стары Аванес, наш сусед, майстар на ўсе рукі, часта казаў мне: «Запамятай, сынку, чым больш моў ведае чалавек, тым ён багацейшы!»

Алімджан так ажывіўся, што на гэты раз сам папрасіў у мяне папяросу.

Мне было прыемна пачуць родную мову, і мы размаўлялі далей па-армянску. На мае пытанні Алімджан адказваў амаль без запінкі, растлумачыўшы гэта тым, што і на фронце ў яго ёсць пастаянная практыка.

— У маёй роце ёсць армянін, Азат яго завуць. Вось каго я, не задумаўшыся, узяў бы з сабой у разведку! Ды і аднагодкі мы. Равеснікі. Бацькі яго з Карса. Зараз жывуць на Севане. Вось вам з кім трэба пазнаёміцца. Гэта ж Азат і падбіў галаўны танк!

Мне здалося, што ён крыху рысуецца сваёй сціпласцю.

— А хто ж падбіў тры другія?—спытаў я.

— Тры другія падбіў наш разлік...

— Хіба не вы асабіста? — настойваў я.

Алімджан неахвотна згадзіўся:

— Мне сапраўды давялося самому замяніць

НОР-АЙР

Тэма Вялікай Айчыннай вайны займае ў армянскай савецкай літаратуры важнае месца. Пра мужнасць, патрыятызм савецкіх людзей, сілу іх дружбы ў гады Айчыннай вайны—напісаны шматлікія творы такімі пісьменнікамі, як Х. Гюльназаран, С. Ханзадзян, М. Саркісян, С. Курцікян, Г. Баласянян, Нор-Айр і іншыя.

Прапануем увазе чытачоў адно з апавяданняў Нор-Айра.

наводчыка. Вядома, нейкая доля ёсць і мая...

Больш я ад яго нічога не змог дабіцца. Алімджан аднекваўся і яўна сумаваў.

Але варта было спытаць, ці жанаты ён — і хлопец зноў перамяніўся. На смуглых скулах выступіў румянец, і ён загаварыў хутка, быццам чакаў майго пытання.

— Ці жанаты? Фактычна — так, а юрыдычна — не. Зарэгістравацца мы з Ашахан не паспелі. Я яе спаткаў у Ташкенце: быў там у камандзіроўцы і пазнаёміўся выпадкова, на аўтобуснай стаянцы... Яна студэнтка, медычка. Круглая сірата. Выхоўвалася ў дзіцячым доме. Ды і ў мяне акрамя маці — нікога. Бачылі б вы, як узрадавалася маці, калі я пазнаёміў іх! Усё падганяла ісці зарэгістравацца. А нам усё здавалася, што такая паспешлівасць без патрэбы, усё жыццё наперадзе! І вось — вайна... Усё паляцела к чорту.

Алімджан так расхваляваўся, што забыўся запытаць дазволу ўзяць з майго трафейнага партсігара яшчэ адну папяросу.

— Цяжка!.. Разумееце, няпэўнасць горш за ўсё... Столькі месяцаў мінула, а пісем усё няма. Ашахан была ў такім становішчы, калі я паехаў... Ці перабралася яна да мамы—не ведаю. Што там, як там — нічога невядома...

— А сам ты пісаў ім, Алімджан? — я нават не заўважыў, што перайшоў на «ты».

— Вядома!.. Пісаў і дамоў, і ў інстытут — ніякага адказу. Нават не ведаю, што і думаць... Вы разумееце мяне?.. Каб толькі ведаць, што дома парадак, лягчэй ваяваць было б... А то начамі не сплю. Думаю. Усё думаю.

Цёмныя, крыху раскосыя вочы Алімджана глядзелі некуды міма мяне. Ён памаўчаў... Потым асцярожна дастаў з нагруднай кішэні дакументы, знайшоў сярод іх невялічкую фатаграфію.

Ён раўніва сачыў за мной, пакуль я ўважліва разглядваў яго Ашахан.

Зразумеўшы, што яна спадабалася мне, з палёгкай уздыхнуў.

Дзяўчына сапраўды была прыгожая. Тонкія бровы, радзімка над верхняй губой, смяшлівыя выразна акрэсленыя вусны, гладка прычасаныя, відаць, вельмі цёмныя валасы — такі твар не скора забудзеш!

Я добра разумеў субяседніка.

Маёр вярнуўся пазней, чым абяцаў: затрымалі нейкія справы ў штабе дывізіі. Лейтэнант устаў і на развітанне моцна паціснуў маю руку.

— Добра было б заглянуць вам у нашу роту! — сказаў ён мне.— Не пашкадуеце, таварыш капітан!.. У нас, можна сказаць, сапраўдны інтэрнацыянал: чатырнаццаць нацыянальнасцей. І ўсе камсамольцы.

Я прымасціўся на нейкіх мяшках і з галавой накрыўся шынялём, заснуў, быццам праваліўся...

— Пара, капітан!.. Падымайся! — нада мной стаяў Васіль і тузаў за плячо.

Я з цяжкасцю устаў, але зусім прачнуўся толькі тады, калі спаласнуў твар ледзяной вадой.

Хвілін праз дзесяць мы па заснежаных сцежках прабіраліся на пазіцыі, якія займала рота Алімджана.

Бліндаж яго быў у сасновым лесе. Самаго лейтэнанта мы спаткалі яшчэ па дарозе. Алімджан ужо не выглядаў такім маладжавым. Спаткаў ён нас стрымана, без мітусні, падцягнуты і ўнутрана, прыкметна, напружаны. Відаць было, што гэтай ноччу яму не ўдалося выкраіць на сон хаця б паўгадзіны.

Маёр быў задаволены дакладам Алімджана, які неўзабаве пайшоў, а мы спусціліся ў бліндаж. Насустрач падняўся круглатвары, чарнавусы сяржант. І хоць ён не назваў сябе, я пазнаў у ім Азата, таго, хто падбіў галаўны танк.

Сяржант даверліва падсеў да мяне і загаварыў:

— Вы даўно, таварыш капітан, ведаеце нашага лейтэнанта?.. Ага, толькі ўчора пазнаёміліся?.. Ну, гэта нічога, праз дзень—другі будзеце ведаць аб ім усё. Толькі не ад яго, ён не любіць пра сябе расказваць. Ад хлопцаў нашых... Яны любяць свайго камандзіра... Асабліва пасля выпадку з тым вепруком-оберстам, якога мы амаль суткі валаклі на сабе, баяліся, што можа сцячы крывёю: падстрэлілі яго свае, калі мы адыходзілі. Не чулі?.. Ну як жа! Паслухайце. Алімджан тады камандаваў узводам разведкі. Загадалі з дывізіі — тэрмінова дастаць языка. Ну, Алімджан бярэ мяне, яшчэ аднаго, і мы ідзём... Перабраліся на той бок шашы без прыгод. Праўда, ледзь не наскочылі на нямецкую аўтакалону пры пераходзе. Але

З пошты ЛіМ-а

ПРА ШЭРАЕ «СВІТАННЕ» І ЯШЧЭ ТОЕ-СЁЕ

АДНОСНА НОВАГА ЗБОРНІКА ВЕРШАЎ ВІКТАРА ШЫМУКА

МЫ ШЧЫРА любім родную паэзію і гэтак жа шчыра заклапочаны яе далейшым росквітам. Уважліва сочачы за кожнай новай паэтычнай кніжкай, за кожным новым паэтычным імем, мы ад душы радуемся творчым удачам сталых і маладых аўтараў і засмучаемся іх няўдачамі. Апошнія, гэта значыць, няўдачы (менавіта пра іх пойдзе ў нас гаворка) бываюць розныя. Адна справа, напрыклад, няўдачы пачаткоўца, прычына якіх — адсутнасць альбо недастатковасць у яго жыццёвага і творчага вопыту. Іх можна зразумець і нават, у пэўным сэнсе, апраўдаць, сціпла назваўшы іх хваробамі росту. Бывае, што няўдача можа напаткаць і вопытнага аўтара. Яе таксама можна зразумець: урэшце, і паэтычная творчасць можа мець свае выдаткі. Мы ж маем на ўвазе нешта зусім іншае, магчыма нават і зусім не няўдачы ў тым сэнсе, што само гэтае слова мае ў сабе адценне выпадковасці, выключнасці.

У апошні час і наша крытыка, і чытачы ўсё больш пагаджаюцца на тым (лепш, бадай, будзе сказаць інакш — выказваюць трывогу), што ў нас адбываецца нібыта пэўная дэвальвацыя паэтычнага слова. Вершаў выходзіць шмат, але сярод гэтай агромністай вершаванай прадукцыі надзвычай багата рэчаў шэрых, безаблічных, павярхоўных, дробязных па думцы і прыземленых па сваёй настраёвасці, кволасці і няпэўнасці пачуцця. Падставы для такой трывогі, безумоўна, ёсць. І разабрацца ва ўсіх аспектах гэтай непажаданай з'явы ў паэзіі — справа літаратуразнаўцаў і крытыкаў. Нам жа хочацца звярнуць увагу толькі на адну акалічнасць, якая спрыяе пашырэнню гэтага патоку паэтычнай шэрасці. Думаецца, што галоўная прычына таямнічай дэвальвацыі паэтычнага слова — зніжэнне патрабавальнасці да яго як з боку саміх творцаў, так і з боку рэдактараў і выдаўцоў.

Каб не быць галаслоўнымі, нагадаем тут так званую «пегасную» серыю паэтычных кніжак — серыю першых зборнікаў вершаў маладых паэтаў. Сапраўды, у апошнія год-два ўзровень іх відавочна знізіўся. Гаварыць пра іх падрабязна мы не будзем — большасць з іх ужо атрымала ацэнку ў друку. Скажам толькі, што ў многіх першых кніжках занадта шмат вершаў, якія не пазначаны адзнакай асабістасці, вершаў, якія належаць усім і нікому, вершаў, якія можна назваць вершамі хіба толькі па знешніх адзнаках.

На жаль, гэта самае можна сказаць і пра многія зборнікі вершаў сталейшых і зусім сталых паэтаў, што засмучае, вядома, куды больш, чым пралікі і няўдачы пачаткоўцаў.

Зразумейце нас правільна. Мы ведаем, што ў кніжках могуць быць, поруч з выдатнымі і добрымі вершамі, і творы горшыя, нават, часам, пасрэдныя. Так яно хутчэй за ўсё і бывае. Недарэмна ж існуе памоўка: калі ў кнізе ёсць дзесятак добрых вершаў, значыць, гэта кніга добрая. Таму, кажучы, што ў згаданых вышэй кніжках пачаткоўцаў шмат непажаданага, мы ўсё ж і ў думках не закрэсліваем іх цалкам: у кожным з «пегасных» зборнікаў ёсць, хоць часам і кволыя, парасткі таленту. І было б яшчэ лепш, калі б выдавецтва паставілася больш строга да выпуску ў свет асобных з гэтых кніжак, каб рэдактар дапамог аўтару-пачаткоўцу зрабіць першы зборнік больш выразным і цэласным.

Так, кніжкі, як і людзі, бываюць розныя. Адны — больш цікавыя, іншыя — менш; адны надоўга бяруць нас, чытачоў, у палон, іншыя ж прачытваюцца подбегам, кранаюць нас толькі асобнымі творамі ці мясцінамі; часам мы можам не прымаць таго, што сцвярджае ці абараняе аўтар, але затое гэтае наша непрыняцце актыўнае, аж да абурэння. Усё гэта, мусіць, натуральна.

Ды вось перад намі кніжка, пра якую нельга сказаць ні першага, ні другога, ні трэцяга. Кніжка, якая не выклікае ніякіх пачуццяў, акрамя як шчырага недаўмення — няўжо гэта паэзія? Маем на ўвазе зборнік вершаў Віктара Шымука «Світанне».

Думаецца, што выхад у свет такіх кніжак, — з'ява не ардынарная. Яна павінна ўстрывожыць работнікаў выдавецтва, яна павінна прымусіць задумацца і кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў рэспублікі. Задумацца хаця б вось над чым: ці прыносяць падобныя кнігі карысць чытачу і ці варта траціць на іх выданне паперу і сродкі? Нам здаецца, што Шымукова «Світанне» дае сур'ёзныя падставы задумацца над гэтым. Каб пераканацца ў справядлівасці гэтых слоў, давайце разам пачытаем зборнік.

Вось чытаем верш:

Люблю, як шуміць мора
Вясною, летам і ўвосень,
Як хваля з хваляй гаворыць,
Як пыркі ляцяць у просінь.

Гляджу на стыхію марскую,
На пеністы шум прыбою,
То мора са мной сумуе,
То мора спявае са мною.

Люблю, як шумяць сосны
Ў маім наднёманскім краі,
Як ціха яны на росы
Іглiцу сваю раняюць.

Люблю, як шуміць жыта
Сваім вусатым калоссем,
Шуміць, смугою спавіта,
Што зернем яно налілося.

Жыта, сосны і мора,
Шуміце і ціха і зычна!
...Усё пра жыццё гаворыць —
Нязведанае і прывычнае.

Верш скончыўся, а мы — у непаразуменні. Што гэта — няўдалая пародыя? І дзе ўжо тут будзеш звяртаць увагу на тое, што ў папярэднім вершы было «неба смугой спавіта», чаму тут жыта «смугою спавіта» ад таго, «што зернем яно налілося», і нават на «паэтычнае адкрыццё» заключных радкоў!

У другім вершы В. Шымук расказвае пра тое, як «старое лісцё паволі зграбае пенсіянер»; у трэцім патэтычна ўсклікае: «О як, прырода, ты **пабудавана!**»; у чацвёртым саладжава кажа «добрай раніцы» маю, які «першую квецень лашчыць пяшчотна», «запаліў цуда-росы на жыце», «на ціхіх узлесках для закаханых рассыпаў пралескі» і г. д.; у пятым...

Цяжка гаварыць пра кнігу вершаў, калі ні розум наш, ні сэрца ні за што не могуць, калі можна так сказаць, зачапіцца, калі прызнанні лірычнага героя вершаў не выклікаюць у нашай душы ніякага суперажывання, бо яны, гэтыя прызнанні, альбо ненатуральна саладжавыя, альбо надуманыя, калі думкі твораў мізэрныя і выказаны яны сцёртымі, зацяганымі словамі.

ўсё абышлося... Ля чыгуначнага раз'езда зрабілі засаду. І тут нам здорава пашанцавала: спыніўся амаль за дваццаць крокаў ад нас гэты оберст. Адным словам, без шуму, пад носам у варты мы яму кляп у рот, мяшок на галаву... Але ўсё-такі, калі прабіраліся праз тую шашу назад, ён закрычаў... І тады нас абстралялі... Куля трапіла оберсту ў сцягно, і ён страціў прытомнасць. Мы ўсё-такі адарваліся ад пагоні. І толькі тут убачылі, што хістаецца наш камандзір. Яшчэ адна нямецкая куля дагнала яго...

Спыніліся на ўзлеску, зрабілі перавязку Алімджану... Ён патрабаваў, каб мы перавязалі і оберста.

«Навошта? — пытаю...—І так дойдзе... Не пацягнем жа мы яго з сабой!..».

«Не, — кажа Алімджан, — яго вы забярыце, а мяне пакіньце тут, а пасля вернецеся!..»

— Спрабавалі спрачацца... Але ён загадаў. А загад ёсць загад. Прыйшлося, сашчаміўшы зубы, праяўляць клопат аб нашай здабычы... Праўда, оберст аказаўся на рэдкасць памяркоўны, калі апрытомнеў, у штабе — усё выклаў, каштоўныя звесткі даў. А мы ў тую ж ноч пайшлі назад. Алімджана знайшлі непрытомнага... Ды, як бачыце, усё скончылася шчасліва!..

Гаваркі сержант нечакана завяршыў свой расказ і кіўнуў на дзверы, у якіх з'явіўся галоўны герой яго расказа.

Нехта са двара паклікаў Алімджана, і ён затрымаўся, зноў зачыніўшы дзверы. Сержант уздыхнуў:

— Майго напарніка, Гогі яго імя, пазаўчора пахавалі. Алімджан хаця выгляду не падае, а месца сабе не знаходзіць — вельмі мы пасябравалі пасля таго выпадку, быццам братамі сталі. Але нічога не зробіш—вайна!.. Вось скончыцца вайна — паедзем да Алімджана ў Фергану, няхай наладжвае і вяселле і хрэсьбіны!.. Абяцаў, што я за тамаду буду!—Азат важна пагладзіў свае вусы.

У тую раніцу мы так і не паснедалі.

Пачалася артпадрыхтоўка: немцы зноў спрабавалі прарваць нашу абарону.

Я цьмяна помню, што рабілася вакол у гэты дзень. Паўгадзіны, не больш, працягвалася артпадрыхтоўка. Як пачалася, так нечакана і скончылася... Сержант падаў мне знак рукой, мы выскачылі з бліндажа і хадамі злучэння, нагінаючыся, кінуліся на пазіцыі, занятыя трыма «саракапяткамі» Алімджана... Хутка я згубіў Азата. Алімджан праз бінокль назіраў за ўзлескам, дзе маглі з'явіцца танкі... І яны з'явіліся... Спачатку тры. За імі яшчэ і яшчэ... Яны ішлі проста на нас, пакуль яшчэ не страляючы, напэўна не бачылі батарэі. Я не чуў каманды Алімджана — убачыў стрэлы нашых гармат. Кароткі міг цішыні, што парушаўся толькі далёкім гулам матораў нямецкіх танкаў, змяніўся гулам гармат, якія білі цяпер з двух бакоў ад нас. З танкаў ссыпаліся аўтаматчыкі... Адзін з танкаў запалаў, нязграбна развярнуўшыся, спыніўся на адной гусеніцы — з раструшчанай вежы паваліў чорны дым. Радасна закрычалі байцы — артылерысты і тыя, хто сядзеў у траншэях... А на полі запалаў ужо другі, а крыху далей ад яго — трэці... Аўтаматчыкі залеглі, але, убачыўшы, што ўцалелыя машыны павярнулі назад, кінуліся следам за імі... Колькі часу цягнуўся бой—не ведаю. Помню, што твар Алімджана, потны, змарнелы, са слядамі парахавой копаці, уразіў мяне... Ён, здавалася, пастарэў гадоў на дзесяць... Атака была адбіта, але і нашы страты былі значныя... Алімджан увайшоў у бліндаж, зняў каску і надзеты зверху шыняля белы маскіровачны халат, з болем прашаптаў, ледзь варушачы засмяглымі патрэсканымі вуснамі:

— Трыццаць чалавек забітых! У адной нашай роце!.. Якія ж страты на ўсім участку!

— Але ў ворага страты большыя!— спрабаваў я супакоіць камандзіра.

Ды Алімджан запярэчыў.

— Я пра сваіх кажу, — ён праглынуў камяк у горле. — За аднаго Азата іх трэба было пакласці хіба столькі?

Цёмны твар лейтэнанта стаў амаль чорны.

Я яшчэ не ведаў, што вясёламу сержанту ўжо не давядзецца гуляць на вяселлі Алімджана, як ён марыў сёння раніцой!..

Развіталіся мы ўначы. Доўга стаялі на ўзлеску адзін перад адным. Не памятаю, хто з нас першы раскрыў абдымкі... Разышліся моўчкі.

Пасля мне яшчэ не раз выпадала бываць у часці маёра Раманава. Наша сяброўства з Алімджанам перайшло ў сапраўднае братства.

Праз некаторы час у франтавой газеце я надрукаваў нарыс пад назвай: «Мой сябар Алімджан».

□

Шляхі франтавога карэспандэнта, як кажуць, нязведаныя. Не прайшло і двух месяцаў, як я апынуўся вельмі далёка ад часці Раманава. Пасля ранення... Не ведаю, як Васіль натрапіў на мой след, але ў шпіталі я атрымаў ад яго ліст. Маёр паведамляў, што яму спадабаўся нарыс пра Алімджана і што яго чыталі ва ўсіх падраздзяленнях.

«З якой радасцю, мой сябра, я паслаў бы табе паклон ад самаго Алімджана, але...»

Цяжкае гора легла мне на сэрца... Чытаючы гісторыю гібелі Алімджана, я не мог стрымаць слёзы.

Вось што пісаў Васіль:

«Дарагі мой сябра, балюча ўспамінаць і пісаць аб тым, як загінуў наш Алімджан, але я лічу сваім абавязкам расказаць табе пра гэта. Справа была вось як. Ішла бітва за Вязьму. Алімджан ужо камандаваў батальёнам, атрымаў ордэн Баявога Чырвонага Сцяга. Камандзір дывізіі асабіста прадставіў яго да ўзнагароды. Алімджан быў ужо капітанам. А я за тыдзень да гэтага прыняў брыгаду.

Страшна было глядзець, як гарэла Вязьма! Маёй брыгадзе было даручана штурмаваць горад з поўначы. Ударны батальён капітана Алімджана павінен быў перагарадзіць дарогу варожым танкам і сваімі агнявымі сродкамі даць магчымасць двум атакуючым з флангаў батальёнам прарвацца ў тыл ворага.

Сілы былі няроўныя. Толькі адзін наш ударны батальён змагаўся супраць цэлага палка эсэсаўцаў.

Памагла вынаходлівасць і ваенная хітрасць Алімджана.

У начной цемры, калі ўсё вакол было ахутана густым туманам, ён выпаўз з людзьмі за сотню метраў ад нашых пазіцый, туды, дзе ўся зямля пакрыта варонкамі ад снарадаў, і выкарыстаў гэтыя варонкі, паглыбіў і расшырыў іх, старанна замаскаваў. Раніцой, калі танкі ворага, страляючы на хаду, рушылі на наш пярэдні край, яны трапілі ў лавушку Алімджана. Вось тут і паказалі сябе байцы ўдарнага батальёна!

Пярэднія танкі з ходу ўрэзаліся ў роў, заднія сталі, ледзь не наехаўшы на іх. У танкі паляцелі гранаты, бутэлькі з гаручай сумессю. Немцы не чакалі такога ўдару і павярнулі назад, пакінуўшы на полі падбітыя танкі.

Я ўдзельнічаў шмат у якіх баях, але нічога падобнага не бачыў... У гэтым цяжкім баі і загінуў капітан Алімджан: куля дагнала яго ў той момант, калі ўзарваўся падпалены ім танк...»

Я ў думках уявіў сабе, як пісаў гэтыя радкі камбрыг. Ён паведамляў пра смерць свайго афіцэра, як пра смерць сына, з вялікім душэўным болем.

□

Скончылася вайна. І яшчэ прайшло шмат гадоў.

...Кажуць, што час гоіць раны, прымірае са стратамі блізкіх людзей. Можа гэта і так. Але сябра, які страчаны на вайне або знойдзены ў тыя цяжкія дні, ніколі не забываецца.

Я цяпер часта бываю ў свайго франтавога сябра Васіля Раманава, у яго расце сын, між іншым, мой цёзка. Але хачу расказаць пра другое.

Была глыбокая восень, калі наша срэбракрылая птушка, пакінуўшы ззаду снежныя горы, села ў Фергане.

Я прыляцеў ва Узбекістан з дэлегацыяй армянскіх журналістаў і, вядома, у першы ж дзень пачаў шукаць сям'ю Алімджана. Але, на жаль, не знайшоў. Не знайшоў і яго суседа, майстра Аванеса, што вучыў Алімджана гаварыць па-армянску. Праўда, сёе-тое ўдалося даведацца. Але мала суцяшальнага. Памерла маці Алімджана, загубіўся след яго любімай дзяўчыны. А майстар, атрымаўшы паведамленне аб смерці трох сыноў, паехаў з хворай жонкай у Зангезур і больш не вярнуўся.

Я хадзіў па горадзе, гутарыў з людзьмі самых розных прафесій і цвёрда вырашыў напісаць нарыс аб Фергане. Але тут мяне зноў напаткала няўдача. Раптоўна дало сябе знаць старое раненне. Яно і раней часта напамінала аб сабе, але на гэты раз асабліва моцна. Асколак, што засеў шмат год назад у маім правым лёгкім, быццам ажыў. Уначы на машыне хуткай дапамогі мяне даставілі ў бальніцу.

Калі я апамятаўся пасля цяжкай аперацыі і адкрыў вочы, то каля ложка стаяла жанчына. Пасля яна прыходзіла яшчэ шмат разоў. Цяпер я ўжо ведаў—гэта хірург. Вось і зараз яна села на край ложка, праверыла пульс, пасля, паклаўшы руку мне на лоб, сказала:

— Нічога, абышлося. А ведаеце, было дрэнна. Зараз ужо нічога, праўда?—усміхнулася яна.

— Але, доктар, дзякую,—адказаў я. Прыемны быў дотык яе ласкавай рукі.

Цяжка было вызначыць яе узрост, яна была зусім сівая, але нешта засталося ад яе былой прыгажосці. Па-руску гаварыла з лёгкім узбекскім акцэнтам.

Хутка мяне павінны былі выпісаць з бальніцы. Да мяне прыехалі дачка з сынам, а яшчэ раней з'явілася жонка.

...У нас у Лоры лес у гэты час пакрыты снегам, а ў Фергане—сонца і трава зялёная, праўда, апалае з дрэў лісце напамінае, што і гэта благаслаўлёная зямля мае сваю восень.

(Заканчэнне на 15 стар.).

Міншчына, Міншчына мілая,
Я зачарован табой.
Вербы гамоняць пахілыя
Па-над Бярозай-ракой.

Поўняцца песняй і гоманам
Нівы твае і лясы.
Выйду я ўранні да Нёмана —
Славы тваёй і красы...—

чытаеш такое (верш «Край малады») і міжволі хочацца ўсклікнуць: «Дарагі таварыш, так пісалі ў 20-х гадах! З той пары ўзровень паэтычнай творчасці невымерна вырас. Вырас і чытач. Няўжо вы думаеце ўсур'ёз, што сёння каго-небудзь можа задаволіць гэтая рыфмаваная агульшчына, гэты неадухоўлены гладкапіс?!»

У «Світанні» надараюцца рэчы проста-такі дзіўныя — іншага слова не можам знайсці. Вось верш «На Свіслачы»:

Праз Гомель цячэ імклівы Сож,
У Віцебску ёсць гаманкая Дзвіна.
А горад Барысаў жартуе:— Ну што ж,
Мая не горшая Беразіна.

Ля Брэста шуміць шырокі Буг,
Нёман блакітны плыве ля Гродна,
Ля Мазыра ўдзень і ўночы ваду
Гойдае Прыпяць лагодная.

Ля Магілёва — хвалі Дняпра,
Піна бурліць ля Пінска.
У Мінску калісьці Няміга была,
Але сплыла яна з Мінска.

. . . .

Вы чуеце, як вілейская Вілія
Гамоніць Свіслачы урачыста:
— З табою, сястра, падзялюся я
Вадою і плынню быстрай і чыстай.

Зноў жа: пасля гэтага нельга гаварыць спакойна. Паэзія пнецца падмяніць звычайную газетную інфармацыю!

Дарэчы, пра інфармацыю. Ці не галоўная бяда Шымуковых вершаў, гэтая аголеная, не скрашаная ні пачуццём, ні настроем інфармацыйнасць? Чытаем запар:

Многа на свеце
Дзівосных рэк —
Усюды імкнецца
Пабыць чалавек.

Бачыў я Нёман,
Бачыў Куру,
Бачыў імклівую
Я Ангару.

Быў і на Волзе,
І на Дзвіне,
На хуткацечнай
Беразіне...
(«На Енісеі»)

Не абняць навокал
Возера прастор.
Дзесьці там, далёка,
Зелянее бор.

А за ім, на ўзгорку,
Абеліск відаць.
Пад чырвонай зоркай
Партызаны спяць...
(«Я гляджу удалеч...»)

Край мой прынёманскі,
Родны мой край.
Ціха шапоча
Над Нёманам гай.

Белыя хмаркі
Глядзяць у ваду,
Я каля рэчкі
Сцяжынкай іду...
(«Родны кут»)

Ці не хопіць? Цытаваць можна бясконца. З верша ў верш пераходзіць гэтая беспачуццёвая, бяздумная апісальнасць, і каб жа хоць бы дзе-небудзь адгукнулася ў вершы аўтарская чалавечая індывідуальнасць, яго **асабістая** прывязанасць і замілаванасць да гэтых бясконцых сцяжынак, гаёў, рэк, бароў, азёр і ўзгоркаў!

Але найгоршае ўражанне (слова «найгоршае» тут мае ўмоўны сэнс, бо цяжка вылучыць што-небудзь лепшае) пакідае ў кніжцы так званая інтымная лірыка. Пачуцці лірычнага героя вершаў В. Шымука нейкія ненатуральныя, наіўна-інфантыльныя, а словы, з якімі ён звяртаецца да сваёй каханай, надта ж сцёртыя і да прытарнасці саладжавыя:

Ой зара-заранычка
Гасне за ракой.
Мілая мінчаначка,
Я навек з табой.

Лісцем запарошаны
Каля рэчкі сквер.
Без цябе, харошая,
Сумна мне, павер.
(«Мінчанка»).

Ёсць у кніжцы асобны раздзел вершаў пра каханне, які паэт назваў «Сінь вачэй тваіх». Ужо ў самой гэтай назве адчуваецца згаданая вышэй саладжавасць і ненатуральная ўзнёсласць. Чытаючы вершы гэтага лірычнага цыкла, міжволі звяртаеш увагу на інертнасць думкі, а, значыць, і радка, на тое, што паэт не ўмее перадаць усёй глыбіні і шчырасці пачуцця свайго героя. У выніку творы набываюць гучанне яўна парадыйнае.

Вось адзін верш з лірычнага дзённіка «Сінь вачэй тваіх»:

Твая рука
На маім плячы,
Стаім на пероне
З табой і маўчым.

А рэйкі ціха
Гудуць, звіняць.
А поезд хоча
Цябе забраць(?).

А навакола —
Гэткая ноч.
А я гляджу
У іскрынкі воч...

Хай даруе нам чытач гэтае доўгае цытаванне, але верш «Твая рука...» вельмі красамоўна гаворыць пра інтэлектуальны і пачуццёвы ўзровень лірычнага героя В. Шымука. Верш гэты (як, дарэчы, і ўвесь цыкл) — відочны ўзор «ціхай», альбомнай лірыкі, якая, як вядома, мае вельмі далёкае дачыненне да сапраўднай паэзіі. Хіба, выбачайце, можна ўсур'ёз успрымаць радкі накшталт: «А я гляджу у іскрынкі воч...», «І з кожным мігам ты мне даражэй...», «А паязды па раскладу ідуць...» і г. д.

Ёсць у зборніку і раздзел «На жартоўнай хвалі». На вялікі жаль, і гэты раздзел выклікае хутчэй засмучэнне, чым усмешку: вершаваныя жарты В. Шымука таксама пазбаўлены свежасці, арыгінальнасці, значнасці зместу.

Урэшце, колькі слоў аб прафесійнай культуры пісьма В. Шымука, аб узроўні яго паэтычнага мыслення. На 59-й старонцы мы ўжо чыталі: «А я гляджу у іскрынкі воч...» Літаральна на наступнай старонцы лірычны герой зноў прызнаецца:

Ўсё здавалася
Дзіўнаю казкай,
Як глядзеў я
У сінь тваіх воч.

Зрэшты, паўтараецца паэт надзвычай часта. Упадабаў ён, напрыклад, слова «лашчыў», і яно, гэтае слова, пераходзіць з верша ў верш: «лашчыць бронзу вясенні, гуллівы вецер», «зверху — ветрык летні ціха лашчыцца», «лашчыць пяшчотна вясенні вецер» і г. д. Яшчэ больш упадабаў паэт слова «люблю»: «люблю, як шуміць мора», «я люблю цябе, Палессе», «не налюбуюся пожнямі», «і любаваўся — у просіні ззяла зара», «у сэрцы цябе, як калісьці, я берагу, бо люблю»... Не раўнадушны аўтар і да абдымкаў: «абдымі мяне, прашу, як раней за плечы», «не абняць навокал возера прастор», «узабраўся і ручкамі шыю абняў», «я гляджу удалеч, абдымаю даль», «ёй гэтак хочацца абняць яго», «ручкамі моцна мяне абвіла», «калі ж ты яшчэ мне адчыніш дзверы і абнімеш мяне, як роднага, як свайго»... Вось яшчэ: «на лугах — стагі, стагі...», «усюды стагі, стагі...», «усё стагі, стагі...» Заўважце, радкі гэтыя з розных вершаў.

Рыфма ў В. Шымука таксама не можа пахваліцца сваім багаццем і разнастайнасцю. Ён, напрыклад, у адным і тым жа вершы двойчы рыфмуе: «тэлефонныя — сягоння я» і «тэлефонныя — сягоння мы». Яму нічога не варта ставіць поруч такія словы: «успамінаеш — забываеш», «учора — зоры», «пазнаю — разрываю», «дубовыя — стогадовыя», «берагі — гімн», «прамоўлены — цудоўная», «прыхінешся — паднімешся» і г. д., і д. т. п.

Міжволі прыгадваюцца словы Кузьмы Чорнага: «Нішто не бывае такім прыкрым у літаратурным творы, ва ўсякім друкаваным слове, як фальш, непісьменная сухая штучнасць. Неахайнасць таго майстра, з рук якога выходзіць гэтакае дабро, яшчэ больш павялічвае гэтую прыкрасць».

Л. АНОП, М. БАСАК,
студэнты БДУ імя У. І. Леніна.

ТРЭЦІ ФІЛЬМ РЭЖЫСЁРА...

Е. БОНДАРАВА

ЦІ ЧАСТА мы задумваемся над сэнсам гэтых слоў? Бадай, не. Звычайна канстатуем як факт з творчай біяграфіі. А тым часам пастаноўка трэцяга фільма — гэта пэўны этап у творчасці кінарэжысёра. Першы ў большасці выпадкаў — спроба сіл, другі — пацвярджэнне права на самастойную работу, трэці — доказ рэжысёрскай сталасці, бо прафесійныя навыкі набыты, малады запал яшчэ не згас, сіл многа.

Мікалай Калінін не шпарка, не без цяжкасцей заваёўваў права звацца кінарэжысёрам-пастаноўшчыкам. Асістэнцкая работа, пастаноўка тэатральных спектакляў, кароткаметражнага тэлефільма «Кражонак». Больш за дзесяць гадоў ішоў ён да свайго першага поўнаметражнага фільма «Стварыбой». Твор гэты не стаў з'явай у кінамастацтве, бо не грунтаваўся на трывалай, з сапраўднымі жыццёвымі праблемамі і цікавымі характарамі сцэнарнай аснове. Неставала яму і ўдумлівай рэжысуры. Але праз усе недахопы «праглядаўся» почырк рэжысёра.

Добрай школай для маладога рэжысёра была работа пад кіраўніцтвам старэйшыны беларускага кіно У. Корш-Сабліна ў якасці сурастаноўшчыка фільма-эпапеі «Крушэнне імперыі». Тут М. Калінін быў саўдзельнікам рашэння складанай творчай задачы—праўдзівага паказу акалічнасцей падзення царызму і ходу Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года.

Можна лічыць, што М. Калініну пашанцавала: трэці фільм, адметны ў біяграфіі кожнага рэжысёра (у С. Эйзенштэйна гэта быў «Кастрычнік», Ус. Пудоўкіна — «Маці», М. Рома — дылогія пра Ул. І. Леніна, Р. Чухрая — «Чыстае неба» і г. д.), ён рабіў разам з вопытным сцэнарыстам М. Фігуроўскім. Абодвум была вельмі блізкая задума стварыць стужку аб адной з найярчэйшых старонак рэвалюцыйнай барацьбы — аб узнікненні ў глухім кутку Беларусі вольнай савецкай рэспублікі — Рудабелкі. Падзеі будучага фільма па часе і характары блізкія тым, што былі ўзноўлены ў «Крушэнні імперыі».

І вось новы фільм — «Рудабельская рэспубліка» — на экране.

У цітрах спасылка на тое, што стваральнікі яго скарысталі матэрыял аднайменнай аповесці С. Грахоўскага. Я не буду параўноўваць літаратурны твор з кінематаграфічным, бо лічу, што не адэкватнасць іх важная пры экранізацыі. Больш важна, на што натхніла першакрыніца, які канчатковы творчы вынік атрымаўся. Канечне, заўсёды прыкра, калі не выкарыстана нешта лепшае з першакрыніцы, тое, што магло ўзбагаціць кінатвор. У гэтым сэнсе мае рацыю крытык А. Яскевіч, які нядаўна пісаў аб кінадылогіі «Вайна пад стрэхамі» і «Сыны ідуць у бой» (гл. «Літаратуру і мастацтва», 10. III. 1972 г.).

Экранная «Рудабельская рэспубліка» — не ілюстрацыя да кнігі, а самастойны твор. Так, на маю думку, і трэба разглядаць яго. Перад намі астылая, прыкрытая мокрым снегам зямля. Па ёй брыдуць людзі ў шэрых шынялях, асмужаныя восеньскімі вятрамі. На гэтыя кадры арганічна кладуцца словы і музыка песні (аўтар тэксту Я. Галікаў, кампазітар І. Лучанок) аб «салдацкай долі, бядзе і няволі», аб «зямлі, якая глядзіць у неба ўдавой». Апошнія кадры фільма — сагрэтая веснавым сонцам зямля, якую засяваюць людзі са зброяй. А над павятовым рэўкомам лунае прастрэлены кулямі чырвоны сцяг... Зноў зямля, тая самая зямля. Толькі эмацыянальны настрой кадраў процілеглы пралогу.

Такое кампазіцыйнае акаймаванне стварае ўражанне завершанасці фільма, але не пазбаўляе яго сюжэтнай раскіданасці, а часам і сцэнарна-рэжысёрскай пасіўнасці, у выніку якой на экране час ад часу —павярхоўная ілюстрацыя той ці іншай сітуацыі. Ад твора такога плана чакаеш драматызму, сюжэтных і псіхалагічных сутыкненняў характараў. Менавіта гэтыя якасці вызначаюць лепшыя савецкія фільмы аб рэвалюцыі і класавай барацьбе («Мы з Кранштата», «Камуніст», «Бег», «Ніхто не хацеў паміраць» і інш.).

У фільме «Рудабельская рэспубліка» нямала напружаных па дзеянні, жыццёва праўдзівых і псіхалагічна матываваных сцэн. І пастаўлены яны з размахам, з прафесійнай упэўненасцю. Нагадаем выбары рэўкома і падзел зямлі, сустрэчу генерала Урангеля з рудабельцамі — былымі франтавікамі, бой з польскімі легіянерамі. Наогул масавыя сцэны ўражваюць, рэжысёр і аператар Д. Зайцаў здолелі паставіць і зняць іх так, што адчуваецца народнае ўзрушэнне, вастрыня класавай барацьбы. А за гэтым — складанасць часу, пра які ідзе гаворка ў фільме.

Тое, што аўтары праз канкрэтныя падзеі нараджэння і барацьбы маленькай рэспублікі Рудабелкі, (яе не было і няма ні на адной геаграфічнай карце, але яна ўвайшла ў гісторыю нашага народа) паказалі нялёгкі шлях перамогі Савецкай улады — несумненная вартасць новага фільма. Цікавы ён і тым, што ўзнаўляе незвычайныя, мала асветленыя ў мастацтве старонкі народнай барацьбы за Савецкую ўладу.

Але ж мастацкі твор узрушае і ўздзейнічае тады, калі час і эпоха, адлюстраваныя падзеі адухоўлены людзьмі, калі сустракаешся з характарамі непаўторнымі, з людзьмі, чый жыццёвы лёс усхваляваў, след якіх застаўся не толькі ў гісторыі. **Чалавека ў працэсе росту або разбурэння** бачыў М. Горкі «галоўным матэрыялам мастацтва» і галоўным гарантам поспеху твора. Калі з гэтага боку паглядзець на фільм «Рудабельская рэспубліка», то не цяжка знайсці тлумачэнне, чаму ўсё ж не атрымалася твора, які б уражваў глыбока, запамінаўся надоўга.

Нельга сказаць, што фільм зусім пазбаўлены цікавых прываблівых людзей. Яны ёсць. Гэта перш за ўсё былы унтэр-афіцэр царскай арміі Алесь Салавей, якому рэвалюцыя даручыла Савецкую ўладу ў роднай вёсцы Рудабелка (яго ролю выконвае артыст Ю. Будрайціс). Праз увесь фільм правялі аўтары героя, шмат чаго зрабіць яму даручылі. І мы здольны высока ацаніць яго ўчынкі, нават захапіцца імі. Ён храбры, адданы рэвалюцыі, але перажыць «нутром», адчуць яго чалавечую сутнасць гледачу неяк не даводзіцца. Чаму? Відаць, таму, што на нашых вачах, у нашай прысутнасці не адбылося таго росту героя, пра які гаварыў М. Горкі. Салавей Будрайціса ўвайшоў у фільм, можна сказаць, з гатовым характарам, а пасля толькі пацвярджаў, што ён менавіта такі, а не іншы. Хацелася б адчуць яшчэ і індывідуальную адметнасць яго, каб можна было адрозніць яго ад іншых аналагічных кінагерояў.

Відаць, аўтар і рэжысёр разумелі аднапланавасць характару галоўнага героя і для «ўцяплення» яго ўвялі каханую дзяўчыну Марыну. У сцэнарыі яна была прыкавана да ложка, у рэжысёрскім сцэнарыі і фільме з'явіўся «сацыяльны матыў» — Марына траціць розум пасля таго, як на яе вачах казакі расстралялі бацьку. І ходзіць яна па фільме «блажэннай», уносячы смутак у душу героя. Толькі смутак гэты проста дэклараваны, бо лёс Марыны і Салаўя ніяк не перакрыжоўваецца і ад таго, якая яна, нічога не мяняецца ва ўчынках галоўнага героя. Не было б гэтай лініі ў фільме, нічога б не змянілася.

Амаль губляюцца ў натоўпе паплечнікі Салаўя па барацьбе. Немагчыма прадоўжыць «закадравы» лёс ні аднаго з іх, хоць эпізодаў, дзе дзейнічаюць Ус (У. Белахвосцік), Ляўкоў (І. Камароў), Званковіч (А. Мазлоўскі), Раговіч (Ю. Каморны) нямала. У памяці хутчэй узнікнуць Анупрый Драпеза і дзед Трошка. Можа і не новы ў кіно герой П. Кармуніна, і ўсё ж ён мае нешта сваё, сялянскае, чаго нестае іншым экранным рудабельцам. Складанасць пачуццяў беззямельнага селяніна дзеда Трошкі паказвае артыст Л. Кміт. Ён і рады, што атрымае зямлю (тайком ужо мерае яе), і не верыць, што яе больш ніхто не адбярэ ў яго. Наогул, адносіны сялян да дэкрэта аб зямлі паказаны ў фільме цікава, неяк не так, як было ў іншых аналагічных кінасітуацыях.

Затое «марскі раман» — каханне і жаніцьба былога марака Раговіча і дачкі ўпраўляючага баронскім маёнткам Гэлькі — амаль аперэтачны. Гэта нібы ўстаўны нумар, узяты напракат з «Небяспечных гастроляў» ці «Кароны Расійскай імперыі». А між тым гэтая сюжэтная лінія ў аповесці С. Грахоўскага не выглядала такой нематываванай і трафарэтнай.

Па-сур'ёзнаму паказаны ў фільме ворагі рэвалюцыі: генерал Урангель (М. Грынько), ротмістр Звонаў (Э. Вітарган) — людзі перакананыя, з моцнымі і рашучымі характарамі, у іх свая логіка дзеянняў. І генерал, і ротмістр лічаць сябе патрыётамі, для якіх галоўнае — лёс Расіі, цывілізацыі. Яны гатовыя дазволіць рабаваць радзіму і немцам, і белапалякам, толькі б «уціхамірыць галадранцаў».

Сутычкі Урангеля з рудабельцамі, Звонава з Салаўём — не асабістая варожасць, а класавая непрымірымасць. Можа толькі залішне многа месца адведзена ў сюжэце такім «дуэлям» (ды і наогул дэтэктыўна - прыгодніцкім сцэнам), з-за чаго адступілі на другі план важныя моманты нараджэння і жыцця самой рэспублікі. «Хістанне» ў бок знешне эфектных, а па сутнасці не глыбокіх і не арыгінальных па драматургіі эпізодаў адбілася і на стылістыцы кінатвора — яму нестае жанравай дакладнасці і кампазіцыйнай пругкасці.

Як бачым, трэці фільм маладога рэжысёра далёкі ад дасканаласці. Новы кінатвор зноў не стаў значнай з'явай у мастацтве. Шмат у чым ён застаўся на звычайным для беларускай кінастудыі апошніх год невысокім узроўні. А ўсё ж было за тое, каб падняцца над гэтым узроўнем: багаты, мала зведаны матэрыял, кваліфікаваны драматург, рэжысёрская сталасць... Вельмі шкада, што драматург і пастаноўшчык былі недастаткова патрабальныя да сябе — і тады, калі пісаўся сцэнарый (пры першым жа знаёмстве ў ім не цяжка заўважыць трафарэтныя рашэнні, недастатковую ўвагу да індывідуальных характарыстык герояў), і тады, калі здымаўся фільм: ілюстрацыйнасць, пераймальныя сцэны нібы пазычаны з іншых фільмаў, адсутнічае арыгінальны погляд на падзеі і герояў.

Такое характэрна не толькі для «Рудабельскай рэспублікі». Дэбютам у мастацкім кіно звярнуў на сябе ўвагу Ю. Дубровін. Пастаўлены ім тэлефільм «Побач з вамі» — шчыры і праўдзівы, цікавы дэталёва даследаваным вобразам простай савецкай жанчыны, машыністкі Каці (за ролю яе артыстка А. Клімава адзначана фестывальнай прэміяй). А пасля Ю. Дубровін задаволіўся штампамі і трафарэтамі ў «Дзесятай частцы шляху», знешняй эфектнасцю ў «Сваім хлопцы». Пасля поспеху і шырокага прызнання фільма «Іван Макаравіч» (ён быў трэці пасля навелы «Мост» і кінааповесці «Іду шукаць») шмат нараканняў было І. Дабралюбаву за «Шчаслівага чалавека».

Я дазваляю сабе толькі называць фільмы, не спыняючыся на тых здабытках і недахопах, якія ім уласцівыя, бо пра гэта шмат пісалася. Мне хацелася б толькі звярнуць увагу на тое, што маладыя мастакі, набыўшы рэжысёрскую сталасць, не заўсёды застаюцца патрабавальнымі да сябе. Інакш пастаўленыя імі фільмы былі б больш дасканалымі. Быць на ўзроўні часу, тварыць у адпаведнасці з высокімі ідэйна-эстэтычнымі крытэрыямі — да гэтага заклікае партыя. І гэты зварот да кожнага кінематаграфіста паасобку, і да творчай арганізацыі цалкам.

ТЫДЗЕНЬ ВЫЯЎЛЕНЧАГА МАСТАЦТВА

Адкрываць Тыдзень выяўленчага мастацтва ў Жодзіна стала традыцыяй. Вось і гэты раз ён пачаўся выстаўкай беларускай графікі ў клубе аўтамабілебудаўнікоў. Адкрыў выстаўку адказны сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР В. Варсоцкі. На здымках, якія зрабіў наш фотакарэспандэнт Ул. Крук, — некалькі сцэнак у залах, дзе разгорнута экспазіцыя.

У час тыдня будзе разгорнута яшчэ некалькі выставак. Яны адкрыюцца ў Нясвіжы, Слуцку, Маладзечне, у калгасе «Маяк камунізма».

Цікавая выстаўка самадзейных мастакоў аднаго з прамысловых прадпрыемстваў Мінска наладжана ў выставачнай зале Саюза мастакоў.

Па плане тыдня намечана правесці шэраг лекцый, сустрэч працоўных Мінска з вядучымі мастакамі рэспублікі.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

У Гродне адбылася прэм'ера спектакля «Пад зоркамі», створанага па матывах рамана Піліпа Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах». Пастаноўка заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР А. Струніна, мастацкае афармленне М. Януніна.

На здымках: злева — сцэна са спектакля: у ролі Мар'і артыстка Л. Свярдлова, Андрэя — народны артыст БССР Я. Кімберг; справа — Піліп Пестрак сярод артыстаў Гродзенскага драматычнага тэатра.

Фота А. ПЕРАХОДА (БЕЛТА).

ПАСЛЯ ВЫСТАЎКІ Ў МАНЕЖЫ

Зanальная выстаўка твораў мастакоў Савецкай Беларусі і Савецкай Малдавіі, прысвечаная 50-годдзю ўтварэння СССР, закрылася.

Зусім зразумела, што надзённыя пытанні творчага працэсу, якія паставіла на парадак дня гэтая творчая справаздача ў Манежы, патрабуюць далейшага абгаварэння, пачатак якому быў пакладзены на абмеркаванні выстаўкі ў Маскве.

Заслугоўваюць увагі і ўражанні маскоўскіх гледачоў ад твораў беларускага мастацтва. Некаторыя з іх прапануем увазе чытачоў.

ДОБРЫ ДЗЕНЬ, БЕЛАРУСЬ!

Я даўно ўжо люблю карціну М. Данцыга «Партызанскае вяселле». Гэта, па сутнасці, аповесць аб перамозе жыцця над смерцю. Усё незвычайнае ў гэтым вяселлі і, здаецца, усё супраць яго — нават пачарнелыя ад ваеннага ліхалецця дрэвы. Але жыццё цвёрда крочыць па роднай зямлі...

Многа работ мастакоў Беларусі прысвечана тэме Вялікай Айчыннай вайны. І гэта невыпадкова. Бо ніколі не забудзе Беларусь - партызанка сваё гераічнае мінулае. Сярод работ гэтай тэмы індывідуальнасцю творчых рашэнняў вылучаюцца, на мой погляд, карціна В. Грамыкі «Жанчынам Вялікай Айчыннай прысвячаецца», графічныя лісты А. Кашкурэвіча «Маці» і Л. Асецкага «Звязда».

Надоўга запамінаецца скульптурны партрэт партызанскай сям'і, створаны Л. Гумілеўскім з пачуццём цёплага гумару. Здаецца, яшчэ хвіліну назад гэтыя людзі цягнулі на руках гармату цераз балота — і вось прыселі адпачыць. І мы бачым мірныя аблічвы працаўнікоў, гатовых зараз жа вярнуцца да штодзённай працы. Не, вайна не здольная спустошыць душу чалавека, калі ён змагаецца за справядлівую справу, — быццам гаворыць нам мастак і пераканаўча пацвярджае гэта вырашэннем вобразаў сваіх персанажаў, якіх ён сапраўды любіць.

Як Каўказ немагчыма ўявіць сабе без горных кручаў, так і Беларусь не ўяўляеш без Палесся. Жывапісец Г. Вашчанка здолеў перадаць арганічнасць сувязі палешукоў з роднаю зямлёй. Сяляне ў яго карціне «Маё Палессе» — зямныя, неадрыўныя ад роднага лесу, раздольнага поля, імклівага палёту жураўоў у небе. Твор гучыць сапраўды рамантычна.

Дакладна перадае стан прыроды і настрой сельскіх працаўніц мастачка Р. Кудрэвіч. Яе карціна «Майскі дожджык» прыгожая па каларыце, змястоўная.

Прасочваецца ў роздуме беларускіх мастакоў пра сённяшняе жыццё і кірунак, уласцівы ўсяму савецкаму выяўленчаму мастацтву. Я маю на ўвазе асэнсаванне працэсу мірнага наступлення новага на старое. Вось, напрыклад, «Мой дом» В. Сумарава. Гэта дэталёвы расказ пра побыт ускраіны вялікага горада. Каму не знаёмы цікаўныя кабеты, што выглядаюць з-за фіранак на мясцовае жыццё-быццё, «вечныя» бабулькі ля «парадных пад'ездаў». І зусім не выпадковая тут каза. А новыя — са шкла і бетону — гмахі ўжо зусім побач...

Уражваюць многія партрэты, створаныя беларускімі скульптарамі. У лепшых традыцыях класічнага стылю выкананы скульптурны партрэт І. Апанскага. Яго аўтар — З. Азгур. Цвёрдым, як метал, здаецца дрэва, з якога выкананы партрэт Героя Савецкага Саюза М. Шмырова. Магутная галава выходзіць быццам з навечна сплеценых векавых карнявішчаў, якія сімвалізуюць сувязь героя з каранямі гераізму — з народам. Аўтар гэтага партрэта — С. Вакар.

Ёсць у жывапісцаў работы, якія, на мой погляд, толькі выйгралі б ад больш крытычнага падыходу аўтараў да сваіх твораў, да сваіх пошукаў. Так, напрыклад, успрымаеш як недавершаную работу жывапісца А. Малішэўскага «Хірург». Ад задумлівага, стомленага аблічча галоўнага персанажа гэтай карціны адцягваюць увагу фігуры, якія яўна пераклікаюцца з старадаўнімі фрэскамі часоў старажытнаегіпецкіх фараонаў.

Радуе сучаснае беларускае прыкладное мастацтва. Ткацтва, кераміка, цацкі з дрэва і саломкі, шкло, метал...

Вельмі нечаканыя па задуме і выкананні «Монстры» У. Мураўвера з ціхадзьмутага шкла.

Яфім БАЕВЕР,
журналіст.

ПАЭЗІЯ ЗВЫЧАЙНАГА І НЕЗВЫЧАЙНАГА

Прынята гаварыць, што вельмі складана адкрываць паэзію ў звычайным. Думаю, што і ў незвычайным адкрываць яе нялёгка. Больш таго, тое, што для аднаго — звычайнае, для другога — зусім наадварот. У гэтым я пераканалася на многіх выстаўках выяўленчага мастацтва. У тым ліку і нядаўна — у Манежы, дзе ўпершыню настолькі ўсебакова пазнаёмілася з мастацтвам Беларусі і Малдавіі.

Так, напрыклад, для мяне «Партызанскае вяселле» М. Данцыга — твор пра незвычайнае. Тое ж магу сказаць пра карціны В. Грамыкі, Н. Воранава, М. Савіцкага. Яны выклікаюць складаныя, незвычайныя перажыванні. Яны прымушаюць хвалявацца. Карацей кажучы — такія творы робяцца падзеямі твайго асабістага жыцця.

Мне вельмі падабаюцца на сучасных выстаўках работы так званага «традыцыйнага» плана, як, напрыклад, задушэўны пейзаж Г. Азгур «Прагаліны» або В. Вярсоцкага «Парыж. Вуліца Мары-Роз». І ў той жа час мне вельмі пасуе тое ўнутранае пачуццё, якое нараджаюць работы накшталт «Майго нараджэння» Л. Шчэмелева або «1941 год» З. Літвінавай.

Гэта вельмі складаны свет — сучаснае выяўленчае мастацтва. У мастакоў Савецкай Беларусі такія разнастайныя творчыя пошукі! Амплітуда іх — шырокая: ад твораў А. Шыбнёва, І. Давідовіча да твораў Л. Дударэнкі і В. Сахненкі. Асабліва спадабаліся мне «Вершы» І. Давідовіча.

Уласна, усё гэта — першыя ўражанні. Многае яшчэ трэба перажыць, перш чым сказаць, што ўражанні ўжо адстаяліся. Але адно несумненна — многія творы беларусаў запамінаюцца назаўсёды. Такімі творамі для мяне, апрача некаторых названых вышэй, сталі маленькія пейзажы Я. Красоўскага і К. Касмачова, вялікія пейзажы В. Цвірко.

І яшчэ пра адно ў заключэнне. Сярод твораў графікі мяне вельмі моцна ўразілі лісты А. Кашкурэвіча, прысвечаныя людзям у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Многае пачынаеш разумець, калі думаеш пра такія творы.

Вера МАРКЕЛАВА,
канструктар.

З ПАЧУЦЦЁМ ЧАСУ

Творы мастакоў Савецкай Беларусі ўсё часцей трапляюць на ўсесаюзныя мастацкія выстаўкі і ўсё часцей становяцца сапраўднымі падзеямі для ўсесаюзнага гледача. Дагэтуль мне добра былі вядомы маляўнічыя, хвалюючыя пейзажы В. Цвірко, Г. Азгур, асобныя карціны М. Савіцкага. А на апошняй выстаўцы ў Цэнтральнай выставачнай зале Масквы, можна сказаць, я адкрыла для сябе Беларусь — край, у якім мне не давялося пакуль што пабываць. Але вось паглядзела выстаўку — і быццам пабывала. І справа не ў тым, што пабачыла пейзажы і партрэты, якія далі мне пэўную інфармацыю пра край. Зусім не. Куды істотней тое, што з усіх убачаных твораў, вельмі розных па змесце і форме, перада мной паўстаў характар беларуса — чалавека вельмі чулага да прыгажосці свету, чалавека валявога і рашучага ў абароне ўсяго, што яму дорага.

Пейзажы Я. Красоўскага, К. Касмачова. Яны вельмі розныя па жывапіснай манеры. У іх уразіла яшчэ і тое, што мне самой добра знаёма — Масква, Крым. Нешта істотнае падказалі мне гэтыя пейзажы — тое, чаго я, можа, раней не заўважала сама...

Цікава было пазнаёміцца з такімі работамі, як «І з'езд РСДРП» М. Манасзона, «1941 год» З. Літвінавай, «Клятва» І. Стасевіча, партрэт Якуба Коласа, напісаны У. Стальмашонкам, «Кастрычнік» А. Шыбнёва, «Ранняя вясна» І. Карасёва.

Да густу прыйшліся мне і творы беларускіх графікаў Б. Заборава, А. Кашкурэвіча, В. Шаранговіча, А. Зайцава.

А галоўнае, пра што хочацца сказаць, — гэта пра адчуванне нашага часу, якое жыве ў творах беларусаў.

Гэта вялікае і складанае мастацтва — творчасць мастакоў Савецкай Беларусі.

Л. БЫВАЛІНА,
эканаміст.

Канстанцін ЦІТОЎ

Памёр пісьменнік Канстанцін Маркавіч Цітоў.

К. М. Цітоў нарадзіўся ў 1905 годзе ў вёсцы Сачкавічы Клімаўскага раёна Бранскай вобласці. Вучыўся ў сельскай школе і вышэйшым пачатковым вучылішчы. У 1924 годзе паступіў у Ленінградскі універсітэт. Пасля служыў у Чырвонай Арміі. З 1937 года працаваў у рэдакцыях газет «Советская Белоруссия» і «Літаратура і мастацтва», быў кансультантам у кабінеце маладога аўтара СП БССР. У час Вялікай Айчыннай вайны служыў у Савецкай Арміі спецыяльным карэспандэнтам ваенных газет.

Член КПСС з 1943 года. Узнагароджан ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны І і ІІ ступеняў і медалямі.

Першы зборнік вершаў К. М. Цітова «Выступление в путь» выйшаў у 1941 годзе. Пасля вайны выйшлі кнігі яго паэзіі «Солдатские строки», «Искатели», «Сердце земли», «Локоть друга», «Ручеек». Пакінуў ён літаратурную спадчыну і для дзяцей: зборнік вершаваных казак «Якубава каша», аповесць «Лесной маршрут», апавяданні «Изумрудный гусь». Актыўна працаваў ён у галіне перакладу з беларускай мовы на рускую.

Светлая памяць аб Канстанціну Маркавічу назаўсёды застанецца ў сэрцах яго таварышаў і чытачоў.

ПРАЎЛЕННЕ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР.

●

Памёр Канстанцін Цітоў. Перастала біцца сэрца чалавека, голас якога задушэўна гучаў у нашым вялікім паэтычным хоры. Канстанцін Цітоў услаўляў у сваіх творах любоў да нашай Радзімы, да жыцця і нянавісць да ворагаў сацыялістычнай Бацькаўшчыны.

Сын Расіі, ён амаль усё сваё свядомае жыццё правёў у Беларусі. Тут, на нашай роднай зямлі, упершыню прарэзаўся, расцвіў і ўзмужнеў яго паэтычны голас. Гады літаратурнай працы ўвянчаліся яго зборнікамі «Выступление в путь», «Мы поклялись», «Локоть друга», «Ручеек», «Солдатские строки», а таксама кнігамі для нашых маленькіх чытачоў: «Лесной маршрут», «Изумрудный гусь» і інш.

Прайшоўшы праз полымя вайны, Канстанцін Маркавіч Цітоў, заўсёды быў верны тэме абароны Радзімы, патрыятызму і інтэрнацыянальнай дружбы. Многа сіл ён аддаваў выхаванню маладых літаратараў, любоўна ставіўся да іх першых паэтычных крокаў.

Вялікія заслугі Канстанціна Цітова перад беларускай літаратурай, як паэта-перакладчыка. Ён многа зрабіў для таго, каб гучалі на рускай мове лепшыя творы пісьменнікаў зямлі Купалы.

Мяне асабіста звязвала шматгадовая дружба з Канстанцінам Цітовым па рабоце ў нашым савецкім друку. Я заўсёды ведаў яго як задушэўнага, працалюбівага і бескарыслівага чалавека. І цяжка паверыць, што так нечакана абарваўся голас песняра, дарагога майго Косці. Але я веру, што яго палымяныя вершы будуць доўга жыць. Сапраўдная паэзія не памірае.

Навекі бывай, мой дарагі і слаўны дружа.

Анатоль АСТРЭЙКА.

Праўленне Саюза кампазітараў БССР выказвае глыбокае спачуванне кампазітару Анчыкаву Р. А. з прычыны смерці яго маці.

БЕЛАРУСЫ Ў ПЕЦЯРБУРЗЕ

У дакастрычніцкі час у Беларусі не было ніводнай вышэйшай навучальнай установы, і беларуская моладзь, каб атрымаць вышэйшую адукацыю, вымушана была ехаць за межы сваёй старонкі, часцей за ўсё ў сталіцу Расіі—Пецярбург. Сюды ж, у пралетарскі цэнтр краіны, нямала беларусаў прыязджала шукаць работы на заводах і фабрыках. Апынуўшыся ў Пецярбурзе, многія беларускія студэнты і рабочыя не адрываліся ад роднай глебы, іх глыбока хвалявалі балючыя пытанні становішча роднага народа. Гэта і з'явілася грунтам для ўзнікнення ў Пецярбурзе беларускага грамадскага руху, даследаванню якога і прысвечана новая кніга Р. Семашкевіча. Хаця факты, якія разглядае даследчык у сваёй працы, у большасці не новыя, аднак, сабраныя ў адно цэлае і аб'яднаныя адной тэмай, яны атрымліваюць новае і больш глыбокае асвятленне. Прачытаўшы кнігу Р. Семашкевіча, выносіш яскравае ўяўленне пра той велізарны ўклад, які зрабілі пецярбургскія беларусы ў справу нацыянальнага ўзраджэння сваёй радзімы.

Падзеяй першаступеннага гістарычнага значэння для Беларусі было заснаванне ў 1881 годзе беларускага гуртка «Гоман», які выдаў у 1884 годзе два нумары аднайменнага часопіса. Усебакова аналізуючы артыкулы часопіса, аўтар паказвае, што гоманаўцы ўпершыню распрацавалі праграму нацыянальнага развіцця беларусаў. Будучы гарачымі патрыётамі Беларусі, яны аднак не ўпалі ў сепаратызм і засталіся перакананымі інтэрнацыяналістамі. Такое правільнае і глыбокае вырашэнне нацыянальнага і іншых пытанняў тлумачыцца тым, што гоманаўцы адчулі на сабе ўздзеянне марксізма. І сапраўды, яны горача віталі першую рускую марксісцкую арганізацыю «Вызваленне працы» і прысвяцілі ёй асобны артыкул у сваім часопісе. Таму, на нашу думку, «Гоман» нельга лічыць народніцкай групай, бо з яго фактычна пачынаецца развіццё беларускай марксісцкай думкі.

Аўтар адкрыў новыя факты ў рэвалюцыйнай дзейнасці А. Гурыновіча ў Пецярбурзе. Хаця Бр. Эпімаху-Шыпілу была прысвечана першая кніга Р. Семашкевіча (1969 г.), аднак і ў новай працы даследчык не мог абмінуць гэтага выдатнага дзеяча, бо ён быў цэнтральнай фігурай беларускага руху ў Пецярбурзе. Аўтар тут падрабязна разгледзеў яго рукапісную «Беларускую хрэстаматыю», дзякуючы якой да нас дайшлі многія творы беларускай літаратуры.

У кнізе паказана, якое важнае значэнне для Я. Купалы мела яго чатырохгадовае знаходжанне ў Пецярбурзе. Менавіта ў гэты час ён сфармаваўся як вялікі нацыянальны паэт Беларусі. Вельмі слушна палемізуе Р. Семашкевіч з тымі аўтарамі, якія беспадстаўна даводзілі, што Я. Купала не меў нічога агульнага з рэдакцыяй «Нашай нівы», а апошнюю лічылі рэакцыйнай газетай. Але наўрад ці мае рацыю аўтар, калі называе «Гусляр» Я. Купалы зборнікам няпоўных магчымасцей.

Р. Семашкевіч уважліва разгледзеў дзейнасць беларускага навукова-літаратурнага гуртка, арганізаванага пры Пецярбургскім універсітэце ў 1912 годзе. Галоўнае значэнне яго ў тым, што з яго дзейнасці пачалося сталае развіццё беларускай навукі.

Значнае месца ў кнізе адведзена выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца». Аналізуючы шматлікія выданні яе, аўтар зрабіў нямала каштоўныхназіранняў.

Выдатнай з'явай у развіцці беларускай публіцыстыкі быў часопіс «Раніца», адзіны нумар якога выйшаў у Пецярбурзе ў 1914 годзе. Відаць, далейшаму выданню яго перашкодзіла першая сусветная вайна. Аўтары часопіса выявілі глыбокае разуменне задач, якія сталі тады перад беларускай інтэлігенцыяй, і вельмі шкада, што даследчык не зрабіў спробы расшыфраваць іх псеўданімы.

У кнізе ёсць і іншыя прабелы. Так, у ёй не асветлена знаходжанне Цёткі ў Пецярбурзе, нічога не гаворыцца пра ўдзел беларусаў у пецярбургскіх рэвалюцыйных падзеях 1905—1906 гадоў. На нашу думку, не варта было аўтару парушаць храналагічны парадак выкладання матэрыялу. Напрыклад, пра гурток «Круг беларускай народнай прасветы», які ўзнік у 1902 годзе, лепш было б гаварыць перад разглядам знаходжання Я. Купалы ў Пецярбурзе і дзейнасці універсітэцкага гуртка, а не пасля, як гэта зроблена ў кнізе.

Сям-там у даследаванні трапляюцца няўдалыя выразы. Так, нельга на той падставе, што беларускія грамадскія дзеячы, якія не мелі ўласных сродкаў, вымушаны былі дзе-небудзь працаваць, рабіць вывад, што «супрацоўнічаючы з царызмам у адной галіне, яны разбівалі ўстоі царызму ў значна большым плане і маштабе». Далёка не кожную працу ў той час можна назваць супрацоўніцтвам з царызмам. Або такі вывад: «Асаблівасць беларускага руху ў Пецярбурзе ў тым, што ён хоць і адбываўся ў сталіцы Расіі, быў звернуты ўсё ж да беларускага народа». А як жа б ён узнік, калі б не быў звернуты да беларускага народа? Цяжка зразумець і такі сказ: «Выданне «Жалейкі» нанесла суполцы новы, ужо другі сур'ёзны ўдар з боку ўлад». Хто ж нанёс удар: «Жалейка» ці ўлады? Гэтых і іншых нязграбных фармулёвак пры больш уважлівым рэдагаванні кнігі можна было б пазбегнуць.

Магчыма, што, па прыкладу працы Р. Семашкевіча, будуць напісаны даследаванні пра беларускі рух у іншых гарадах Расіі, у прыватнасці, у Маскве, Вільні, Кіеве, Варшаве, Дэрпце, і тады мы будзем мець больш грунтоўнае ўяўленне пра яго характар і маштабы.

М. ЕРМАЛОВІЧ.

Р. Семашкевіч. «Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе». Выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна. Мінск, 1971.

ПАЭЗІЯ І МУЗЫКА

У СНЕЖНІ 1955 года ў Беларускім тэатры оперы і балета адбылася прэм'ера першай беларускай оперы для дзяцей — «Марынка» Р. Пукста. Лібрэта яе напісала паэтэса Э. Агняцвет па матывах уласнай паэмы «Песня пра піянерскі сцяг». На яе ж словы кампазітар Д. Лукас стварыў вакальны цыкл для голасу і фартэпіяна «Поры года», які складаўся з дзевятнаццаці рамансаў, а П. Падкавыраў—кантату для хору, саліста і сімфанічнага аркестра «Піянерскі касцёр міру».

Трэба сказаць, што з імем Эдзі Агняцвет звязаны многія старонкі беларускай музыкі.

На яе тэксты напісан і рад іншых музычных твораў: акапэльных і змешаных хораў, рамансаў і песень для голасу і фартэпіяна, мноства песень для дзяцей. Да вершаў паэтэсы звярталіся кампазітары Л. Абеліёвіч, М. Аладаў, А. Багатыроў, Я. Глебаў, І. Кузняцоў, І. Лучанок, У. Алоўнікаў, С. Палонскі, Я. Цікоцкі, Э. Тырманд, М. Чуркін, М. Шнейдарман і многія іншыя.

У чым «сакрэт» такой папулярнасці паэтэсы сярод творцаў беларускай музыкі? На маю думку, ён заключаецца ў тым, што вершы Э. Агняцвет вылучаюцца не толькі змястоўнасцю, добрым паэтычным густам, але і своеасаблівай напеўнасцю і музычнасцю. Дадам яшчэ, што Э. Агняцвет сама любіць музыку, часта ў сваёй творчасці звяртаецца да чыста музычных тэм. Прыгадаем хаця б яе зборнік «Круглы год», у якім ёсць вершы «Па бетховенскіх мясцінах», «Казкі венскага лесу», «Што схавана ў скрыпцы?», «Піянерская гама» і інш.

Шырока прадстаўлена «музычная тэма» і ў новым зборніку Э. Агняцвет «Жаданне». Так, у вершы «Апасіяната» паэтэса малюе вобраз геніяльнага Бетховена:

Вы дарэмна шукаеце тут
Перазвонаў крыніцы!
Гэта—боль чалавечых
пакут,
Гэта—гул навальніцы
І трывожнага ветру парыў,
І арліныя крыкі.
Гэта—радасць, якую
стварыў
Пакутнік вялікі.

У вершы «Мелодыі Шапэна» Э. Агняцвет выказвае свае ўражанні ад музыкі польскага кампазітара, у якой «скачуць іскры Віслы белапеннай і мазурку скача ўся карчма», гучаць рытмы гераічнага эцюда, адчуваецца балючае жаданне Шапэна зноў пабачыць радзіму.

Надзвычай прывабныя вершы «Скерца» і «Баркарола», а таксама верш «Ронда», у якім пераасэнсоўваецца фальклорна-песенны вобраз беларускай рабіны.

Свайму зборніку Э. Агняцвет надала эпіграф з уласнага верша:

Я веру ў добры сэнс
прыкмет,
І той прыкметай ганаруся,
Што мой, не вельмі ціхі,
свет
Пачаўся тут, на Беларусі.

Гэтым адчуваннем гордасці і любві да роднае краіны прасякнуты лепшыя вершы новага зборніка. Сярод іх трэба назваць такія, як «Беларусі», «Кожнаю сасною», «Паверка», «Як нараджаецца вясна», «Будучыя раёны», «Віцебшчына», «Наваполацкае світанне». У іх паэтэса любуецца прыродай Беларусі, апявае характар яе людзей. Пачуцці ўласнай злітнасці з краінай гучаць у такіх пранікнёных радках:

Калі ўпаду я ў дарозе,—
Сябры мае,
чуткам не верце!
Я прыдарожнаю бярозай
Устану
далёка ад смерці.

А побач з гэтым вершы, звязаныя з падзеямі Айчыннай вайны, поўныя жальбы і смутку. Можна прыгадаць верш «Міша Камінскі»—аб трагедыі Хатыні, а таксама шчырыя і надзвычай уражлівыя вершы «Дзе вы цяпер, мае хлопцы мілыя», «Ліст брату», «Барыс-два», «Маці невядомага салдата».

Не дзіўна таму, што ў зборніку ёсць нямала радкоў, прысвечаных барацьбе за мір, лепшыя ідэалы чалавецтва. Гэта «Хай часцей смяюцца дзеці», «Ветэран», «Вяселле».

У многіх вершах паэтэса ўслаўляе характар, натхнёную працу чалавека-будаўніка. Асобныя з іх прысвечаны нашай моладзі, пра якую Агняцвет піша з вялікай сімпатыяй і заклапочанасцю.

Пра зборнік «Жаданне» можна сказаць, што ён цікавы, багаты па тэматыцы, надзвычай паэтычны і напісаны з сапраўдным майстэрствам. Яго загортваеш з жаданнем новых сустрэч з паэтэсай.

Д. ЖУРАЎЛЁЎ,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

Э. Агняцвет. «Жаданне». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

ДЗЕ ПЕСНЯ ЦІХАЯ ЗВІНІЦЬ...

ГЭТАЯ КНІГА, скажу адразу, мяне ўсхвалявала. З першых жа радкоў кранае шчырасць і натуральнасць паэтавых лірычных выказванняў. Ну, як не паверыць, напрыклад, у такое прызнанне К. Кірэенкі:

Забараніце піць і есці —
Я ўсё сцярплю, перажыву.
Але на міг не дайце песні—
Я і душу сваю парву.
Якой бы страшнаю пакутай
Жыццё ні ўздумала чарніць—
Адно хай мне пакіне:
смутак,
Дзе песня ціхая звініць...

Гэтыя радкі з'яўляюцца своеасаблівым пралогам і эпілогам кнігі.

«Кніга ста песень» не такая ўжо і «салідная». У ёй—усяго сто шэсцьдзесят старонак. Але затое амаль на кожнай з іх — песня, і амаль у кожнай гэтай песні б'ецца, пульсуе жывая думка паэта, амаль кожная з гэтых песень сагрэта яго жывым, чалавечым пачуццём,—і гэтыя думкі і пачуцці вабяць, трывожаць, выклікаюць маё, чытацкае, суперажыванне.

Сто песень... Сто жывых
паданняў...
Сто дум... І сто адказаў ім...
І сто — са ста дарог —
жаданняў,
І сто пытанняў перад тым...

Не бяда, што мелодыі песень часам адны і тыя ж, але, тым не менш, іх гучанне рознае — то прызыўна-набатнае, то прыглушана-ціхае, то вясёлкава-радаснае, то лірычна-напеўнае:

Бунтуе сэрца ў чыстым слове,
І мара свеціцца здаля.
Я зноў іду к табе на
споведзь,
Мая любімая зямля...
. . . .
...Не ўдар, не кінь ахвяру ў
прысак,
А падымі і асвяці.
Бо я ж яшчэ тых слоў не
высек,
З якімі б мог
к табе прыйсці...

Многа розных тэм і праблем закранае паэт, але ўсе яны знітаваны ў адну вялікую тэму — тэму шчырай сыноўняй любві да сваёй Радзімы. Здаецца, выкінь адну са ста песень, і разбурыцца ўся гама стройнай, захапляючай мелодыі, разбурыцца цэльная, праспяваная на адным дыханні гэтая велічная песня любві, у якой і роздум аб сучасным і будучым, і ўспамін ваенных часоў, і звычайны, будзённы чалавечы клопат.

Ніхто не выбірае сабе Радзіму, як не выбіраюць бацьку ці маці. Такога чалавеку не дадзена. Але ўжо адным нараджэннем ён да скону жыцця свайго павінен берагчы аб ёй памяць, аддаваць ёй сваю пяшчоту і любоў, дзе б ні быў, што б ні рабіў. Бацькоўскі парог нельга забыць:

Парог бацькоўскі мілай хаты,
Як ты мне сніўся! Як завеш
З тых дзён, калі дыханнем
мяты
Павёў за пырнік родных меж!
. . . .
Але ва ўсіх турботах плодных
Я помніў добра, мой парог,
Што гэта ты мяне, мой родны,
Вучыў зрабіць свой першы
крок.

От па гэтай, пэўна, прычыне з такой пяшчотай і любоўю гаворыць паэт пра наш родны Сож, пра светлыя сасновыя бары над ім, пра любую сэрцу Беларусь.

Асабліва яскрава праступае ў паэта любоў да роднай зямлі тады, калі ён знаходзіўся ў ЗША. Шчыра і непасрэдна гучыць яго голас, але ў ім многа «смутку і жальбы» ад таго, што «далёка ластаўкі ляцяць». Вершам «Слухайце ластавак» адкрываецца другі раздзел кнігі К. Кірэенкі — «замежны». Праўда, некаторыя з вершаў гэтага раздзела крыху дэкларатыўныя («Пліз», «Я бачыў людзей» і інш.). Усё ж і ў большасці з іх шмат непадробнага хвалявання. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова прачытаць хоць от гэты верш — «Беларусь з Нью-Йорка»:

...Беларусь,
Як люблю я цябе, ты знаеш,
навек,
Ты ведаеш, як я цябе
шанаваў.
Але я не думаў, што мой па
табе смутак
Будзе такі ж бясконцы, як
любоў сама.
Я не думаў,
Не думаў,
Што каб гэта ўсё пазнаць,—
Трэба так мала, —
Толькі адчуць,
Што зямліцы тваёй
Пад нагамі
Няма..

Дапамагчы чытачу глыбей зразумець і адчуць гэта—ці так ужо і мала, каб сказаць пэўна: «Кніга ста песень» К. Кірэенкі вартая нашай самай пільнай увагі.

І. МЯДЗВЕДЗЕЎ.
Гомельскі раён.

К. Кірэенка. «Кніга ста песень». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

ДРУГОЕ, ПЕРАПРАЦАВАНАЕ

У КАНЦЫ мінулага года ўкраінскае выдавецтва «Дніпро» выпусціла ў свет кнігу Багдана Чайкоўскага «Незабутня сторінка дружби (Т. Г. Шевченко і білоруська література)». Гэта другое — дапоўненае і перапрацаванае — выданне работы ўкраінскага літаратуразнаўцы, якая мае непасрэдныя адносіны да беларускай літаратуры.

Тэма «Тарас Шаўчэнка і беларуская літаратура» і ў беларускім, і ва ўкраінскім літаратуразнаўстве распрацоўваецца даволі актыўна і мае прыкладна 60-гадовую гісторыю (калі лічыць яе пачаткам з'яўленне артыкула Р. Зямкевіча «Тарас Шаўчэнка і беларусы», апублікаванага ў «Нашай ніве» 24 лютага 1911 года). Больш за сотню спецыяльных артыкулаў і паўдзесятка асобных выданняў (брашур і кніг) — вялікі колькасна паказчык інтэнсіўнасці распрацоўкі гэтай складанай тэмы, якая ўсё ж яшчэ далёка не вычарпана, не асветлена ўсебакова і з адпаведнай глыбінёй.

Ініцыятыва ў вывучэнні цесных сувязей вялікага ўкраінскага Кабзара з Беларуссю, яе культурай і літаратурай належыць беларускім літаратуразнаўцам і пісьменнікам. Услед за імі ў асвятленне гэтай важнай праблемы ўключыліся і ўкраінскія даследчыкі, сярод якіх віднае месца займае аўтар рэцэнзуемай кнігі.

Упершыню кніга Б. Чайкоўскага з'явілася ў тым жа выдавецтве «Дніпро» ў 1964 годзе. Яна не была ацэнена крытыкай аднадушна — выклікала і станоўчыя, і адмоўныя водгукі. Апошнія былі звязаны ў асноўным з нацяжкамі і неабгрунтаванымі сцвярджэннямі аб уплыве Шаўчэнкі на тых ці іншых беларускіх пісьменнікаў. Гэтыя пралікі ў асноўным ліквідаваны ў новым выданні, у сувязі з чым яго сапраўды трэба прызнаць не толькі дапоўненым, але і перапрацаваным. Дапаўненне ішло галоўным чынам ушыркі — за кошт прыцягнення матэрыялаў не толькі з галіны літаратуры і фальклору, але і жывапісу, і іншых відаў мастацтва.

Кніга, нягледзячы на некаторае шматслоўе, чытаецца лёгка. Яна вабіць не толькі актуальнасцю тэмы, багаццем матэрыялу, але і жывасцю, вобразнасцю выкладання. Аўтар добра ведае матэрыял і свабодна аперыруе ім.

Б. Чайкоўскі дэталёва спыняецца на знаёмстве Шаўчэнкі з Беларуссю, жабрацкім жыццём яе працоўнага народа, фальклорам, літаратурай і аматарскім жывапісам. Аўтар выкарыстоўвае не толькі рэальныя факты, а і робіць шматлікія здагадкі. Праўда, часам гэтыя здагадкі не маюць рэальнай асновы. Напрыклад, Б. Чайкоўскі мяркуе, што Шаўчэнка «мог ведаць» паэму «Тарас на Парнасе», у што «няцяжка паверыць» толькі на той падставе, што ўкраінскі паэт быў знаёмы з роднаснай ёй «Энеідай навыварат». У такім жа плане сцвярджаецца, што, магчыма, украінскі паэт быў знаёмы з творчасцю Паўлюка Багрыма, а таксама з творчасцю Яна Чачота, В. Дуніна-Марцінкевіча і некаторых іншых беларускіх пісьменнікаў — сучаснікаў Шаўчэнкі.

Іншы раз Б. Чайкоўскі спачатку выказвае здагадку, а затым на аснове яе робіць ужо катэгарычнае сцвярджэнне. Так, ён падрабязна гаворыць аб магчымасці знаёмства Кастуся Каліноўскага з украінскім Кабзаром, хаця ў пацвярджэнне гэтага не можа прывесці важкіх фактаў ці дакументальных матэрыялаў. Затым ён ужо з упэўненасцю заяўляе, што К. Каліноўскі (у чым «сумнявацца не прыходзіцца») добра ведаў жыццё і творчасць Шаўчэнкі і без агаворак канстатуе ўздзеянне апошняга на публіцыстыку і паэзію беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата (дарэчы, гэта думка не новая, а таму трэба было б зрабіць адпаведныя спасылкі, якія і ў некаторых іншых выпадках адсутнічаюць). І, нарэшце, нечакана сцвярджаецца, што К. Каліноўскі ўваходзіў у «кола знаёмых Шаўчэнкі, якія цяснейшым чынам звязалі сваю долю з доляй беларускага народа».

У другім раздзеле кнігі аўтар гаворыць аб блізкасці гістарычнага лёсу, культуры і літаратуры ўкраінскага і беларускага народаў, аб тым, што даволі часта іх дзеячы ўзаемна звярталіся да фальклорнага і літаратурнага багацця беларусаў і ўкраінцаў. Нельга не згадзіцца з Б. Чайкоўскім у тым, што «не многа знойдзецца ў свеце краін-сясцёр, лёс працоўнага люду якіх так высакародна быў бы асвечаны сумесна пралітай крывёю ў барацьбе супраць агульнага ворага, вусная творчасць якіх так цесна перапляталася б сваімі карэннямі, мастацкая літаратура якіх стала б такой блізкай і роднай для абодвух народаў...» І хаця такія экскурсы ў гісторыю нашых народаў прамых адносін да тэмы не маюць, яны ўсё ж дапамагаюць яе раскрыццю, як бы рыхтуючы чытачоў да ўспрымання асноўнага прадмета.

Уплыву Т. Р. Шаўчэнкі на беларускую літаратуру, фальклор і жывапіс прысвечана другая палова (тры раздзелы) рэцэнзуемай кнігі. Тут разглядаецца творчасць Ф. Багушэвіча, Янкі Лучыны, А. Гурыновіча, Цёткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, а таксама Янкі Журбы, Канстанцыі Буйло, А. Гурло, Паўлюка Труса, Максіма Танка, Янкі Брыля, Піліпа Пестрака, Кандрата Крапівы, Рыгора Нягая і некаторых іншых. На жаль, не заўсёды меркаванні і высновы даследчыка пераканаўчыя і слушныя. Так, дванаццаць старонак, прысвечаных творчасці Янкі Лучыны, не вельмі пераконваюць нас у тым, што гэты беларускі паэт непасрэдна вучыўся ў Шаўчэнкі, свядома арыентаваўся на яго. Тое ж трэба сказаць і пра А. Гурыновіча, а таксама пра такіх пісьменнікаў, як Фелікс Тапчэўскі, Альгерд Абуховіч і Марыя Косіч.

Яўным перабольшаннем з'яўляецца сцвярджэнне аўтара аб тым, што «з вопыту Шаўчэнкі беларускія паэты — заснавальнікі рэалізму ў родным пісьменстве — пачэрпнулі ідэю яднання літаратур рускага, украінскага, беларускага і польскага народаў». Гэта ідэя была вядома беларускім пісьменнікам і да Шаўчэнкі.

Гаворачы аб непасрэдным уплыве Тараса Шаўчэнкі на многіх беларускіх пісьменнікаў, Б. Чайкоўскі ў радзе выпадкаў недастаткова або і зусім не аргументуе сваіх сцвярджэнняў. Гэта тычыцца не толькі дарэвалюцыйнага, але і савецкага часу. Напрыклад, пра ўздзеянне Шаўчэнкі на П. Пестрака сказана ў кнізе вось што: «Зачараваны паэзіяй «Кабзара», Піліп Пестрак адчуў на сабе глыбокі ўплыў яе аўтара, што адбілася як на тэматыцы, так і на мастацкай манеры яго творчасці».

Заканчваецца работа Б. Чайкоўскага кароткім аглядам беларускіх мастацкіх твораў, прысвечаных Шаўчэнку, і характарыстыкай стану беларускага савецкага шаўчэнказнаўства. Гэта ўдала завяршае кнігу. Дарэчы ў ёй і бібліяграфія, якая падае асноўныя работы на тэму «Тарас Шаўчэнка і Беларусь». Прыемна, што ў ёй пераважаюць беларускія крыніцы.

П. АХРЫМЕНКА.

Б. Чайкоўскі. «Незабыўная старонка дружбы (Т. Р. Шаўчэнка і беларуская літаратура)». На ўкраінскай мове. Выдавецтва «Дніпро». Кіеў, 1971.

НАВІНКІ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ

Малюнкі Б. Забарава да кнігі А. Пысіна «Да людзей ідучы», якая выходзіць у выдавецтве «Беларусь».

ДЛЯ СТУДЭНТАЎ І НАСТАЎНІКАЎ

Выйшаў у свет зборнік артыкулаў беларускіх мовазнаўцаў «Лінгвістычныя даследаванні», прысвечаны актуальным і маладаследаваным праблемам славянскага мовазнаўства. Найбольш шырока прадстаўлены ў зборніку артыкулы, у якіх даследуецца старабеларуская і сучасная беларуская лексіка.

Беларуска-ўкраінскія моўныя сувязі ў данацыянальны перыяд разглядаюцца ў артыкуле У. Навічэнкі «Украінская лексічная варыянтнасць у старабеларускай пісьменнасці». З'яўленне ў старабеларускай лексічнай сістэме ўкраінізмаў тлумачыцца гісторыяй літаратурна-пісьмовай мовы Беларусі, уплывам на яе знешніх і ўнутраных фактараў у той час, калі беларускія землі і большая частка ўкраінскіх зямель знаходзіліся ў складзе Вялікага княства Літоўскага, а затым Рэчы Паспалітай. У артыкуле на багатым фактычным матэрыяле паказваецца пранікненне спецыфічна ўкраінскіх слоў або іх форм у пісьмовыя помнікі Беларусі. Пранікненне гэтае было адносна абмежаваным, бо ў беларускай мове ў той час існавалі свае нармалізаваныя лексічныя сродкі, якімі і папаўнялася тагачасная літаратурна-пісьмовая мова Беларусі.

Разгляду старабеларускай лексікі прысвечаны таксама артыкулы І. Шадурскага і Н. Гілевіч. У артыкуле І. Шадурскага «Тэматычная група слоў са значэннем «спадчынная зямля» ў мове старабеларускіх помнікаў» разглядаецца пэўная група лексічных адзінак, якія абазначалі зямельна-маёмасныя адносіны старажытнай Беларусі. На аснове структурна-семантычнага аналізу назваў спадчынных землеўладанняў аўтар гаворыць аб фарміраванні пэўнага словаўтваральнага тыпу, які падтрымліваўся шырокай аналогіяй з прадуктыўнай у старажытнасці марфалагічнай мадэллю «імянная аснова + суфіксы -ин-а (-чин-а, -щин-а), -щизн-а (-чизн-а, -щизн-а)». Па гэтай мадэлі і развіваліся шматлікія лексічныя ўтварэнні ў працэсе станаўлення і развіцця беларускай мовы. Яна, гэтая мадэль, даволі прадуктыўная і ў сучаснай нашай мове (Барысаўшчына, Мядзельшчына і г. д.). Н. Гілевіч у артыкуле «З гісторыі павіннасна-службовай тэрміналогіі ў беларускай мове» акцэнтуе ўвагу на даследаванні багатага і разнастайнага моўнага пласта, які ў лексічнай сістэме старажытнай беларускай мовы займаў значнае месца. Даследчыца ў першую чаргу разглядае семантычную характарыстыку гэтага пласта, асаблівасці лексічнага ўжывання і спосабы словаўтварэння.

Цікавыя і змястоўныя назіранні ў артыкуле А. Мурашка «Сірэнь ці бэз?» Але, нам здаецца, аўтар не пераконвае нас, калі сцвярджае, што «бэз», з'яўляецца больш характэрным, родным для славянскіх моў, чым «сірэнь», якое не мае пашырэння ў славянскіх мовах.

Наводзіць на роздум артыкул І. Германовіча «Развіццё беларускай тэрміналогіі чыгуначнага транспарту», прысвечаны таксама лексіцы. Паралелізм тэрмінаў (жалезніца, жалезная дарога, чыгунка), які назіраўся ў друку і мастацкай літаратуры раней, зараз уніфікаваны — агульнапрынятым тэрмінам з'яўляецца «чыгунка». Аўтар разглядае і другі дублетны тэрмін: машына, цягнік, поезд, і падкрэслівае, што «зараз больш ужывальным з'яўляецца цягнік». Думаецца, што гэта не зусім так.

Звяртае на сябе ўвагу артыкул М. Шакуна «Некаторыя заўвагі адносна дыялектызмаў у крыніцах гісторыі беларускай літаратурнай мовы», у якім тлумачацца пытанні ўзаемасувязі дыялектызмаў і літаратурнай мовы, выкарыстанне і вызначэнне групы дыялектнай лексікі ў слоўніках.

У артыкуле «Дыялектная лексіка ў творах Цішкі Гартнага» М. Абабурка праводзіць супастаўленне дыялектызмаў з друкаванымі крыніцамі і з некаторымі беларускімі гаворкамі. Развагі яго ў многім цікавыя. Аднак пагадзіцца з яго сцвярджэннем, што Ц. Гартнага нельга назваць майстрам мастацкай прозы (маўляў, пісьменнік падаваў «сыры» матэрыял, не апрацоўваў яго), пагадзіцца нельга. Справа ў тым, што ў тыя часы дыялектная лексіка выкарыстоўвалася ў сувязі з пошукамі неабходных сродкаў узбагачэння беларускай літаратурнай мовы, і зварот пісьменніка да народна-гутарковай мовы быў з'явай станоўчай.

Некалькі артыкулаў у зборніку прысвечана беларускай і рускай фразеалогіі: «Матэрыялы да слоўніка сучаснай беларускай народнай фразеалогіі» Е. Мяцельскай і Я. Камароўскага, «Выкарыстанне крылатых выразаў у раманах І. Ільфа і Я. Пятрова «Дванаццаць крэслаў» і «Залатое цяля» І. Сахаравай, «Эцюды па лексіка-фразеалагічнай сінаніміі» С. Цаленчука.

Шмат месца ў зборніку аддадзена даследаванням такога важнага і істотнага раздзела граматыкі, як словазлучэнне.

І, урэшце, некалькі артыкулаў зборніка прысвечаны даследаванню лексікі шляхам супастаўлення яе ў блізкароднасных славянскіх мовах пры перакладзе літаратурна-мастацкіх твораў з адной мовы на другую.

Зборнік «Лінгвістычныя даследаванні» напісаны на высокім метадалагічным, тэарэтычна-лінгвістычным узроўні. Ён можа быць выкарыстаны лінгвістамі, якія займаюцца даследаваннем адпаведных раздзелаў славянскага мовазнаўства, выкладчыкамі вну і сярэдняй школы, аспірантамі, студэнтамі філалагічных факультэтаў.

М. СТЭЛЬМАХ.

«Лінгвістычныя даследаванні». Выдавецтва БДУ імя. У. І. Леніна. Мінск. 1971.

ЗЕРНЕ ПАЭЗІІ

Яшчэ тады, калі на аснове рупна сабраных у нашых беларускіх вёсках прыказак пісалася кандыдацкая дысертацыя, я меў магчымасць радавацца шчаслівым знаходкам даследчыка, а заадно і меркаваць, што з часам гэта будзе вельмі цікавая кніжка.

І вось — кніжка. З хваляваннем разгортваю яе. І захапляюся навуковай грунтоўнасцю, дакладнасцю слова, сцісласцю радка, стылявой стройнасцю. Першыя ж старонкі вызначаюць асноўную вартасць даследавання.

Паэтыка беларускіх народных прыказак дагэтуль не мела сваіх даследчыкаў. Невялікія і нешматлікія працы вучоных абмяжоўваліся галоўным чынам разглядам ідэйна-тэматычнага зместу прыказак. М. Янкоўскі паставіў перад сабой задачу раскрыць сістэму выяўленчых сродкаў, якімі так багаты гэты жанр мастацкай народнай творчасці. І вырашыў яе паспяхова і арыгінальна.

У кнізе на шматлікіх прыкладах грунтоўна разглядаецца асацыятыўнасць прыказак, іх эстэтычна-вобразная прырода, інтанацыйна-рытмічны і гукавы лад. Даследчык паказвае ўзаемадзеянне структурных адзінак прыказак, аналізуе характар іх вобразаў.

«Ёсць творы вялікай паэтычнай сілы і маштабнага грамадска-філасофскага гучання, — піша даследчык. — Ёсць «Фаўст» Гётэ і «Вайна і мір» Талстога. Ёсць «Новая зямля» Коласа і несмяротныя паэмы Купалы. У адным радзе з лепшымі мастацкімі здабыткамі чалавецтва стаіць і прыказкавая паэзія».

Так, гэты мініяцюрны па памерах жанр — прыказка — багаты сваім эстэтычным зместам, ён мае глыбокі падтэкст, здольны ў некалькіх словах разгарнуць перад уяўленнем шырокае мастацкае палатно, бо народ-творца ў прыказцы заўсёды пакідае вольную прастору для шырокага лёту чалавечай фантазіі. Напамінаючы, што «не так лёгка будзённа-празаічную з'яву «падцягнуць» да ўзроўню мастацкага факта», аўтар даследавання пераканаўча даказвае, што «прыказкавая паэзія робіць гэта і хораша і паспяхова».

Прыказку «Спытае старасць, што маладосць рабіла» ўтварылі ўсяго пяць слоўцаў. Самых звычайных, будзённых. Але ж які маланкава-нечаканы залом думкі! Як ёмка схоплены тут полюсы чалавечага жыцця адным росчыркам — «спытае!»

Такая яна — прыказка, такія яе мастацка-творчыя здольнасці. Нездарма ж некалі Л. Талстой прапанаваў вучням Яснапалянскай школы напісаць цэлую аповесць на тэму прыказкі «Лыжкай корміць, а сцяблом вока коле».

М. Янкоўскі адрасуе сваю кніжку аспірантам, настаўнікам, студэнтам-філолагам, людзям, блізкім да літаратуры. Безумоўна, яго праца з'явіцца добрым дарадчыкам для многіх. Але тут хочацца звярнуць увагу на другі, не менш каштоўны бок кнігі: у якасці прыкладаў у ёй змешчана некалькі тысяч прыказак, непасрэдна сабраных самім аўтарам. Прычым, прыказак малавядомых, дасціпных, нярэдка ўразлівых. Так што кола чытачоў значна пашыраецца, кніжка знойдзе свайго прыхільніка ў кожным, хто любіць і шануе трапнае слова беларускага народа. На жаль, непрыемна здзіўляе тое, што выдавецтва «Вышэйшая школа» так паскупілася на тыраж — выпушчана ўсяго паўтары тысячы экземпляраў гэтага карыснага даследавання і цудоўнага падарожжа ў краіну дасціпнасці...

І. КІРЭЙЧЫК.

М. А. Янкоўскі. «Паэтыка беларускіх прыказак». Выдавецтва «Вышэйшая школа». Мінск, 1971.

З ЦЭЛЫМ НАРОДАМ ГУТАРКУ ВЕСЦІ...

КОНКУРС САМАДЗЕЙНЫХ ЧЫТАЛЬНІКАЎ У МАГІЛЕВЕ

З літаратурнай кампазіцыяй па творах Я. Купалы і Я. Коласа выступілі на конкурсе-аглядзе маладыя артысты народнага тэатра Магілёўскага завода штучнага валакна.

Фота А. ГОЛЬШЫ.

Зараз у рэспубліцы адбываюцца конкурсы-агляды чытальнікаў, прысвечаныя 90-годдзю з дня нараджэння народных паэтаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Выступалі чытальнікі ў сельскіх клубах, пасля — на раённай сцэне. Лепшыя з іх трапілі на абласныя конкурсы-агляды. Прайшлі яны ўжо ў Брэсце, Віцебску, Магілёве, Мінску. На чарзе — Гомель і Гродна. Больш падрабязна раскажу пра конкурс-агляд, які прайшоў на Магілёўшчыне, бо яго вынікі характэрныя, думаецца, і для конкурсаў-аглядаў у іншых абласцях.

Поспеху гэтага творчага спаборніцтва перш за ўсё спрыяла тое, што яно было масавае. У ім прымала ўдзел значная група чытальнікаў з розных раёнаў вобласці. Напрыклад, з адной Клічаўшчыны прыехала пяць аматараў мастацкага слова, з Бялыніцкага раёна — тры, Асіповіцкага — два і г. д. Важна і тое, што сярод аматараў-артыстаў, якія любяць творы Я. Купалы і Я. Коласа, людзі самых розных узростаў і прафесій: рабочыя, сельская інтэлігенцыя, калгаснікі, вучні старэйшых класаў. І гэта не можа не радаваць. Збыліся прарочыя словы Янкі Купалы, які 60 гадоў назад пісаў:

З цэлым народам
гутарку весці,
Сэрца мільёнаў
падслухаць біцця —
Гэткай шукаю цэлы
век чэсці,
Гэта адно мне
падпорай жыцця.

Вялікая асалода слухаць са сцэны знаёмыя са школьных гадоў вершы народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Слухаць і паўтараць гнеўныя словы мужнага гусляра, смела кінутыя вяльможнаму князю, хвалюючыя радкі з паэм «Бандароўна», «Магіла льва», «Новая зямля», «Сымон-музыка», «Рыбакова хата», услед за чытальнікам прыгадваць да болю знаёмыя радкі з вершаў «Жыве між нас геній», «Мая Беларусь», «Наш родны край», «Гэй, наперад!», «Родная мова», «З кутка жаданняў» і іншых.

Адухоўленасць, усхваляванасць, трапятлівасць перажыванняў многіх артыстаў-аматараў — удзельнікаў абласнога конкурсу-агляду самадзейных чытальнікаў (ён праходзіў у Магілёве 16 красавіка ў палацы культуры завода штучнага валакна) — адразу перадаецца нам, слухачам. І няхай яшчэ самадзейным чытальнікам нестае майстэрства, выступленні многіх з іх кранаюць шчырасцю, непасрэднасцю пачуцця.

Праграму конкурсу-агляду ў Магілёве ўпрыгожыла літаратурная кампазіцыя па творах Я. Коласа і Я. Купалы ў выкананні групы самадзейных артыстаў народнага тэатра палаца культуры завода штучнага валакна. Пастаноўшчык-рэжысёр — заслужаная артыстка РСФСР Э. Міхайлава. Лепшымі чытальнікамі прызнаны Г. Чугуева, А. Мжэльская, Г. Фінкельштэйн, Р. Іуціна, У. Гуліт. Ім, як і выканаўцам літаратурнай кампазіцыі, былі ўручаны прызы.

Мастацкае чытанне — бадай самы масавы жанр самадзейнага мастацтва. Спеваку патрэбны голас і слых, музыкант павінен валодаць інструментам. А чытальнік? Над яго майстэрствам у самадзейных калектывах думаюць і клапоцяцца надзвычай мала. Знайшлі верш, далі яго вывучыць напамяць, ды параілі: чым грамчэй, тым лепш. І мала хто з кіраўнікоў самадзейнасці дбае пра тое, што чытанне з эстрады патрабуе пэўных навыкаў, вялікай і карпатлівай працы.

Звыш 20 год на ніве культуры працуе Андрэй Хромчанка — работнік Клічаўскага раённага дома культуры. Апошнія гады ён кіруе гуртком мастацкага чытання, у якім аб'яднаў да 30 самадзейных чытальнікаў свайго раёна. Самаададана працуе з імі і ахвотна дзеліцца сваімі ведамі. За гэты энтузіязм, аддандасць справе мы шчыра ўдзячны яму. Але і ў А. Хромчанкі магчымасці абмежаваныя. Спецыяльнай адукацыі ён не мае. Праўда, яго не забываюць, час ад часу запрашаюць на семінар у Магілёў. Толькі ж гэтага, відаць, мала і для яго, і для соцень іншых кіраўнікоў гурткоў мастацкага чытання рэспублікі. Тут патрэбны нейкія іншыя кардынальныя меры. Відаць, неабходна больш звярнуць увагі на выкладанне сцэнічнай мовы ў нашых спецыяльных навучальных установах — культасветвучылішчах, бібліятэчным факультэце Мінскага педінстытута і бібліятэчным тэхнікуме, а таксама ў сярэдніх школах, педагагічных і музычных вучылішчах.

Вялікую дапамогу можа аказаць чытальнікам тэлебачанне і радыё. Ёсць у нас, напрыклад, перадачы, якія вучаць, як прыгожа і правільна танцаваць. Патрэбныя сёння для моладзі такія перадачы. Але не менш важна адкрыць спецыяльную тэлевізійную школу мастацкага чытання. Для гэтага ёсць дастаткова прафесійных сіл: вялікая група дыктараў тэлебачання і радыё, выкладчыкі тэатральна-мастацкага інстытута, артысты-чытальнікі Беларускай дзяржаўнай філармоніі, артысты мінскіх і абласных тэатраў. Больш настойліва трэба шукаць ахвотнікаў на завочнае навучанне ў Маскоўскі інстытут культуры. Відаць, і наш інстытут павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры таксама павінен зацікавіцца павышэннем кваліфікацыі людзей, якія кіруюць гурткамі мастацкага чытання.

Сёння само жыццё патрабуе, каб мастацкаму чытанню аддавалася больш увагі і ў бібліятэках, і ў клубных установах, бо вядома, што літаратура — магутны сродак уздзеяння на розум і волю чалавека. У кожнай установе культуры рэспублікі трэба мець гурток мастацкага чытання і, асабліва, пры бібліятэках. Сапраўды, якую вялікую паслугу акажуць бібліятэкару аматары мастацкага слова ў прапагандзе, скажам, твораў беларускіх паэтаў. Чаму ж мы так рэдка звяртаемся да гэтай крыніцы народных талентаў? Можна наладжваць вечары паэзіі, канферэнцыі чытачоў, літаратурныя дыспуты і віктарыны. І ўдзел чытальніка ў кожным з гэтых мерапрыемстваў унясе свежы струмень, подых нашага часу.

Я. ДАНСКАЯ.

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

У ДЗЯРЖАЎНАЙ філармоніі БССР працягваецца цыкл сімфанічных прэм'ер «Музыка народаў СССР». Днямі адбыўся канцэрт з твораў кампазітараў Латвіі, Літвы і Украіны.

Мінскія слухачы пазнаёміліся з Чатырнаццатай сімфоніяй вядомага латвійскага кампазітара, народнага артыста СССР Яніса Іванова. Маладая літоўская спявачка, лаўрэат Усесаюзнага і Міжнароднага конкурсаў вакалістаў Ніёле Амбразайцітэ выканала творы Кайрукшціса, Рачунаса і Бальсіса. Трэцяя сімфонія Андрэя Штагарэнкі, народнага артыста Украінскай ССР, склала другое аддзяленне канцэрта.

Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР дырыжыраваў заслужаны артыст Украіны Вадзім Гнедаш.

На здымках — Ніёле Амбразайцітэ і Вадзім Гнедаш.

Фота Ул. КРУКА.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

МАТЭРЫЯЛ— ТЭХНАЛОГІЯ— ГУСТ

Выстаўка тавараў шырокага спажывання, адкрытая ў Беларускім філіяле Усесаюзнага навукова-даследчага інстытута тэхнічнай эстэтыкі, знаёміць з прамысловымі вырабамі — ад цацак, музычных інструментаў, гадзіннікаў, фотаапаратаў, адзення, абутку да прадметаў гаспадарчага ўжытку.

Мастакі Барысаўскага шклозавода імя Дзяржынскага прапанавалі шэраг мадэлей, у якіх добра выяўлена форма сучаснага прамысловага вырабу. Яны знайшлі прыёмы алмазнага гранення, характэрныя для механічнай вытворчасці, і пры гэтым захавалі адметны бляск крышталю. Сярод іх вырабаў — арыгінальны па пластычным рашэнні набор з графіна і шасці кілішкаў. У ім цікава спалучаюцца сферычныя і цыліндрычныя паверхні прадметаў, падкрэсліваючы тонкасць і крохкасць матэрыялу.

Дакладна знойдзенымі прапорцыямі і сапраўды мастацкай прастатой формы вызначаецца сервіз Мінскага фарфоравага завода. Яго колеравае рашэнне, пабудаванае на кантрасце белага, цёмна-чырвонага і чорнага, выяўляе напружанасць матэрыялу.

Глыбіней, мастацкай прадуманасцю вызначаюцца такія вырабы, як сарафан, кофта Мінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў. Зусім розныя па прызначэнні і мастацкім рашэнні, яны аб'ядноўваюцца дакладна знойдзеным арнаментам, які арганізуе выраб, надае яму стылявое адзінства. Мастакі гэтай фабрыкі імкнуцца актывізаваць дэкаратыўнае гучанне кожнага элемента, выкарыстоўваючы не толькі колер, але і рух лініі, стылізаваны малюнак.

Нішто так не садзейнічае развіццю творчага ўяўлення дзіцяці, як выкананне яго ідэі. Дзеці ахвотна гуляюць з аб'ёмнымі рэчамі. Таму ім, відаць, спадабаецца будаўнічы набор Барысаўскага дрэваапрацоўчага камбіната. Ён складаецца з сарака пяці квадратаў, прамавугольнікаў, конусаў, цыліндраў, прызм розных памераў, пры дапамозе якіх можна сабраць вельмі многа самых фантастычных фігур.

Стваральнікі гэтага набору не пайшлі шляхам натуралістычнага пераймання будаўнічых канструкцый, а вырашылі ўсе прадметы так, каб падштурхнуць малога да творчага мыслення. Акрамя таго (і гэта таксама немалаважна), набор, памеры яго элементаў дазваляюць дзіцяці складаць збудаванні ў маштабе, адпаведным яго росту.

Цікавае кампазіцыйнае рашэнне знойдзена ў цацачнай мадэлі маланкавоза вытворчага аб'яднання цацак «Мір». Дынамічнасць формы, арыгінальнасць рашэння кабіны (адкрыты доступ да яе), правільна знойдзенае колеравае рашэнне цёмнага і светлага ператвараюць цацку ў выразны вобраз сучаснага аўтамабіля, выклікаюць пачуццё здзіўлення перад прыгажосцю яго форм. А вось другі аўтамабіль — Мінскага аўтазавода — вырашаны на грані натуралізму, выклікае зусім іншыя пачуцці. Гэтым жа недахопам «грашаць» і цацкі з поліэтылену Рудненскага прамкамбіната.

Дакладная мастацкая тэндэнцыя праглядаецца ў афармленні транзістарнага прыёмніка першага класа «Акіян», які ўдастоены Знака якасці. Гэты прыёмнік мае традыцыйную для транзістарнай пераноснай апаратуры форму, яго чорны пластмасавы корпус і светла-шэрая рашотка дынаміка, выдатна адпрацаваныя ручкі рэгулятараў і шкалы надаюць усёй сістэме прыгажосць і завершанасць. Добра чытаюцца абазначэнні індыкатараў. Лінейныя рытмы спалучаюцца з выразнымі колеравымі плоскасцямі, падкрэсліваючы геаметрыю формы. Серабрысты колер металічных ручак і тонкая акаймоўка шкалы ствараюць складаную ігру сілуэтаў.

Прыгажосцю кампазіцыі прыцягвае і тэлевізар «Гарызонт». Яго вонкавы выгляд вызначаюць толькі экран і ручкі рэгулявання. Сціпласць ва ўжыванні пластычных элементаў нікольні не перашкодзіла мастакам стварыць паўнацэнную кампазіцыю. Тут няма маскі экрана — яна складае адзінае цэлае з корпусам. Гэтаму садзейнічае добра знойдзены шэры колер экрана на цёмна-карычневым фоне дрэва.

Прастата формаўтварэння і выразнасць дасягаюцца ў большасці прадстаўленых на выстаўцы мадэлей гадзіннікаў. Лаканічная круглая форма корпуса, дакладная функцыянальнасць цыферблатаў адлюстроўваюць сучаснае ўяўленне аб гадзінніку як аб прыборы дакладным і надзейным. Плоскасць цыферблатаў гарманічна спалучаецца з абадкамі карпусоў і лапкамі, упрыгожанымі дэкаратыўным зрэзам.

У некаторых мадэлях створан двухколерны цыферблат. Гэта дало магчымасць вар'іраваць колеравае рашэнне цыферблата і корпуса. Напрыклад, цёмна-зялёны круг цыферблата і пазалочаная плоскасць лічбавага кальца або наадварот.

Тэхналагічныя магчымасці вытворчасці (высаджаныя знакі) дазваляюць вырашыць цыферблат у выглядзе сімвалаў, у якіх арганічна спалучаюцца дэкаратыўныя элементы з функцыянальнымі.

Ствараючы эстэтычна каштоўныя рэчы, мастакі прамысловасці павінны прафесійна валодаць матэрыялам, тэхналогіяй, мець высокую эстэтычную культуру. Толькі тады вырабы, разлічаныя на масавую вытворчасць прамысловым спосабам, будуць прыгожыя і рацыянальныя. Падобныя прадметы, выконваючы сваю утылітарную функцыю, будуць уздзейнічаць на чалавека і эмацыянальна.

У быце мы, аднак, даволі часта сутыкаемся з вырабамі зусім іншага парадку.

На жаль, яшчэ сустракаюцца некаторыя прадпрыемствы, якія выпускаюць прадметы, грунтуючыся на іх чыста утылітарным прызначэнні, забываючы пра «другі бок медаля» — уплыў рэчы на пачуцці чалавека. Аб гэтым якраз і напомнілі экспанаты выстаўкі, сярод якіх жаночая і дзіцячая вопратка, басаножкі, туфлі, дзіцячыя сандалі, гаспадарчыя сумкі. Іх формы аморфныя, невыразныя, расфарбоўка нецікавая.

Выстаўка тавараў — вынік пошуку многіх вытворчых калектываў. Яна яшчэ раз даказвае — там, дзе да прамысловых вырабаў падыходзяць як да фактара эстэтычнага, — там і мастакоў, і тэхнолагаў, і канструктараў чакае поспех.

І. СЕЛЯЗНЁЎ,
кандыдат мастацтвазнаўства.

З БЕРАГОЎ ВІСЛЫ І СЛУПІ

На ўзбярэжжы Балтыкі, паміж вярхоўямі Віслы і ракой Слупяй жыве 200-тысячны славянскі народ—кашубы. Стагоддзі нямецкага панавання, лютыя намаганні германізацыі разбіліся аб непахісную стойкасць кашубаў. Сёння ў Польскай Народнай Рэспубліцы кашубскія пісьменнікі выдаюць свае творы на роднай мове.

Алойзы Нагель нарадзіўся ў 1930 годзе. Ён добра памятае трагічныя дні верасня 1939 года, калі фашысцкая Германія напала на Польшчу. Гэта знайшло адбітак у яго творчасці. Высокім пафасам прасякнуты яго вершы «Вестэрплятэ» — пра гераічную абарону невялікага вострава Вестэрплятэ ў Гданскай бухце падраздзяленнямі польскіх марскіх пехацінцаў, «Пяшніца» (Пяшніца—вёска, паблізу якой увосень 1939 года нямецкія фашысты закатавалі 12 тысяч чалавек, у тым ліку амаль усю кашубскую інтэлігенцыю), «З незабытых дзён», «Перад судом» і іншыя.

Любоў да свайго роднага краю, яго прыроды, роздум пра месца чалавека ў жыцці — асноўныя матывы сёняшняй творчасці А. Нагеля. Вершы на гэтыя тэмы складаюць галоўны змест яго кніжкі «Супраць ночы» («Procem nocë»), якая летась выйшла ў Гданску.

Алойзы НАГЕЛЬ

ВЕСТЭРПЛЯТЭ

Мора
з'ядналася з краем.
Дымныя хмары
крыюць яго.
Над імі плаваюць
восень
і смерць.

Паламаныя дрэвы
мёртвым працягваюць рукі.
Варту змяняюць
ноч
і дзень.

На невядомых дарогах
у жалобе сябры:
— Загінулі ў бітве яны!
— Узяты ў палон!

«Шлезвіг-Гальштайн»:
гэта новы этап
у лёсах людзей,
гэта новы лісток
у д'ябальскім
календары.

ПЯШНІЦА

Трыццаць дзевяты.
Прасякла крывёю
трава.
Гоніць жах
па дарогах
жанчын і дзяцей.
У чырвонай імгле
плачуць бярозы,
спавітыя жалем.
Вецер іграе
на гуслях
жалобную песню.
З каменя цэдзяцца
слёзы.

«Звышчалавек» на магілу
кідае
апошнюю груду
зямлі —
і шалёная радасць
аж калоціць
яго.

ВАЙНА

То не ціша марская...
Яе голас — бязлітасны шторм,
што дыхае смерцю
у твар.
Яе сімвал злавесны —
магіла.
Блукае, бы прывід,
і цемру начэй
кроіць агнём.
Віхурыць грымотамі
Балтыку.
Пад грукат і выбухі
крочаць суладна
лютасць
і згуба.

МАЁ ЖЫЦЦЁ

У маім жыцці
былі нягоды
за нягодамі.
Былі няволя,
боль і хваравітасць.
Маё жыццё
з зямлі кашубскае,
з кашубскага карэння
вырастала.
Тут Балтыка
мяне
надзённым корміць
хлебам,
тут сосны шчодра
мне пазычаюць
соль.

ДАЙЦЕ МНЕ НЕКАЛЬКІ ВОЛЬНЫХ ХВІЛІН

Дайце мне некалькі вольных хвілін,
Толькі не ўночы, а ўдзень, пры
святле.
Бо ўночы ўсё дрэмле, удзень жа
імкнецца
За сонцам услед да дзівоснага
свету.
Дайце рыдлёўку мне, людзі, адну,
Дол выкапаць трэба для вашага
гора.
Досвіткам ціхім, агорнутым снамі,
Я ў лёху замкну яго, у моры ўтаплю.
Дайце адну мне маленькую свечку,
Цуд я зраблю, што не бачылі вы —
Згіне цемры палон, хлыне мора
святла
Ад запаленых мною праменных
паходняў.
Дайце мне, людзі, навостраны меч,
Зброю змагання мне дайце ў рукі.
Будзе шэрай вароне* пагібель тады,
Закрасуюць наўсцяж кашубскія гоні.

ГДАНСК

Стаю і дзіўлюся
на пагорак,
на пеннасць Радуны.
Ратуша песняю
развіталася з днём.
Засталіся у цемры
мы двое:
я
ды горад стары.
Адвечны стары
не можа ўжо ўспомніць
ночаў цёмных,
белых плашчоў.
Але ведае ён,
што заўтра прачнецца
кожны спакойна —
заўтра
і кожнага ранку.

З кашубскай мовы пераклаў
Алесь ТРАЯНОЎСКІ.

* Сімвал нявечасця ў кашубаў.

З пошты ЛіМа

БЕЗ ЛІРЫКІ І ФІЗІКАМ ЦЯЖКА

Неяк давялося мне пабыць у школе, дзе ўзорна пастаўлена работа прадметных гурткоў і дзе дзяцей прывучаюць да працы і творчасці. Дзеці самі робяць транзістары, мадэлі рэактыўных самалётаў і касмічных караблёў, вырабляюць наглядныя дапаможнікі для школьных кабінетаў, збіраюць тэлевізары.

— Ну, а літаратурны гурток у вас ёсць? — пацікавіўся я.

І раптам пачуў ад выкладчыка літаратуры, што я адстаю ад часу, што дваццаты век—век тэхнічнага прагрэсу, і таму законная перавага надаецца дакладным навукам. Вось чаму ў іх школе столькі тэхнічных гурткоў. А нашто літаратурны гурток? На інжынера можна вывучыцца, на пісьменніка не вучаць, ім трэба нарадзіцца.

На жаль, такія выказванні не рэдкасць. І я часта задаюся пытаннем, адкуль гэты утылітарны падыход, чаму ўсё вымяраецца вузкай практычнай меркай — выгадна, не выгадна. За час шматгадовай педагагічнай работы мне даводзілася не адзін год кіраваць літаратурна-творчым гуртком у школе. Сярод членаў гуртка было нямала такіх, якія рваліся на Парнас, пісалі вершы і апавяданні. Пазней, калі яны пачалі глыбока разумець літаратуру, пераканаліся, што гэта не іх прызванне. Аднак усё роўна я лічу, што не дарма прайшлі для іх тыя школьныя гады, што любоў да мастацкага слова ўзбагаціла іх духоўна.

Гэта, так сказаць, у агульным маштабе. Паглядзім на гэтую праблему больш вузка. Чалавек заканчвае, скажам, тэхналагічны інстытут, а не можа скласці даведкі, дзелавога пісьма. Я не раз сустракаў такіх людзей. Калі гутарка ішла пра іх спецыяльнасць, аб справе, якой яны непасрэдна займаюцца, тут яны, як кажуць, так-сяк. Ну, а калі заходзіла пра кнігі, тэатр, музыку, дык або маўчалі, або калі і выказвалі сваё меркаванне, дык сорамна было.

Я ведаю інжынераў, якія за апошнія 3—5 гадоў не прачыталі ніводнай кнігі, ні разу не былі ў тэатры. Апраўданне ў іх адно—няма часу. Вядома, гэта адгаворка. Проста — не прывучаны. Не прывучаны да кнігі, да музыкі, наогул да мастацтва. І не прывучаны з дзяцінства, са школы.

Вось чаму з такой цікавасцю прачытаў я аб правілах прыёму ў вышэйшыя навучальныя ўстановы. Цяпер не будзе асноўных і не асноўных уступных экзаменаў. Усе — асноўныя. Калі ты паступаеш, скажам, у медыцынскі інстытут ці тэхнічную вну, дык падумай, калі ласка, і пра тое, каб добра здаць мову. Правільна гэта! І хацеў бы я сустрэцца з тым выкладчыкам літаратуры, пра якога я расказаў у пачатку гэтых нататак. Што ён скажа цяпер!

Р. РЭЛЕС.

КАРАЛЕВА «САПАТЭАДА»

Кэці Клавіха прызнаюць лепшай прадстаўніцай мастацтва фламенка. Яна атрымала адукацыю ў спецыяльнай школе танца «Эль эстампіо», пачала выступаць з дзяцінства і стварыла свой стыль. Кожны яе канцэрт успрымаецца як цэласны спектакль.

Кэці Клавіха выглядае, як дзяўчынка. Ніхто не пытаецца, колькі ёй год. Таму што фламенка — заўсёды маладосць, парыў, экспрэсія. Яе называюць каралевай «сапатэада». «Сапатэада» — абцасікі, якія, выбіваючы рытм, разам з кастаньетамі і гітарай утвараюць своеасаблівы аркестр.

Фламенка — адзін з самых цудоўных відаў народнага мастацтва Іспаніі. Цяжка дакладна вызначыць сэнс гэтага слова. Ім звычайна называюць дасканалую, надзвычай эмацыянальную імправізацыю гітарыстаў, спевакоў і танцораў. Музыка фламенка — сінтэз самых разнастайных інтанацый і рытмаў, у якіх прыкметны ўплыў музычнага мастацтва арабаў, яўрэяў, цыган і іншых народаў, што жылі ў Іспаніі. Найбольш поўна адлюстравана фламенка ў фальклоры Андалузіі, дзе асабліва адчуваецца ўздзеянне цыганскіх песень і танцаў.

...Збіраюцца сябры, нехта ўзяў гітару, пачуліся першыя гукі няхітрай мелодыі, і свята пачалося. У ім удзельнічаюць усе. Фламенка—гэта стыхія, яго нельга вывучыць у школе, Праўда, у некаторых іспанскіх кансерваторыях існуюць кафедры фламенка. Але звычайна юнакі і дзяўчаты, трапляючы на прафесійную сцэну, хутка губляюць сваё майстэрства, бо губляюць майстэрства імправізацыі.

— Калі я выходжу на сцэну, — гаворыць Кэці Клавіха, — я яшчэ не ведаю, як буду танцаваць. Гэта натхненне моманту. Калі я чым-небудзь засмучана, смутак праяўляецца і ў маім танцы, надаючы яму мінорную афарбоўку.

Фламенка неаддзельнае ад гітары. Кэці Клавіха танцуе пад акампанемент Гарсіі Алонса—вядомага іспанскага гітарыста, кампазітара, аўтара і выканаўцы песень. У 17 гадоў ён закончыў кансерваторыю Рэаль у Мадрыдзе і, прысвяціўшы сябе мастацтву фламенка, заваяваў шырокае прызнанне ў сябе на радзіме і за рубяжом.

Канцэрты Кэці Клавіха і Гарсіі Алонса ў Мінску праходзяць з надзвычайным поспехам.

М. КОШАЛЕЎ.

АЛІМДЖАН

(Заканчэнне. Пачатак на 8—9 стар.).

Мы з жонкай вырашылі перад ад'ездам зайсці да майго ўрача і яшчэ раз падзякаваць. Я даведаўся яе хатні тэлефон і пазваніў.

У трубцы пачуўся мужчынскі голас. Я адрэкамендаваўся, запытаў дазволу прыйсці.

— Калі ласка, я вас ведаю, будзьце ласкавы. Доктар праз паўгадзіны з'явіцца. Прыязджайце. Мы на другім паверсе, і вам не цяжка будзе надвяцца. Чакаем.

І мы паехалі. Не ведаю чаму, але я хваляваўся—магчыма, пасля хваробы.

Дзверы адчыніў малады чалавек. І я проста анямеў... Бог мой, гэты твар!.. Гэта ўсмешка! Вусны, вочы!.. А ён, шырока адчыніўшы дзверы, пачціва запрашаў. Гаспадар дома, нягледзячы на маладосць, быў даволі далікатны чалавек. Зрабіўшы выгляд, што не заўважыў майго здзіўлення, ён паўтарыў запрашэнне:

—Заходзьце, калі ласка! Доктар ужо ведае, яна званіла, прашу!

А я ўсё не мог скрануцца з месца. Хто ж гэты чалавек? Жонка ўжо колькі разоў кранула мяне за рукаў, запытала па-армянску: «Што з табой?»

Нарэшце, я апамятаўся, і мы ўвайшлі ў пакой. Я не вытрымаў, спытаў:

— Як ваша прозвішча?

Маё пытанне, вядома, прагучала дзіўна. Але ён ледзь усміхнуўся і адказаў:

— Юсупаў, як і маёй маці.

— Даруйце, я хацеў запытаць, як ваша імя?

— Алімджан.

— Алімджан?!

— Але, маё імя Алімджан.—Цяпер ужо здзіўленне з'явілася на твары майго субяседніка.

...Ды тут з шумам адчыніліся дзверы, і на парозе з'явіўся мой добры доктар.

— Вось і прыйшлі твае госці!—весела ўсклікнуў сын.

— А, добры дзень, я вельмі рада!.. Сядайце,— звяртаючыся да нас, запрасіла Юсупава.

Але яна не магла не ўбачыць маю ўсхваляванасць, запытала:

— Што з вамі?

А я думаў: «Якое падабенства! Бог мой, якое падабенства!..» Здавалася, супраць мяне сядзіць мой франтавы сябра Алімджан.

...Вось ён пасля цяжкага бою зайшоў у бліндаж, хутка зняў каску і з глухім стогнам сеў на скрынку з-пад патронаў. У вушах звіняць яго словы:

«А нашы страты?..»

Бачу знаёмы сінявата-смуглявы твар...

Як я раней не заўважыў падабенства паміж маім урачом і той студэнткай на фотакартцы Алімджана!

Я ўсё яшчэ не мог паверыць, што я ў сям'і майго франтавога сябра... Кажуць жа, што ў выпадковасці ёсць свая заканамернасць.

Калі ж убачыў, як са сцяны мне ўсміхнуўся мой сябра ў ваеннай форме, менавіта такі, якога я яго бачыў апошні раз,—усе сумненні зніклі. Я падняўся перад партрэтам, а Ашахан Юсупава, наклаўшы руку на маё плячо, ціха, ледзь чутна прашаптала:

— Аляксандр Варданавіч, вы ведалі майго мужа, праўда?—слёзы не далі ёй гаварыць.

Алімджан абняў маці за плечы.

— Я нават вашу фотакартку бачыў у майго сябра Алімджана...

У той жа дзень я даў тэлеграму Васілю Раманаву.

□

Зараз я ведаю, што ў далёкай Фергане, дзе ад гарызонта да гарызонта цягнуцца баваўняныя палі і сінія стужкі арашальных каналаў, нас чакаюць і любяць. Кожны год я і Васіль едзем наведаць Ашахан. Наладзілася вялікая дружба паміж высакагорным Лоры, Ферганой і шырокімі рускімі раўнінамі.

... Кожную раніцу ўрач Ашахан ласкавым позіркам праводзіць на працу свайго сына-агранома, які нядаўна скончыў інстытут, і чакае ўнука. Ведаю, што і яго імя будзе Алімджан.

Пераклад з армянскай.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Рыгор ЛАЗУРКІН

ЧАМУ МАЛА ЖЫВУЦЬ САТЫРЫКІ?

Я знемагаю ад нявырашанага пытання: чаму так мала жывуць сатырыкі? Усім жа добра вядома, што смех падаўжае жыццё. Кажуць нават, што гадзіна смеху раўназначна паўшклянцы смятаны. Дык калі смех падаўжае жыццё, а смех для сатырыкаў — хлеб іх надзённы, то яны немінуча павінны былі трапіць у лік даўгажыцеляў. А назавіце мне хоць аднаго, які пражыў бы так гадкоў сто з гакам! Што, не можаце? І не старайцеся — не ўспомніце.

А хочаце ведаць, чаму гэтая праблема так мяне зацікавіла? Бачыце, не так даўно, з паўгода назад, ступіў і я на вузкую і стромую сцяжынку сатыры. З паўгода ўсяго, а нешта ў апошні час стала сэрца ныць. «І чаго яно, пракля-тае, ные? — пачаў я непакоіцца. — І калі гэта пачалося? А-а-а, пэўна з-за таго алкаголіка Сівухіна...»

Я назваў яго ў фельетоне адпетым п'яніцам.

— Калі адпяюць, тады і буду адпеты! — грымеў Сівухін на ўсю рэдакцыю. — І ўвогуле яшчэ невядома, хто з нас сканае раней!

Першы раз у жыцці бачыў я такога раз'юшанага чалавека. З таго часу і пачало сэрца маё ныць...

Вось неяк думаю я над праблемамі жыцця сатырыкаў і рассеяна гляджу ў акно. Раптам бачу — да маёй хаты набліжаецца мужчына. Углядаюся — загадчык лазні, дзядзька Нупрэй. Але чаму ж ён, мужчына яшчэ дзябёлы, з кійком хадзіць стаў? Ды і нясе той кіёк неяк дзіўна—нібы стрэльбу, наперавес. Я падскочыў і на ўсякі выпадак зашчапіў дзверы. І своечасова—праз хвіліну пачаўся такі грукат, аж вокны зазвінелі!

«Значыцца, мой новы фельетон надрукавалі!»

Друкуюць мае фельетоны і цяпер... Але вось сэрца ўсё больш і больш ные, а я ўсё менш і менш смяюся. Які тут смех! Адно радуе — добры замок у свае дзверы ўставіў: не падвядзе...

Анатоль ПРАНІШНІКАЎ

РЫГОРАВА КАХАННЕ

Прыйшло каханне да Рыгора.
Жыў-быў хлапец—не ведаў гора,
І раптам на табе — аднойчы
Прачнуўся неяк сярод ночы,
І прыгадалася такое,
Што з той пары няма спакою.

Але з каторай парадніцца!
Ды не на дзень і не на два,
Тут трэба, каб не памыліцца.
Ад гэтых думак галава
У хлопца — кругам. Дні за днямі
Бягуць, нясе цярпення крыж.

Хіба што з Ленай — не. А з Яняй!
І зноў не тое. Дзе знайсці ж,
Як адшукаць, каб назаўсёды,
Каб папалам усё дзяліць...
Марына! Не, не тыя годы —
Крыху старая, падвядзе,
А Галя дужа маладая —
Глядзіш, пакіне у бядзе.

Рыгор ішоў, як воўк па следу,
Шукаў, настойліва шукаў...
Пакуль яго аднойчы... дзедам
Хлапчук суседскі не назваў.

М. ДУБОЎСКІ

АМАТАРЫ

Сустрэліся на тралейбусным прыпынку старыя знаёмыя, разгаварыліся. Спачатку пра справы, здароўе, а потым адзін з іх пытае:

— Ну, што, Максім, глядзеў учора?

— А як жа!

— От было прадстаўленне — дух займала!

— І не кажы, Іване, вышэйшы клас!

— А якая грацыя, якая плаўнасць рухаў!

— Сапраўды, адчуваецца школа.

— А калі шайба ў Недаманскага...

— Што-што?! Вы пра што гэта?

— Як пра што? Пра хакей у Празе!

— А я — пра ўчарашнюю прэм'еру ў балеце!

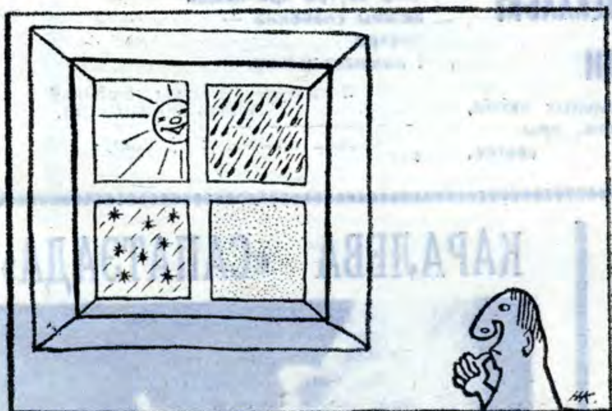

У акне—вясна.

Мал. М. КАРАВКО.

Януш АСЭНКА

ТРУБА

— Гэй! Што ты тут робіш з гэтай трубой?

— Як што? Прыйшоў працаваць.

— Іменна тут?

— Канечне. Так намечана на плане.

— Гм. А што ты будзеш рабіць?

— Трэба вось закапаць гэтую трубу.

— Дзіўна.

— Чаму?

— Бо я таксама павінен тут працаваць. Зірні на мой план.

— Сапраўды. А што ты павінен рабіць?

— Выкапаць трубу.

— Гэтую?

— А што, ёсць другая?

— Не, няма. Мне таму і сказалі, што я павінен закапаць тут трубу, бо яе не хапала.

— А мне сказалі выкапаць, бо яна не патрэбна.

— Сказалі, дык сказалі. Загад трэба выконваць.

— Канечне. Давай пачынаць.

— Зараз. А хто павінен пачынаць?

— Ну, бадай, мы абодва.

— Абодва не можам. Калі я не закапаю трубу, то ты яе не выкапаеш.

— Сапраўды. Тады закопвай.

— А ты будзеш глядзець?

— Пачакаю.

— Мне здаецца, што тут нешта не ў парадку. Табе і так трэба выкапаць яму, каб дастаць з яе трубу.

— Тады ты выкапай яму, я пакладу туды трубу, а ты яе дастанеш.

— Э, не. Я буду капаць, а ты адпачываць? Зрэшты, я хачу выканаць загад дакладна: мне трэба трубу выкапаць, а не дастаць з ямы. А табе трэба закапаць. Давай, пачынай.

— Добра. Але можа мы разам выкапаем гэтую яму?

— Навошта?

— Каб пакласці трубу. Гэта значыць, я пакладу, а потым закапаем трубу разам, а затым зноў разам адкапаем і ўрэшце закапаем яму.

— Штосьці мне ў гэтым не падабаецца.

— Што?

— Ды тое, што будзем вось так разам капаць, закопваць, выкопваць? Няма сэнсу.

— Гм. Дык што тады будзем рабіць?

— Ва ўсякім разе працаваць, а не балбатаць.

— Правільна. Пагаворым пасля работы. І так колькі часу змарнавалі.

— Але я тут не вінаваты. У мяне ўсё ў парадку.

— У мяне таксама.

— У цябе — якраз не. Мне трэба выкапаць трубу, а я не магу гэтага зрабіць, бо яе там няма. Ты яе не закапаў.

— Я закапаў бы, але думаю, лепей было б гэта зрабіць разам.

— Нам загадалі працаваць разам ці асобна?

— Ну, асобна.

— Вось бачыш. Мне трэба трубу выкапаць. Дык давай закопвай яе.

— Паслухай. У мяне ідэя. Табе загадалі выкапаць трубу і прынесці яе?

— Ну.

— Дык навошта капаць? Я табе аддам трубу — бяры.

— Як жа так? Мне трэба яе выкапаць. Не, так будзе няправільна. Ці не скажуць, што мне даюць грошы задарма?

— Улічваецца ж перанос трубы.

— Так то яно так, але...

— Не будзем спрачацца. Можа, гэтай трубы ўжо чакаюць.

— Магчыма. Ну, што ж... Давай трубу. Ай, якая яна цяжкая.

— Такая, пэўна, як трэба.

— Ну, добра. Але другі раз бяры лягчэйшую.

Пераклаў з польскай
Ул. СТРУМІЛА.

МІМАХОДЗЬ

Навуковая вага памагала трымацца на паверхні.

У. Траццякоў.

□

— Забярыце свой рукапіс і не смяшыце людзей, — сказаў гумарысту рэдактар.

Таленавітыя пісьменнікі таксама перапісвалі творы. Толькі — уласныя.

У раздзеле, які называўся «Крыху гумару», гумару было сапраўды крыху.

А. Махнач.

□

Разумеў жыццё як пераадольванне цяжкасцей. Таму і ствараў іх каму толькі мог.

С. Кухарчук.

□

Правіл для яго не існавала з таго часу, як ён даведаўся пра магчымасць выключэнняў.

У кожнага спевака ёсць права голасу. А голас?

«Б'юся аб аклад».

Д. Палонскі.

По тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 03183

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62 аддзела публіцыстыкі — 33-24-62 аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.